

Preotul C. MATASĂ

PALATUL CNEJILOR

„CARTEA ROMÂNEASCĂ“, BUCUREȘTI

Preotul C. MATASĂ

Nu se împru-
mută acasă.

PALATUL CNEJILOR

De acela; Morila haiducului; Buc. 1939.

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
GRASUL PIATRA NEAMI

7418.
~~*S. P.*~~

104

„CARTEA ROMÂNEASCĂ” BUCUREȘTI

1935.

PALATUL CNEJILOR

La jumătatea drumului, dela Răpciune spre Durău, călătorul vede pe dreapta, cățarate sus pe poală de munte, ruinile unor bătrâne ziduri de cetate, din mijlocul cărora se înalță sfioasă turla bisericii „dela Palat“. Este aici singura mărturie care ne povestește astăzi, prin inscripțiile și însemnările ce le mai păstrează, despre viața cumplit de sbuciumată a câtorva din cele mai de frunte familii boierești din Moldova, vreme de aproape 200 de ani.

Dacă cercetezi dela vreun locuitor mai bătrân din partea locului, să afli ce-i cu ruinile acestea, îți răspunde nu fără o vădită groază că acolo, pe deal, a fost cândva palatul „Cnejilor“, boeri cu mare cinste, cu foarte mare putere în țară, stăpâni ai unor întinse pământuri și aici în munte.

Cine au fost Cnejii, din ce familie, oamenii nu-ți pot spune mai mult; atât își mai amintesc

doar că ar fi fost Ruși de neamul lor ¹⁾, și că întâmplări înfricoșate ar fi sguduit cândva încăperile întortochiate ale bătrânului palat.

Până nu demult, spun, să se fi văzut noaptea, spre zile mari, pâlپăind în răstimpuri focuri cu pară albastră pe comori ascunse, aici în pământ, de vechii stăpâni ai curții, sau de boierii fugari.

Mai spun din bătrâni să se fi văzut uneori, în crucea nopții, prin apropierea zidurilor, arătări de umbre omenești care lunecau prin hrubele adânci cu sunet de glasuri ca de pe alte țărâmurii. Se vede, îmi povestea mai deunăzi moș Ciucanu de pe Schit că aici n'a fost lucru curat; doar își amintește cum îi povestea bunicu-său că unul din Cneji a pus, când se zideau curțile, să măsoare umbra câtorva robi, așezând apoi șfoara în temelia zidurilor. N'a apucat să apună soarele și viața bieților oameni s'a stins pentru vecie. Umbrele, puse în ziduri, sunt stafiile care se ivesc câteodată, în miez de noapte, stăpâne pe aceste triste ruini.

Inchipuiri de acest fel și încă atâtea altele învăluiesc cu mare taină și groază palatul de pe Schitul Hangului.

1) Gh. Cantacuzino, proprietarul Hangului, după o îndelungată ședere în Rusia, pe la 1813 s'a reîntors în țară cu titlul nobilitar de „Cneaz“. In familia lui se vorbea mult rusește. Așa se explică părerea ce a rămas în popor despre neamul foștilor proprietari ai Hangului.

Biserica are și ea povestea ei țesută de închipuirea poporului cu obișnuitul său simț de frumusețe și măsură.

Niște sihaștri poposiseră cândva, demult tare, pe malul Bistriței, la Lețești, venind cine știe de unde. Cum stăteau ei de vorbă așa, cam în faptul amurgului, aruncându-și privirile spre miazăzi, văd cu multă mirare, colo departe, pe valea din spre Durău, o licărire de foc care clipea ca lumina unei candelă. Băgând ei de seamă cu mai multă grijă, auzeau chiar venind dintr'acolo și viers tainic de cuvioasă cântare.

Socotind faptul ca un semn și o arătare de sus, s'au rugat cu lacrimi fierbinți lui Dumnezeu și au luat-o la drum cătră flacăra care-i chema. Locul era cu totul pustiu și albia Bistriței cu mult mai îngustă ca astăzi, păduri oarbe întinzându-se deoparte și de alta până în maluri. Brazii bătrâni, doborâți de vânturi sau săpați de șuvoae, stăteau încrucișați peste apă, slujind drumetilor de punte.

După câteva ceasuri de drum anevoios, sârguincioșii pustnici au ajuns în zorii zilei la un frasin bătrân, care străjuia într'o margine de poiană. Flăcările mai jucau încă în frunzișul lui, îngânându-se cu razele soarelui.

Călugării au înțeles că Dumnezeu i-a chemat la acest loc sfânt și s'au și oprit aici punând începerea unui schit. Din frasin au făcut bisericuța, iar ca masă sfântă a slujit multă vreme însăș tulpina acestui copac. Schi-

tul s'a numit Silvestru, după numele unuia din pustnici și așa-l găsim în documentele vechi¹⁾.

Hatmanul Gheorghe, un frate al lui Vasile Lupu, zidește la 1639²⁾, pe locul sărăcăcioasei ctitorii a pustnicului Silvestru, o nouă biserică de piatră, iar la 1672, adică cu vreo 40 ani mai târziu, ginerile ctitorului, Antonie Ruset Vodă, care înconjurase și întărise bisericile Sfântului Neculai și Sfântul Sava din Iași, face și aici la Schitul Hangu un zid asemănător împrejurul bisericii, schimbând-o într'o adevărată cetate cu

1) Dintr'un hrisov din 1638 (Buletinul Comisiunii Mon. Ist. Ianuar—Martie 1933 „Raport asupra M-rii Pionul“ de Gh. Ungureanu) se vede că în adevăr schitul acesta a fost ridicat de un pustnic Silvestru în o „curătură“ pe care o făcuse el însuș în un loc — probabil domnesc — aici, în munte.

2) Vechea pisanie, pe lespede de piatră, nu se mai păstrează, dar o inscripție frumos zugrăvită, deasupra ușei de intrare din interiorul bisericii, ne mărturisește că „Această sfântă biserică întru care se prăznuește hramul Pogorârei Sfântului Duh este zidită de răposatul Gheorghe Hatmanul, frate cu Vasile Voevod, leat 1639, iar acum leat 1820, cu blagoslovenia Prea osfințitului Mitropolit Chirio Chir Veneamin și prin osârdia cuvioșiei Sale ieromonahului Iosif, egumen acestei Sfinte Mânăstiri, s'a deschis zidirea, s'a tencuit și s'a acoperit la 1820“. Bisericile și Mânăstirile Moldovenești din veacul al XVII și al XVIII de Gh. Balș. pag. 110.

încăpătoare locuinți de piatră înlăuntru, ca pentru o curte domnească¹⁾).

Biserica hatmanului Gheorghe face parte din categoria caracteristică secolului al XVII, fără abside laterale pronunțate, iar pridvorul nu mai este ca la bisericile lui Ștefan Cel Mare, în continuarea axei corpului principal, nici bolțile și baza turelor nu mai înfățișează ceea ce numim „stilul moldovenesc“.

„Turnul clopotniței la mănăstirea Pionul, alipit de trupul bisericii, este una din cele mai vechi pilde ale acestui gen de construcție“, ne spune arhitectul Balș. „Largul acoperiș de șindrilă ce o învăluește îi dă nota de pitoresc foarte plăcut²⁾“.

Sfântul locaș formează o familie cu bisericile din Buciulești, Șerbești, Budești și Cârliști, tot din județul Neamț și cam din aceeași vreme. Au note asemănătoare în plan și construcție cu singura osebire, că la Hangu, turnul clopotniței, de pe pridvor, este pe partea de nord a bisericii.

1) A. D. Xenopol „Istoria Românilor“ vol. VII pag. 254. Inscricția de pe zid are următorul cuprins: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Sfântului Duch, acest zid pre împrejurul mănăstirei l'a zidit Io Alexandru Voevod, i gospoda ego, Anița Antonie Rusetu Voevoda, ginerile lui Gheorghe Hatman, vă leato 7184“ Gh. Balș ibidem, pag. 335.

2) Bisericile și Mănăstirile Moldovenești din veacul al XVII și al XVIII. pag. 110.

Acest schitișor trebuie să fi avut o mare vechime, deoarece vedem că încă înainte de a fi zidit Hatmanul Gheorghe, biserica sa, schitul din Hangu avea danii și dela Domnii de mai înainte, dela Movilești și dela Ștefan Tomșa Vodă ¹⁾).

Socot chiar că aici și nu la Buhalnița trebuie să căutăm „mânăstioara din Hang“ asupra moșiei căreia „în vechile ei hotare“, Ștefan Cel Mare îi întărește mânăstirii Neamțului deplina stăpânire.

Din hotarnica anului 1641, pe care o dăm mai jos, cum și din toponimia actuală a regiunii, Hangul era lângă Răpciune, iar muntele Hangului, de care pomenește aceeaș hotarnică, se întinde chiar până în fața pâraelor Răpciune, Răpciunița și Schitul. Buhalnița este cu mult mai departe, în jos.

În vechime numele unei localități însemnate se întindea asupra întregului ținut. Așa numai trebuie înțeles, cum Barnovschi Vodă spune că biserica sa din Buhalnița de astăzi „iaste în partea apusului depărtat și într-o deosebită pustie, în locul ce se chiamă Hangul ²⁾).

1) Gh. Ungureanu „Mânăstirea Hangului sau Buhalnița“ pag. 11.

2) Dumitru Stănescu, „Viața Religioasă la Români“ pag. 122.

Un hrisov din 1641, dela Vasile Lupu, înnoiește „Schitului Silvestru“ vechea stăpânire peste moșia ce o avusese danie dela alți voievozi ¹⁾).

1) „Am miluit, pe călugării dela Sfânta mănăstire *Plonul*, care s'a chemat mai înainte schitul lui Silvestru, pe apa Bistriței, la Isvorul Alb, din sus de *Ceahlău*, unde este hramul Pogorârei Duhului Sfânt..... a lor drept hotar din ispisoacele de întăritură dela *Miron Barnovschi V. V.* și dela *Ieremia Moghilă V. V.*..... și s'a hotărât cu semne începând din malul Bistriței de la râpa cu *Stolovanii*, drept gura Răpciuniței cei mici unde s'a pus bouri piatră și Răpciunița cea mică în sus pe lângă muntele *Ciocănul* până la obârșia Răpciuniței tot în sus, pe deasupra Fântânelelor prin *Panghia* în sus în vârful *Ceahlăului* și într'un lac, din lac prin ocolășele *Ceahlăului* drept în turnul *Budului*, pe amândouă părțile din turnul *Budului*, pe picior în jos până la fântâna mucedă din care se începe pârâul *Ciocanului*, și *Ciocanul* în jos și merge de înconjoară dealul *Negru*; apoi din jos de dealul *Negru* se împreună cu *Bistra mare*. Apoi *Bistra mare* în jos până în lunca călcată, de acolo în gura pârâului *Alb* și pârâul în sus până în obârșiile *obcinei* și *Boiștea* în jos culmea dealului până merge pe din sus de *Potoci* și pe din sus de *Bahrinu mare*, tot culmea până merge în apa Bistriței și peste Bistrița la isvorul *Vierului*, deacolo peste curmătură în sus, drept în vârful muntelui *Hangului* și Culmea *Hangului* în jos până drept în obârșiile pârâului *Rotarilor* și pârâul *Rotarilor* în jos, până unde merge și dă iar în apa Bistriței din jos de râpa cu *Stolovanii*, drept în dealul *Ciocanilor* peste Bistrița și peste deal în apa Răpciuniței de unde s'a început hotarul“. Ioan Neculce, „Buletinul muzeului municipal Iași“, fascicola 6, 1926—1927, pag. 286.

Hrisovul acesta mai întărește Mănăstirii un loc, Poiana Svanduhului din apa Bistricioarei pe sub poalele muntelui Hurduja, alt loc „pe apa Bistriței, la Vârtop unde este un turn de piatră“¹⁾. Și încă un loc numit Boișcioara pe șesul Bistricioarei.

Iată cum se vedește că vechiul schitișor numit „Silvestru“, cu hramul „Pogorârea Duhului Sfânt“ a fost înzestrat de Domnitorii țării, înainte de Vasile Lupu și că deci obârșia lui se urcă cel puțin prin veacul al XVI-lea; iar pe de altă parte se vede că moșia ce i se hărăzise, se întindea de la pârâul Răpciuniței, spre răsărit, toată partea de munte până în pârâul Boura-Fărțiți, deci până în moșia Mănăstirii „Poeni“ și până în vârful Ceahlăului, având peste Bistrița și muntele Hangului, care este în fața Răpciunei.

După hotarnică, schitul Silvestru era în afară de moșia sa, era pe partea de moșie rămasă Hatmanului Gheorghe, care stăpânea tot pământul, din valea Răpciuniței — spre apus, — valea Schitului, valea Bistricioarei și până în hotarul Brașiștei M-rei Neamțului, adică tocmai limita de astăzi, din spre apus, a moșiei Hangului. De altfel numai așa se explică cum Hatmanul Gheorghe și rudele ce i-au urmat, și-au făcut la „Schit“ case mari de locuință, cu gospodărie

1) Probabil Piatra Teiului, de astăzi.

temeinică, unde ne spun cronicarii că familia Cantacuzino a stat până și-a vândut moșia.

Cum au ajuns Cantacuzinii stăpâni pe moșia „Schitului“ nu se știe încă din documente; sigur e că a fost rășluită treptat-treptat, până ce au ajuns în hotarul moșiei Mănăstirii Hangului sau Buhalnița. Călugării din M-rea Buhalnița, adesea au avut judecăți cu Cantacuzinii, învinuiți că le-ar fi cotropit pământurile¹⁾.

Cantacuzinii din Moldova, ramură a puternicii familii Cantacuzinești din Muntenia, se înemureau de aproape și cu Vasile Lupu prin Tudosca Doamna. Această familie, în tot timpul Domniei lui Vasile Vodă cași sub alți câțiva Domni următori, a avut în țară o înrâurire precumpănitoare. E de ajuns numai să amintim pe Vornicul Toma Cantacuzino și pe Vistiernicul Iordache, cei mai cu vază dintre înalții diregători dela curtea lui Vasile Lupu; ori pe Ilie Cantacuzino, omul de încredere al lui Constantin Duca Vodă și mare vistiernic sub Antioh Cantemir. Fata vistiernicului Ilie era măritată cu un fecior al lui Constantin Brâncoveanu.

Documentele vremii ni-i arată pe puternicii Cantacuzini ca pe niște pătimași cutropitori de moșii, cu deosebire în paguba răzășilor și a mănăstirilor. Numai în județul Neamț aveau peste

1) Gh. Ungureanu „Mănăstirea Hangului sau Buhalnița“ pag. 18 și următoarele.

80 de sate și părți de sate, rășluite în fel de fel de chipuri¹⁾).

Cancelaria Domnească, în vremea lui Vasile Lupu, nu mai dovedea cu actele de întărire pentru noile moșii ale Cantacuzinilor.

Hatmanul Gheorghe ne având — pare-se — moștenitori, partea lui de moșie învecinată cu schitișorul lui Silvestru, a încăput în mâna Cantacuzineștilor cu care familia lui Vasile Vodă se înrudea, și așa noii stăpâni au început să-și facă din Schitu Hangului (Silvestru) o adevărată cetate îmbunătățind vechea gospodărie, durând curți mari în lăuntrul puternicilor ziduri ridicate de Antonie Ruset și încălcând moșioara schitului ce se întindea spre răsărit, în vecinătate.

Făcându-și Cantacuzinii un loc de odihnă și adăpost din vechiul schitișor al lui Silvestru, călugării fără îndoială, de voe-de nevoe, au trebuit să se strămute în altă parte, ceva mai la vale unde și-au ridicat o bisericuță de lemn care se numește și astăzi „Schitișorul“ sau „Schitul Silivestru“. Și-a păstrat vechiul nume, poartă însă alt hram „Tăerea Capului Sfântului Ioan Botezătorul“, vechiul hram rămânând bisericii înnoite, dela „Palat“.

1) Ghibănescu „Zapise și Ispisoace“ vol. III. p. 2-a, document din 7170, despre moșiile ce le avea Vistiernicul Iordache Cantacuzino în volostea Neamțului cum și actul din 7176, cu împărțirea moșiilor între moștenitori: copii și gineri.

Dacă s'ar cerceta mai adânc documentele vremii și mai cu seamă, în arhiva statului din Iași, voluminoasele dosare ale nesfârșitelor procese dintre Cnejii Cantacuzini și Mânăstirea Buhalnița, s'ar limpezi — poate — și chipul cum și când, schitul lui Silvestru și-a pierdut moșia.

Oricum se vor fi așezat aici noii stăpâni, este sigur că au făcut din Schitul Hangul una din cele mai puternice cetăți ale Moldovei¹⁾.

În partea țării dinspre munte, afară de cunoscutele cetăți de la Suceava și Neamț, adăpostul cel mai bine întărit și apărat era această curte Cantacuzenească cu ziduri groase, înalte de patru stânjeni, cu turnuri puternice la fiecare colț, cu metereze în ziduri, cu hrube adânci și tainițe, care se văd și astăzi de jur împrejur sub case, deschizând drum ascuns — la vreme de grea primejdie — tocmai în munte, în afară.

Locuințele, formau un pătrat înlăuntrul zidului, cu două caturi încăpătoare și, între rândul de sus și cel de jos mai era încă un etaj ascuns, ca de înălțimea unui om, construit anume pentru a sluji de ascunzătoare și refugiu, de unde, prin uși ascunse bine, și prin scări strâmte, cei din

1) Găsim în cronici dese locuri din care se vede că unele Mânăstiri erau întărite ca niște adevărate Cetăți: „Eșit-au și Leșii de prin Mânăstirile țării Moldovii și de prin Cetăți“, ori „Cetățile din Moldova și mânăstirile câte au luat (Leșii) să le dea înapoi Moldovenilor“ I. Neculce, pag, 262.

din curte se puteau scobori prin mai multe locuri, în largile hrube dedesubt.

Tainițele dintre cele două etaje se puteau vedea bine cu 70—80 de ani în urmă; mai sunt și astăzi bătrâni în sat care în copilărie s'au jucat, ascunzându-se prin ele. Din vechile clădiri, afară de biserică, care se păstrează în bună stare, au mai rămas zidurile cu impunătoarele lor turnuri și se văd bine hrubele boltite de jur împrejur, sub vechiul palat, formând fel de fel de cotloane, cu pereți dubli de zid și cu eșiri întortochiate.

Nu s'a învrednicit încă vreun cunoscător să ridice planul acestei fortărețe.

Palatul Cnejilor dela Hangu, a jucat un mare rol în trecut, slujind în nenumărate rânduri — vreme de aproape 200 de ani — ca refugiu și sigur adăpost pentru boierii mari ai țării, deîndată ce Iașul nu le mai prezenta destulă siguranță.

Oridecâteori se tulburau lucrurile în țară, prin dese schimbări la Domnie, sau prin încălcări de oști străine, cronicarii ne spun că „boerii eșau la munte, la Hangu“.

Folosința acestui îndepărtat și bun adăpost o avea, fără îndoială, în primul rând familia Cantacuzenească, cum și familiile înrudite sau prietene.

Duca Vodă căpătând Domnia Moldovii cu ajutorul Cantacuzinilor, familia aceasta a fost mai ocrotită de Domn. Incepând o viață foarte grea pentru Cantacuzinii munteni, prizoniți în

chip crunt de Ghica Vodă; Serban Cantacuzino, care a și fost mai târziu Domn, a trebuit să fugă în Moldova, în adăpostul așa de primitiv dela Hangu.

Când Gheorghe Duca Vodă a intrat în țară venind dela Viena, unde domnii români au fost siliți să-i ajute pe Turci în asediul acestui oraș, Neculai Racoviță și cu Todirașcu Cantacuzino, temându-se de Domn, fug din Iași cu soțiile și cu copiii, vin la Hangu și de aici, după câțva timp, pe poteci grele de munte, trec în țara Ungurească¹⁾, care era în apropiere.

La 1685, Constantin Cantemir trimite oaste de țară și cu armată tătarască spre a scoate din Hangu pe Joimiri, un fel de oaste leșască cu care Craiul Sobieschi ocupase cetățile și mănăstirile din spre munte. Cronicarii ne spun că Hangu era așa de bine întărit încât Joimirii n'au putut fi scoși și alungați, până când venind la domnie Constantin Duca, acesta trimite la Hangu pe Hatmanul Antioh Jora cu mare mulțime de oaste²⁾.

Constantin Duca în Domnia I-a, trimite în surgun la Schitu Hangului pe soțiile neprietenilor săi, Iordache Ruset și Bogdan Hatmanul, fugiți peste hotar. Bietele jupânese, au fost încărcate în căruțe proaste țărănești, cu cai slabi și purtate cu mare înconjur, ca să le fie drumul

1) Letopisețe, Tom. II pag. 217.

2) Letopisețe, Tom. II pag. 240 și 247.

mai lung. O plimbare nu tocmai plăcută pe drumurile de atunci.

În a doua Domnie, Constantin Duca vroind să pună mâna pe câțiva dintre boierii care-i erau protivnici și în deosebi pe Hatmanul Bogdan și pe Iordache Ruset vistiernicul, aceștia au putut scăpa fiindcă Ilie Cantacuzino i-a îmbrăcat în cojoace mari țărănești, strecurându-i printre străjile curții, de unde i-a trimis la moșia sa la Hangu¹⁾.

În vremea domniei lui Mihai Racoviță, s'a refugiat la Hangu și boierul muntean Toma Cantacuzino, solul lui Constantin Brâncoveanu.²⁾

Dar tocmai pentru că Hangu era un loc așa de bine întărit și adesea folosit de boierii țării, localitatea, ca și împrejurimile ei, au avut de suferit adesea jafuri și robie.

Cea mai mare nenorocire ce s'a abătut asupra acestui loc a fost în Domnia a III-a a lui Mihai Racoviță, când o seamă de boieri în frunte cu Vasile Ceaurul s'au răsvrătit împotriva Domnului și au luat în stăpânire cetatea Neamțului și Hangul, punând întrânsele catane nemțești.

După ce Racoviță Vodă a scos pe străini din Cetate a trimis și la Hangu o numeroasă oaste de Tătari cu doi boieri moldoveni, care nu puteau să-i înfrâneze pe păgâni dela samavolniciile cu care erau așa de îndătinați. În acea vreme Tă-

1) Letopisețe, Tom. III, pag. 92.

2) Letopisețe, Tom. II, pag. 282.

tarii au prădat cumplit o bună parte din valea Bistriței. Cronicarul spune cu multă amărăciune: „Robit-au Tătarii pe câți i-au găsit Moldoveni; robit'au atunci și pe giupâneasa lui Ilie Cantacuzino, vistiernicul, fiind bejenită în Hang și pe altă giupâneasă, fata lui Iordache Cantacuzino, Stolnicul și le-au scos Mihai Vodă din robie, la Iași, oblicindu-se 1)“.

Despre trecerea Tătarilor prin această parte de loc se mai păstrează amintirea în popor. Așa, spun oamenii mai bătrâni, că venind Tătarii au ars palatul și biserica adunând din sat câlți de cânepă, cu care au dat foc lemnelor puse anume în încăperi.

Alții povestesc cum oblicindu-se odată că iarăș intră Tătarii în munte, un bătrân anume Lazăr cu cei șapte feciori ai lui, Moldoveni din Basarabia așezați aici, nu i-au lăsat pe oameni să fugă, ci cunoscând bine felul de luptă al Tătarilor, că depe cai nu se dădeau jos, i-au învățat pe săteni cum să le ațină calea și să-i lovească.

I'au așteptat și izbit Moldovenii într'un loc de pe fundul Hangului, tocmai pe unde trecea drumul cel vechiu, pe Dealul Doamnei.

Moldovenii, după planul lui moș Lazăr, au răgăzuit drumul din spre munte cu brazi tăiați, iar pe de laturile șleahului, pe o întindere mare, au tăiat mulțime de brazi bătrâni, înținându-i

1) Letopisețe, Tom. III, pag. 64.

numai atâta să nu se răstoarne singuri. Când a intrat toată hoarda în pădure și a dat de închisoarea făcută de-a curmezișul drumului, la semnalul buciurilor s'au și năruit un rând de brazi, care căzând de amândouă părțile unii peste alții, i-au prins pe păgâni ca într'o capcană de n'a scăpat decât unul, pe care un pușcaș l'a ucis tocmai în sus, spre Călugăreni. Locul acesta, unde Hanganii au făcut capătul Tătarilor se numește Palancă și astăzi, fiind în apropierea vechiului drum, numit Calea Mare — drum — de multă vreme părăsit.

Muntenii din regiunea Hangului erau vestiți prin istețimea lor și ei singuri, alături de Câmpulungeni Dornii, dădeau Domnitorului pentru oastea țării, la vreme de războiu, oameni înarmați cu arme de foc: „pușcași“. Sub domnia lui Dumitrașcu Cantacuzino, când se încuibaseră oști străine în cetatea Neamțului, cei din cetate prădau satele de prin prejur până la mari depărtări și oastea țării nu-i putea dovedi, numai singuri Hanganii cu sânețe și cu baltage, îi luau pe fugă și-i sileau să se închidă în cetate¹⁾. Altă dată când Mihail Racoviță a trecut cu oaste să prade în țara Ungurească, Vodă a luat și Hanganii cu sânețe.

De unde și până unde pușcași în această regiune într'o vreme când o armă de foc era o raritate ?

1) Letopisețe, Tom. III, pag. 14.

Sătenii de prin jurul curților Domnești și ale marilor cetăți din țară, aveau îndatoriri ostășești în vremuri de turburări și de războaie, dar în același timp se bucurau și de scutiri însemnate, cum erau de pildă locuitorii din Vânătorii Neamțului care apărau Cetatea, sau cei din Vânătorii Pietrii, care erau în slujba curții Domnești din acest târg. În aceeași situație au fost și hanganii, din apropierea curții cantacuzenești.

Cantacuzinii au adus la Hangu oameni străini pentru deosebite slujbe, pe care nu știau să le facă localnicii; astfel au fost aduse din Ardeal câteva familii, care cunoșteau meșteșugul de a fabrica arme. Urmași din aceste familii trăesc și astăzi în localitate, purtând pronumele de Lăcătușu. Ei spun că străbunii lor erau Sași, vestiți în fabricarea puștilor și pistoalelor, meșteșug cu care s'au îndeletnicit urmașii lor din neam în neam, până mai acum 40—50 de ani.

Când au intrat în Moldova oștile Ecaterinei, împărăteasa Rusiei, erau în țară 3 frați Cantacuzini din care 2, stăpânii Hangului, s'au retras odată cu oștile împărătesei¹⁾. Acolo au ajuns la mare cinste căpătând întinse moșii și strălucite titluri de nobleță. Dintre fiii lor s'au întors mai târziu în țară doi veri primari: Cneazul Alexandru Cantacuzino și Cneazul Gheorghe, colonel în armata rusească, căsătorit cu Elena,

1) Urleacu, Tom. 11, pag. 368.

sora princepelui Gorciacov, (unul dintre cei mai străluciți diplomați ai marelui imperiu).

Cneazul Gheorghe s'a așezat la Hangu, pe moșia strămoșilor și a făcut aici multe îmbunătățiri atât palatului, care în lipsa stăpânilor începuse a se ruina, cât și în gospodăria moșiei. A construit și o mare velniță pentru fabricatul rachiului, lucrând cu locuitorii moșiei, întinderi mari de loc pe dealurile mai netede, unde sămăneau până la mari înălțimi, lanuri nesfârșite de orz, secară și cartofi.

* * *

Curtea Cantacuzinilor dela Hangu, prin legăturile pe care această puternică familie le avea cu cea mai bună lume, nu numai din țară, ci și din străinătate, a slujit nu numai ca fortăreață în vremuri de primejdie, dar și ca loc potrivit pentru sfat și petrecere.

În timpul Cneazului Gheorghe, mai ales, curtea dela Hangu era cercetată de cele mai fruntașe familii din țară. Ginerii Cneazului, diplomatul rus și om de litere, Vilhelm Cotzebue, cum și Giers, ambasador rus, cunosc foarte bine localitatea. Cotzebue, în una din schițele sale, „o vânătoare în Moldova“, ne spune că vizita adesea curtea Cnejilor din Hangu, luând parte cu strălucit alaiu la vânătoare pe plaiurile Ceahlăului, unde Cnejii construiseră, în diferite locuri, case de vânătoare. Tot dela dânșii ne-a rămas și

drumul pe care-l folosesc cei ce vor să urce Ceahlăul prin Durău.

Alexandru Dumas-tatăl, scriind „Strigoii Carpaților“, ne vorbește despre palatul Cnejilor dela Hangu, nu ca unul care a auzit despre aceste locuri, dar ca și când ar fi fost unul care le-a văzut și le cunoaște bine.

Alecu Russo, în călătoria pe valea Bistriței, din „Piatra Teiului“, vorbind despre „hanganii cei meșteri în mânăuirea baltagului și a sinețelor“, ne spune că „Printre toți țărani dela munte, locuitorii dela Hangu se deosebesc prin bogăția, cinstea și liniștea lor. Satele cele multe așezate pe amândouă malurile Bistriței, întinderea, numărul oamenilor, au făcut nume mare acestui ținut, și numele de Hangan, e un nume obștesc pe care-l poartă toți muntenii și chiar mocanii din Ardeal, care vin să erneze cu turmele la șesuri. Hanganul, cu deosebire de ceilalți frați ai lui, e liniștit, cumpănit, domol la vorbă și cu temei în ce spune. Aceasta se mulțumește oblăduirii cumiți a prințului Cantacuzino. Afară de 4½ ori 5 Lei de cap, după cât știu, pe care vornicia satului îi orânduiește după starea fiecăruia, și afară de câteva clăci fără însemnătate, țăranul e slobod să facă ce-i place, numai vechilul prințului să aibă la cunoștință toate învoelile, ca omul să nu se încurce niciodată... Când întrebi pe un țăran:

— Al cui ești dumneata?

El îți răspunde cu oarecare fudulie:

— A Cneazului.

— Și de unde ești voinicile?

— Dela Hangu, — îți răspunde mândru.

Prințul Cantacuzino e un fel de zeu tutelar al Ceahlăului. Cuvântul Cneaz e rostit ca ceva sfânt dintr'un capăt la celălalt al muntelui. E patriarhul Ceahlăului¹⁾.

Deși zidurile dela „Palat“ erau și atunci ruinate, totuș câțiva din boierii revoluționari care au fugit din Iași la 1848 spre a scăpa de urgia lui Mihail Sturza, găsiseră vechea cetățue de aici încă destul de puternică spre a organiza la Hangu respingerea unui întâmplător atac din partea oamenilor lui Vodă.

Vasile Alexandri care povestește întâmplarea, cunoștea bine locurile și oamenii, ca unul ce călătorise de multe ori pe Valea Bistriței²⁾.

Cneazul Gheorghe a avut 5 băeți și două fete. Fetele s'au măritat cu nobilii ruși de care am pomenit, iar feciorii au ținut moșiile din ce în ce mai rău, pierzându-le una câte una. Ca și alți mulți dintre boierii Moldoveni din acea vreme, tot așa și frații Cantacuzino dela Hangu, din

1) A. Russo „Piatra-Teiului“ în Biblioteca Minerva, No. 205.

2) Vasile Alexandri, bucata „Dridri“ din *Proză*. Aici se spune între altele că la 1848 Cnejii își aveau curtea la gura Schitului pe *Podiș*, unde în adevăr se și văd urmele zidurilor; apoi se vorbește de un țăran foarte ager, de Crețu, familie veche, care este și astăzi în Răpciune.

pricina traiului lor luxos, din pricina cheltuielilor ce le făceau cu luptele politice, cum și mai cu seamă, din pricina patimii jocului de cărți, împrumutată dela ofițerii ruși care au stat cu armatele aici în țară dela 1828 și până la 1834, s'au ruinat complet.

Cele dintâi moșii ce le-au pierdut au fost Hangu și Bălțăteștii. Bălțăteștii a fost cumpărată la mezat de Alex. Calimachi, iar Hangu, la 1852, de către Smaranda Sturza născută Vogoride și de fiul ei Mihail Sturza.

Noii stăpâni au fost nevoiți să ceară ajutorul armat al Domnitorului ca să-i scoată pe frații Cantacuzino de pe moșia Hangu, pentru că să baricadasese în palatul depe Schit și nu vroiau să iasă de loc. Ceva mai târziu, după ce au pierdut tot, îi vedem că cer Căimăcăniei Moldovei favoarea de a li-se da în arendă, fără licitație, o moșie mănăstirească din Basarabia. Matârul acesta li se refuză însă.

Călătorii, care merg să vadă Durăul și Ceahlăul, să se oprească o clipă și la palatul Cnejilor dela Schitul Hangului. Aici stă scrisă o pagină însemnată din istoria țării, o pagină din care se pot învăța multe: înflorirea este totdeauna rodul unei credințe și a unei vrednicii; iar decăderea, pretutindeni este sfârșitul vieții biceșnice și de risipă.

CEAHLĂUL, MUNTE SFÂNT

Nu sunt nici 30 ani de când numărul drumeților străini, cari străbăteau valea Bistriței, era foarte redus. Mai mult de 20—30 de familii, în cursul unei veri, nu-și îngăduiau — pe atunci — această plăcere.

La drept vorbind, un drum pe Ceahlău se și făcea foarte anevoios. De hotel nici nu se pomenea prin apropiere, iar în Durău era greu de găzduit, chiliile sărăcicioase ale călugărilor nu-ți puteau oferi nimic din ceea ce caută o viață mai pretențioasă. Nu puteai ajunge la Durău decât mergând pe jos sau călare; drumul era veșnic mâncat de ape, iar podețele de peste pârâul Schitului, de cele mai adesea ori stricate.

Dela Răpciune la Durău tocmai târziu s'a făcut drum pentru trăsuri, prin stăruința lui Gh. Panu, un om de gust ales, care obișnuia să-și petreacă timpul vacanței pe plaiurile Ceahlăului și în deosebi la Durău.

După 7—8 ceasuri, în care străbăteai cu tră-

ura cei 50 de km. dela Piatra la Răpciune, zdruncinat ca vai de lume, buimăcit de nesfârșitul cor al zurgălăilor, trebuia să o iei pe la casele mai curățele din sat cu rugămintea să fii găzduit. Se făcea mare zarvă în comună când se zvonea că au venit boieri să urce pe munte.

Era lucru rar când se arăta cineva îmbrăcat în straie strâmte prin meleagurile acelea.

Astăzi, dela Piatra la Răpciune se fac cel mult 2 ceasuri cu automobilul. Găsești restaurant și hotel, iar, dacă voiești să nu mai faci popas, ai drum bun până la Durău, unde se poate găsi găzduire bunișoară.

Vizitatorii s'au înmulțit și sporesc depe an pe an, așa că acum se pune problema unei confortabile case de oaspeți în Durău și a unui încăpător adăpost sus, pe Ceahlău¹⁾.

A început să înțeleagă doar lumea și la noi, că a căuta să-ți cunoști țara — călătorind — nu e un lux, ci dimpotrivă, e o necesitate isvorită din sentimentul și datoria de a o iubi și a te

1) Cei dintâi cari au deschis o potecă bună de urcare pe Ceahlău, prin Durău, au fost Cnejii Cantacuzini, vechii proprietari ai Hangului. Cu vreo 50 de ani în urmă, Vasile Măcărescu, pe atunci subprefect al plășii muntele, a îmbunătățit vechiul drum, făcând și un adăpost la Fântânele, unde este un bogat isvor de apă. Nicu Albu proiectase o șosea bună pe Ceahlău, dar n'a apucat a lucra decât o mică parte, care s'a ruinat, ne mai îngrijindu-se nimeni de acest lucru.

simți cât mai strâns legat de țărâna și de sufletul ei.

Nu e vorbă, că sunt încă mulți Români, oameni de frunte, cari cunosc mai bine Alpii și lacurile italiene decât delta Dunării sau frumoșii noștri munți.

Avem locuri și priveliști care post sta alături cu cele din străinătate, ceea ce însă ne lipsește — deocamdată — spre a face din cele mai multe regiuni un adevărat raiu, e numai înjghebarea unei mai bune gospodării. Totuși, nu e greu de văzut că mulțimea vizitatorilor, i-a silit în unele părți pe localnici să facă ei înșiși îmbunătățirile cuvenite, băgând de seamă că drumeții numeroși aduc venituri însemnate, pe unde poposesc.

Cheile Bicazului sunt o pildă convingătoare. Cu câțiva ani mai în urmă, nu era acolo decât un singur canton, sus lângă Tău și încă și acela a stat pustiu multă vreme; acum însă, de vreo 3—4 ani, au început să răsară ca din pământ fel de fel de vile, oferind drumeților o găzduire în bune condiții.

La intrarea în Chei, dinspre Bicazul Ardelean, pe unde drumul este ceva mai prost, și-a făcut o căsuță și gospodarul Paleu, un românaș vrednic din partea locului, căutând să puie la îndemâna călătorilor o modestă, dar foarte bine venită ospitalitate, în această parte a Cheilor unde nu se găsea până acum nici un fel de adăpost pe o vreme de ploaie. Omul nostru având interes

ca vizitatorii Chêilor, cari vin dinspre Vechiul Regat, să poată ajunge cu mașinile până la casa lui, a reparat singur drumul pe o distanță de vreo 2 km. sfărâmând stâncile, care erau în cale.

Iată cum deci nevoia l-a făcut pe Grigore Paleu și inginer și ministru al drumurilor și așa se va întâmpla și cu alte localități.

Ceahlăul va deveni în curând unul din cele mai interesante puncte de atracție pentru toți călătorii iubitori de natură, dacă accesul lui va fi mai înlesnit¹⁾.

Acest munte te chiamă, te atrage dela depărțări de sute de kilometri: din inima Transilvaniei, de pe munții Vrancei, de pe dealurile Iașilor, ca și de pe culmile Călimanilor, și în chemarea lui este atâta vrajă și ademenire, că și cele mai slăbănoage picioare capătă aripi și însuflețire de drum. Atâta farmec și măreție îți împărtășește acest munte, încât aș putea spune

1) Numele de „Ceahlău“ dat acestui munte apare pentru întâia dată în documentele vechi românești, în hotarnica unui act privitor la Mănăstirea Bistrița, din 1458 (I. Bogdan, Docum. lui Ștefan cel Mare, vol. I, pag. 22). Numele de „Pionul“ s'a dat muntelui cu mult mai încoace — probabil de către Asachi, mai întâi — după numele Schitului Silivestru zis și Pionul în un act din 1641. Numele de Peonul vine cred dela numele Sf. Peon, care se serbează la 1 Iunie.

Intr'un act din vremea lui Ștefan Tomșa un deal din apropierea Schitului Silivestru se chema „Dealul Peonului“ care va fi amintit numele vreunui pustnic cu acest nume, trăitor acolo, în vreo crăpătură de stâncă.

că cine nu l'a urcat — într'o zi senină — nu știe ce înțeles cuprinde cuvântul sublim. Acolo, pe marile înălțimi pare că însăși firea ți se transformă, și ea tinde să pășească mai sus pe scara unor preocupări mai senine, mai pline de omenie și de duioșie.

Muntele atât de încântător nu e prea înalt, abia atinge 1900 de metri¹⁾, dar fiindcă de jur împrejurul lui, până la mari depărtări, domină hotărît toate celelalte culmi, răsare dintre ele uriaș ca o catedrală, unde pare că Dumnezeu însuși slujește.

Ceahlăul, pe o suprafață relativ restrânsă, desfășoară o nesfârșită gamă de pitoresc și de culoare. Pe alți munți trebuie să alergi săptămâni întregi ca să poți vedea ceea ce-ți oferă Ceahlăul în două, trei zile, într'un mănunchiu fermecat.

Simțământul de singurătate și liniște, minunata priveliște a răsăritului, în care soarele se înalță împletind — într'un zâmbet trandafiriu — hlamida strălucită de aur și rubin cu care se îmbracă treptat tot muntele, dela tăcutele culmi de pe creștet și până departe în somnoroasele văi de pe poale, dau imaginea unei feerii al cărei farmec nu se uită niciodată. În aceste clipe pare că trăești taina unei povești de demult. Robit de frumusețea priveliștii nu știi

1) Ocolașul mare are 1911 m. altitudine și Toaca 1904.

Încotro să-ți îndrepti mai întâi privirea lacomă: jos la poale unde licărește șerpuirea argintie a Bistriței ce aleargă sburdalnic când în dreapta, când în stânga ocolind dealurile unul după altul, pe care — parecă — anume Ceahlăul i le trimite în cale să o zăbovească; sau să urmărești sus, panorama fantastică a stâncilor care se înalță peste niște prăpăstii ce-ți îngheață sângele. Dar nu te poți îndura să lași nebăgate'n seamă nici pernele de jnepeni ce se aștern și se încolăcesc pe minunatul covor al pajiștelor alpine, îmbrăcăminte muntelui spre creștet.

Aici, după ce a încetat pădurea, te întâmpină de jur împrejurul vârfului grupuri de stânci în formele cele mai ciudate: Piatra-Lată, Scăldătoarea Vulturilor, Dochia, Panaghia, Piatra Detunată, Piatra cu Apă, Bâta Neagră și Piatra Hură, uriașe bancuri de conglomerat. Între miezul și răsărit se arată priveliștea Ocolașelor cu înflorătoarele țancuri și poliți numite Gardul Stâncilelor, Sghiabul lui Vodă și Piciorul Schiop, iar către Nord, înspre Durău, se vede Duruetoarea, cascadă care resfiră beteală de argint pe pleptul unei stânci prăpăstioase. Căderea apei dela o înălțime de peste 30 de metri face un zgomot asurzitor de unde băștinașii îi zic „Duruetoare“, iar pârâiașului de mai la vale Durău¹⁾.

1) Într'o hotarnică din 1629 a Mănăstirii Buhalnița, vorbindu-se de Duruetoarea de pe Ceahlău i se zice „locul unde este un vaet în isvoarele munților“.

Oh. Ungureanu: Mănăstirea Hațegului sau Buhalnița pag. 18.

Cu mult deasupra întregii clădiri de stâncă a Ceahlăului, domnește impunător vârful cel mai înalt, Toaca.

Drumeții fac o neiertată greșală socotind că au văzut și cunoscut Ceahlăul privind numai răsăritul Soarelui pe vârful și urcându-se apoi la Toacă, după care se grăbesc să coboare. Frumos e fără îndoială răsăritul, nesfârșit de măreață e priveliștea dela Toacă; dar cine n'a văzut Ocolașele și Gardul Stănilor nu se poate mândri că a simțit tot farmecul acestui minunat munte. Pentru a vedea această parte a Ceahlăului — latura de către miază-zi și apus — se cere să rămâi cel puțin 2 zile.

Sub Ocolașul Mare, șeaua cea mai de sus a Ceahlăului, este Ocolașul Mic, o prispă de piatră care înconjoară o parte a muntelui, formând pe margine o salbă de 7—8 blocuri uriașe ce stau în linie la aceeași înălțime, ca niște sentinele de pe alte țărâmurii.

La picioarele lor se desfășoară covoare de pajiști verzi, înconjurată în cercuri largi de un minunat decor de brazi ce se înalță spre cer ca niște sulii fantastice. Sub aceste poieni coboară altă terasă prin care își fac loc în mers sălbatic două pâraie: Bistra Mare și Bistra Mică, săpând chiar dela isvor chei încântătoare. Această parte, aș putea spune, este cea mai frumoasă a Ceahlăului și tocmai aici puțini

din drumetii ce urcă muntele se ostenesc a veni ¹⁾).

Ceahlăul, având în vedere neamul de straturi din care e clădit, se găsește așezat la răsărit de linia ce desparte zona calcarului cristalin de cea a Flișului, în imediată apropiere de această linie. Deoparte, spre Transilvania, se desfășoară la poalele lui imensele sloiuri de calcar, printre care străbate — în îndrăsnețe salturi — râul Bicz dând naștere unui lac la 1000 metri înălțime, și mai devale, celor mai frumoase chei din țară; iar de cealaltă parte, spre valea Bistriței, până la Piatra, păturile de grezie erau învălmășite ca niște cărți uriașe, aruncate în neorânduiala unui sbucium.

Întreaga creastă a acestui munte este formată dintr'un enorm înveliș de bancuri de conglomerat, prin care străbat petice de calcar cum e Piatra cu Apă, urme dintr'o îmbrăcăminte mai veche, și din întinse straturi de grezie din care e și clădită partea mijlocie a Ceahlăului — între Toacă și Ocolășe — numită Lespezile.

Blocurile de conglomerat, dar mai ales cele de calcar, descompunându-se prin acțiunea apei care le-a dantelat cu truda a mii și mii de ani,

1) Pentru drumetii care doresc să cunoască o descriere mai amănunțită a Ceahlăului se recomandă de citit: Călăuza Ceahlăului alcătuită de Societatea de gimnastică, sport și muzică din Iași cum și Călăuza Județului Neamț, de Preotul C. Matasă.

dau crestelor înfățișarea unor ruini de cetăți uriașe.

Ceahlăul se poate urca, de jur împrejur pe mai multe poteci, dintre care cele mai bune — vreo zece — sunt marcate de Societatea de Gimnastică din Iași.

Cel mai scurt drum pleacă din Durău, trecând pe la Fântâna lui Măcărescu. Sunt vreo 7 km., drum ce se poate face pe jos, în 4—5 ore. Un drum și mai bun se lucrează pe Isvorul Muntelui, în Bicz.

Potecile însă care-ți oferă cele mai felurite și mai frumoase priveliști, sunt: Cea care duce din Buhalnița pe Piciorul Baicului — Răchitiș — Detunata, 12 km. de mers; cea de pe Isvorul Muntelui și cea care duce din Tașca — Chisirig pe Neagra — Turnu lui Butu, la cabană, circa 9 km. Pe aici se poate admira minunata priveliște a Gardului Stănililor, prăpăstii fără fund și Ocolașele cu salbele lor de „Clipe Calcare“.

Culmea principală a muntelui sau creasta o formează vârful Toaca cu prelungirea prin Lespezi, până la Ocolașe, pe o lungime de 4—5 km. 1).

Din această culme se desfac, de jur-împrejur, ca niște uriașe contraforturi, alte culmi secundare cu numeroase povârnișuri până jos în văi.

În ce privește vegetația, muntele formează

1) G. Macovei și I. Atanasiu, „Zona internă a flișului în regiunea văilor Bistricioara și Bicz“.

trei regiuni deosebite. Incepând dela 500 metri altitudine și până la 700, se întinde, pe poale, zona foioaselor în care domină fagul.

Urmează apoi regiunea Subalpină, care se urcă până la Panaghie, (1500 metri altitudine) caracterizată prin pădurile de brad ce îmbracă coastele

Regiunea a treia cuprinde vârful cu tufișurile și pășunile alpine. Vegetația acestei zone are multă asemănare cu vegetația arctică. Plantele trăiesc aici strâns lipite unele de altele, spre a se apăra de asprimea vânturilor. Perne de mușchiu, de afine și de merișor sunt împrăștiate pe platforma superioară a muntelui cu infinită bogăție de culoare și poezie, ca pe un divan imens.

Partea aceasta cuprinde două etaje: Cel inferior se caracterizează prin frumoasele tufișuri de Jneapăn, enuper și liliac de munte. Tufișurile acestea, care înmănunchiază adesea arbuști de neamuri deosebite, se subțiază din ce în ce către vârf, unde nu mai pot trăi decât exemplare pipernicite, în tufe mici¹⁾.

Dela limita acestor arbuști se întinde, până sus, nemărginitul covor al pășunii alpine stropit cu minunatele colori ale feluritelor soiuri de flori caracteristice locului, printre care domnește cu

1) Jneapănul (*Pinus Montana*) joacă un rol foarte important în fixarea zăpezilor pe povârnișurile Ceahlăului, ceea ce face ca pericolul avalanșelor, adevărate nenorociri în Alpi, să nu poată avea loc pe acest munte.

o aristocratică modestie cea mai distinsă dintre ele, floarea reginei.

Cu atâtea comori de pitoresc și poezie nu e de mirat că Ceahlăul atrage atâția drumeți deși nu oferă încă toate înlesnirile cuvenite pentru cei ce se ostenesc să-l vadă. Poteca cea mai scurtă care e și cea mai bătută trebuie îmbunătățită, mai ales între Durău și Fântâna lui Măcărescu, îndulcindu-se prin serpentine urcușurile prea tari.

Al doilea lucru absolut trebuitor ar fi ridicarea sus pe vârful muntelui a unui adăpost în care drumeții să poată găsi camere curate și încăpătoare.

Natura s'a îngrijit de trebuințele călătorului mai mult decât oamenii, pentru că Ceahlăul prezintă chiar pe vârful lui minunea unui bogat isvor, Fântâna Rece.

Astăzi, pe lângă adăpostul dela Fântâna lui Măcărescu, care e la jumătatea drumului ce duce dela Durău, se mai găsește sus, pe culme, într'un loc ferit de vânt și în apropierea unui isvor, o cabană. Are două încăperi și folosește călătorilor mai ales pe o vreme aspră¹⁾.

* * *

1) S'a ridicat în 1914 din inițiativa unui comitet compus din d-nii: D. Cădere și I. Praja profesori la Iași, Dr. I. Costinescu, ing. D. Balș și ing. Niculescu-Dacu, sub președinția d-lui general dr. Vicol, fiu al județului Neamț. Este proprietatea Societății de Gimnastică din Iași, al cărei Președinte e d-l Osvald Racoviță. Tot din inițiativa acestei societăți s'a tipărit și o foarte bună „Călăuză“ a Ceahlăului.

Nu fără dreptate cei vechi socoteau că zeii locuiesc pe vârfuri de munți. Dacă Dumnezeu și-ar alege un loc de sălășluire în lumea pământească, n'ar fi altul mai potrivit Atotputernicului, decât vârful de munte, pentru că muntele înseamnă pace, înseamnă liniște și înălțime, înseamnă senină bunătate și iubire de oameni.

Scriitorii Greci din antichitate spun că în mijlocul pământului locuit de neamurile Geto-Dace se ridica un munte înalt, văzut dela mari depărtări, că pe lângă acest munte, pe care poporul îl socotea sfânt, curgea o apă mai mare și că sus pe vârf își avea altarul marele preot înconjurat de sihaștri.

Până când specialiștii vor dovedi altfel, socotim că acel munte sfânt al strămoșilor noștri nu este altul decât Ceahlăul, al cărui vârf se zărește de jur împrejur dela sute de km. și pe lângă care curge apa Bistriței, a cărei vale formează un străvechiu drum¹⁾.

1) „Corăbierul de pe Marea Neagră — zice Gh. Anachi — vede piscul înalt al acestui munte dela capul Mangaliei și până la Cetatea Albă. Locuitorul de pe țărmurile Nistrului vede soarele apunând după masele acestui munte, iar păstorul nomad, după ce și-a lernat turmele sale pe câmpii Bugeacului, se întoarce către casă având în vedere vârful Pionului sau Ceahlăul, întocmai precum o corabie se orientează după lumina farului ca să intre în port“ Nouvelles Historiques, I, lassy, pag. 36.

Cel mai mare poet al neamului nostru vorbește cu un sentiment de sfințenie despre acest munte. După ce

Muntele acesta despre care Strabon ne spune că se numea Kogheonon — ce înseamnă scoică, carapace — fusese poreclit astfel, credem, de către negustorii care cu câteva sute de ani înainte de Hristos, plecând din cetățile lor de pe

Ștefan Vodă coboară din sus, pe încântătoarea vale a Bistriței, zărește în depărtare un munte (Ceahlăul), al cărui creștet se ridică peste nori.

Atras de măreția vedeniei	Vede codrii cum coboară
Spre culmea înălțată,	Deal cu deal, țară cu țară
El ajunge deodată	Resfirându-se pe șes
Și făcându-și ochii roată	Unde râurile ies
Iată vede lumea toată	Și pe vârfuri de păduri
Și departe se întind șesuri	Mănăstiri și 'ntărituri
Ce cu ochii nu le măsură	Vede târguri, vaduri, sate
Unde râul cela sfânt ¹⁾	Pe câmpie presărate,
Parcă ese din pământ;	Vede mândrele cetăți
Colo în zarea depărtată	Stăpânind pustietăți
Nistrul mare i s'arată,	Vede turmele de oi
Dinspre țările tatare	Cu ciobanii dinapoi
Și departe curge'n mare.	Cu fluiere și cimpoi.

Iar Șoimul sburând deasupra lui Ștefan Vodă, îi spune:

Să trăești, Măria Ta!
 Câtă lume câtă zare
 Dela Nistru până la mare
 Fă-ți odată ochii roată
 C'aceasta-i Moldova toată!

(Mușatin și Codrul, de Mih. Eminescu).

1) Râul Bistrița.

malul Mării Negre, vor fi ajuns tocmai prin aceste îndepărtate locuri urmând vechiul drum de legătură cu nordul Ardealului, drum care trecea pe valea Cracăului și de acolo spre Tulgheș, pe valea Hangului, unde și astăzi se mai păstrează în popor numele de „Calea Mare“¹⁾.

1) În părerea că Ceahlăul va fi fost acel munte, *Cogheon*, pe care cei vechi credeau că locuia Zamolxis și că într'una din peșterile lui își afla odihnă marele preot Deceneu, al Dacilor, cum și în legenda Turnului lui Budu, Eminescu și-a găsit isvor de inspirație pentru una din cele mai cunoscute poezii, *Strigoii*.

Arald pleacă în căutarea unui vraciu spre a-i reda viața logodnicii sale care murise. Ajuns la poalele unui munte, după truda unui drum lung și primejdios, se găsește deodată în fața unei arătări, ce-i îngheață inima de groază.

„Pe-un jilț tăiat în stâncă stă țapăn, palid, drept,
Cu cărja lui în mână, preotul cel păgân,
De un veac el șade astfel, de moarte uitat, bătrân;
În plece îi crește mușchiul și mușchiul pe al lui sân,
Herba în pământ i-ajunge și genele la piept“.

Bătrânul înduioșat de rugămintea regelui, coboară în adâncimile unei peșteri, unde aprinde candelii sfinte și cere ajutorul zeului celui puternic, lui Zamolxis.

În vârtej de năpraznică furtună, în vuetul și cutremurul atihliilor lumii, răsare în noaptea adâncă umbra roșie și luminoasă a tinerii regine, care-l îmbrățișează pe Arald atrecurându-i în trup fiorul morții.

Tânărul rege după ce răătăcește o vreme într'o lume de care nu-l mai lega nimic — își dăruise doar sufletul puterilor întunericului — ia, alături de logodnica sa, la drum drumul muntelui cărunt.

„Mi trec ca viejlia cu aripi fără număr,

Că pe Ceahlău — nu numai la poale, ci până sus pe vârf — s'a păstrat o veche tradiție despre viața religioasă de altă dată, avem dovadă în toponimia muntelui, în mulțimea feluritelor lăcașuri de rugăciune neconținut ridicate și îngrămadite pe el și din jurul lui și apoi, în unele obiceiuri străvechi cu caracter religios, păstrate în popor și din care se vede că muntele acesta și astăzi este socotit de localnici, sfânt.

Sunt atâtea locuri, peșteri, stânci și isvoare, care din cele mai vechi timpuri au numiri de călugări: Peștera lui Vucol, Peștera lui Gheleon, Peștera lui Gherman, Poiana lui Gherasim, Poiana lui Ghenade, Piciorul Sahastrului, Pârâul Călugărului, Obcina Chilieii, Piciorul Maicelor și Serafima, mai toate cu frumoasele lor legende.

Insuși vârful cel mai înalt al Ceahlăului se

Căci caii lor aleargă alătura 'nspumați“.

Cum mergeau ei ca vântul, deodată se zărește în adânc de noapte roșeața dimineții.

„Arald! strigă crăiasa, las' fața să'mi ascund

N'auzi tu de departe cocoșul răgușit?

O zare de lumină s'arată'n răsărit,

A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund“.

Ei sboară, vijelie, în încordarea morții spre peștera adâncă unde bătrânul preot le deschide porțile grele de aramă și astfel:

„Pe veci pieriră'n noaptea, mărețului mormânt

În sunete din urmă pătrunde'n fire cânt,

Jelind-o pe crăiasa cu chip frumos și sfânt,

Pe-Arald, copilul rege al codrilor de brad“.

numește „la Toacă“, pentrucă, pe vremuri, de aici se dădea prin sunet semnalul rugăciunii pentru sihaștrii ascunși prin cele peșteri din jurul muntelui. Cea mai uriașă stâncă, unul din platurile muntelui, poartă din vechime numele Născătoarei de Dumnezeu „Panaghia“. Numele de Panaghia dat până astăzi acestei stânci, îl găsim în hotarnicele, prin care domnii de prin veacul al XVI-lea și al XVII-lea întăreau dreptul de stăpânire al mănăstirilor din jurul Ceahlăului pe moșiile lor, în vechile hotare.

Urmă despre o bătrână viață religioasă aici mai e și faptul, istoricește dovedit, al existenței pe Ceahlău și pe poalele lui, încă de prin veacul al XV-lea, a mai multor mănăstiri și schituri din care unele mai dăinuiesc și astăzi. Mănăstirea Poienile, care primește danii dela Eremia Movilă (1599); Mănăstirea Hangului, Buhalnița de mai târziu, a fost ridicată de Miron Bar-novschi (la 1626) pe locul alteia, cu mult mai veche; Schitul Hangului în apropiere de Durău, cu o biserică, ctitorie din 1629 a Hatmanului Oheorghe. Acest schit numit și Pionul, se știe că avea o biserică de lemn cu mult înaintea ctitoriei Hatmanului.

Mai avem apoi Durăul, așezare mănăstirească mai veche decât actuala biserică; Schitul de maice Bofia, din Răpciune; Schitul Casiana din satul Băcu și schitul Cerebuc, care s'a făcut după 1704 de către călugării dintr'un alt schit numit „Sahastrul“.

Această săhăstrie, după cum spune tradiția, ar fi începând chiar din epoca descălicatului. Schitul care era aproape de vârful Ceahlăului, sub stânci, a fost risipit de o avalanșe tocmai într'o zi de Paști.

Un fapt istoric, și mai caracteristic pentru vechimea unei vieți religioase pe Ceahlău, ni-l arată un Hrisov din 1458.

Ștefan cel Mare recunoaște Mânăstirii Neamțului stăpânirea peste un sat și peste Mânăstirea din Hangu „în vechile ei hotare“¹⁾, ceea ce înseamnă că în Hangu, pe poalele Ceahlăului, încă pe la începutul domniei marelui Voievod exista o sihăstrie cu mult mai veche, înzestrată cu averi și moșii.

Tot în regiunea Ceahlăului, de îndată ce s'a organizat principatul Moldovei, Domnii au luat în stăpânire toate pământurile și satele și le-au dat mânăstirilor de acolo, cum și unora din boierii de frunte ai țării, sau poate că aceștia le aveau de mai înainte și Domnii numai le vor fi întărit stăpânirea.

Găsim și astăzi nume vechi de dealuri și poieni care apar și prin documente cu 3—4 sute de ani în urmă și anume: Dealul Boului, Piciorul Baicului, Poiana lui Rețeș, Dealul Cozmului sau Cozmița, Dealul Herman și Turnul lui Budul.

1) I. Bogdan: Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. I, pag. 6.

În documentele rămase de prin secolul al XV-lea găsim că, pe vremea lui Alexandru cel Bun, era un boier de seamă cu numele Baicu, căruia Domnul îi dădea, lui și urmașilor, „pentru ale sale drepte și cu credință slujbe ce a slujit părintelui Domniei sale cum și însuși Măriei sale“ mai multe sate din județul Neamț¹⁾.

Boieri mari din neamul lui Herman găsim asemenea încă din timpul celor dintâi Domni ai Țării. Rețeș, a fost multă vreme pârcălab de Neamț în timpul lui Ștefan cel Mare²⁾.

Tot astfel Cozmița, Budul și Boul sunt familii de boieri stăpâni de sate și moșii prin secolul al XV-lea și mai târziu.

Pe mai toți aceștia îi găsim miluiți pentru credința lor către țară și Domn cu sate și moșii în diferite părți ale țării, cu deosebire în județul, Neamț. Ba încă într'un act dela 1638 se arată lămurit de „curtea lui Boul“, tocmai acolo unde astăzi este dealul cu acest nume, în Satul Săcul sub Ceahlău³⁾.

1) M. Costăchescu: Documentele Moldovenești, vol. I, pag. 427.

2) Numele de Rețeș dat unui sat din această parte de loc, socot că vine de la numele propriu Rețeș (cunoscut boier) și nu de ruteanul *Ratuș*, care înseamnă han sau cârciumă. Oriunde au existat astfel de „rateșe“, în județul Neamț, localitatea nu poartă acest nume.

3) Buletinul lui Ion Neculce, fascicula 5, anul 1925, pag. 313. Act prin care Vasile Lupu întărește Mânăstirii Poienile de pe Ceahlău, moșiile sale.

După cum unora dintre boieri, sau viteji cum li se spunea la început, le dăruiau Domnii sate și moșii în spre granița de răsărit cu însărcinarea de a apăra hotarul de năvălirile Tătarilor, tot așa le va fi dat altora moșii și în munte, să-și facă sate și să apere țara spre apus.

Dar pe lângă materialul istoric, care dovedește înflorirea unei vieți religioase și chiar a unor străvechi proprietăți de pământuri pe poalele Ceahlăului, s'au mai păstrat în popor și o seamă de legende care ne vorbesc din moși strămoși despre acest fapt. Astfel, voiu aminti în deosebi legenda Serafimei, a Sahastrului și legenda Turnului lui Budu.

Pe când Durăul era schit de maice, — și sunt dovezi că în vechime pe poalele Ceahlăului erau mai multe schituri de maice — trăia în munte o pustnică numită Serafima. Cât petrecuse ea în lume își încărcase — se vede — sufletul cu grele păcate și acum, venind la căință, râvnea ferbinte o viață sfântă și iertare dela Dumnezeu.

Adăpost îi era scobitura unei stânci, iar așternut mușchiul, care crește din belșug pe munte, trudindu-se astfel ziua și noaptea în rugăciune și viață pusnicească. Răsădea pomi roditori prin poieni, îi curăța pe cei bătrâni, făcea șipote pe la isvoare, puneă punți — după puterea ei — peste pâraiașe, avea milă de viețuitoarele sălbatece, care adesea mâncau din mâinile ei.

Faptele care-i apăseau cugetul și pilda sfinților, despre care auzise cetindu-se în biserică,

o făcea să se roage cu lacrimi lui Dumnezeu ca și ea să fie învrednicită de o moarte mucenicească, dacă îi va fi îngăduită ispășirea.

Mergând odată prin pădure, a dat cu picioarele într'un fier de capcană, pusă de un vânător să prindă urși.

Așa a fost sfârșitul Sarafimei. Se spune că pe locul acela, care și astăzi poartă numele ei, n'au făcut multe arătări și semne minunate.

Despre Turnul lui Budu se povestește din bătrâni că pe vremea lui Alexandru cel Bun, printre curtenii cei mai de vază ai Voievodului era și un tânăr numit Budul, pe cât de chipeș pe atât și de viteaz. Ispită de vrednicia lui, Domnița Ana, una din fetele lui Alexandru Vodă, se îndrăgosti de tânărul boier jurându-și amândoi năstrămutată credință până la capătul vieții.

Când se socoteau mai fericiți și se pregăteau de strălucită nuntă, iată că se vestește o încălcare la hotarul țării.

Budul, ca cel mai de frunte dintre oștenii vremii, nu putea fi decât întâiul la locul primejdiei. A fost luptă crâncenă, dușmanii au fost alungați, dar soarta n'a îngăduit ca viteazul să se mai reîntoarcă.

O mulțime de pețitori, boieri de țară și crai străini, o cereau pe Ana de soție, însă Domnița era neînduplecată în ținerea jurământului dat. Deandăjduită că Domnitorul hotărâse nunta cu toată împotrivirea ei, Ana ceru ajutorul unei vrăjitoare.

Sgripturoaica îl aduse în adevăr pe Budul, dar logodnicul era acum strigoiu. Budul o îndemnă pe Ana să plece cu el, ceeace și făcu nefericita Domniță, înduplecată de chemarea iubitului.

Și așa, amândoi, călărind pe o nălucă în chip de cal, își luară sborul în spre munte, unde erau curțile lui. Liniștea și pacea unei nopți frumoase se prefăcuse în fior și sbucium.

Luna, în slabe licăriri, cernea pulbere de argint peste turlle de biserici și căsuțe cu ferestre ce clipeau ca niște ochi ce nu găsesc odihnă. Infricoșate visuri turburau căpătâiul bieților oameni trudiți, peste care un vânt rău pare că trecea învăluidu-i. Vedenia fermecată depăna mereu văzduhul peste câmpii și sate. Pârâiașele somnoroase alergau îngrozite ascunzându-se printre frunzișuri, însăși codrii bătrâni, adormiți și ei în cântec de isvoare, se învălmășeau încordându-și coamele uriașe împotriva vedeniei ce sbura spre vârful de munte, unde fereastra unei case licărea ca lumina unor stele, agățate sus în stâncă.

Trecuse mult de miezul nopții și tocmai când ajunseră deasupra Ceahlăului, în faptul dimineții, au început să cânte cucoșii prin sate. Deodată se auzi detunătură infricoșată. Fugarii s'au prăbușit prefăcându-se în stâncă.

Se vede astăzi pe Ceahlău o piatră uriașă, care de sute de ani poartă numele de Turnul lui Budu, iar din uricele dela Alexandru cel Bun,

se mărturisește că în adevăr, printre curtenii Domnului, era un boier cu acest nume.

Dar nu numai Turnul lui Budul ne vorbește despre oameni și timpuri de mult apuse; mai sunt pe acest munte încă atâtea locuri și nume, care aprind în chemarea trecutului o scânteie de lumină peste vremea învăluită încă de multe taine ale începutului istoriei noastre.

Pe o altă creastă de munte, se ridică Dochia, chipul de piatră al fetei de rege, care — ca și tatăl ei — pentru a-și apăra cinstea și mândria — s'a împrietenit bucuroasă cu moartea¹⁾.

Dincolo, din peștera Sahastrului, pare că se văd și acum, ieșind umbrele tăcute de pustnici slabi ca sfinții de pe icoane: unii, primitori de străini, adăpostesc în crăpături de stânci pe fugarii din satele de departe ce se zăresc în prada focului care le mistuie, pe urma cetelor păgâne încărcate de prăzi și robi; iar ceva mai departe, alți cuvioși încovoiați de mulțimea anilor

1) Despre stânca de pe Ceahlău numită „Dochia“, N. Densușianu crede că este, ca și celelalte „Babe“ din Carpați, unul din monumentele megalitice închinată zeiței sau Mamei Mari, zeița de frunte a străvechilor locuitori ai acestui pământ. Dimitrie Cantemir și mai apoi Asachi au crezut același lucru.

Pe Ceahlău mai sunt niște stânci în formă de scaune numite de oameni „La Scaune“. N. Densușianu în *o carte: Dacia Preistorică*, pag. 463 crede că acest nume, păstrat de popor din străvechime, amintește scaunele zellor, care în vechiul cult al popoarelor, stăteau de obicei pe vârfuri de munți.

plâng și se roagă pentru pacea a toată lumea și pentru țara aflată în grea cumpănă.

De unde vine melodia ce umple văzduhul? Sus pe vârful muntelui e Toaca. Măinele slabe de post, dar îndemânaticе la lucrul bun ale unui călugăr, îndeamnă pe pustnici mereu la rugăciune, în ropot de vers răsbătător, căruia — până la mari depărtări — îi răspund hăurile muntelui cu glasuri nenumărate.

Ceahlăul este socotit până în ziua de astăzi de popor ca un loc sfânt, ceea ce nu se întâmplă decât foarte rar cu alți munți.

Astfel din timpuri străvechi se obișnuеște prin satele vecine datina moștenită poate tocmai dela locuitorii păgâni de altă dată, din preajma Ceahlăului, ca odată pe an, de Schimbarea la Față, să se urce lumea sus, pe vârf, unde după ce un preot săvârșea o rugăciune, urma praznic pe pașiște și apoi jocuri și chiuituri de clocotea văzduhul. Incă de cu noapte în dimineața zilei de șase August, se ridică sus pe munte, în port de sărbătoare, roiuri de săteni întâlnindu-se deasupra sat cu sat.

În jurul acestui munte s'a perindat o viață omenească în chip necurmat chiar din epoca păgână și pe stratul vechilor credințe, creștinismul și-a suprapus viața, din împletirea căreia cu ceia ce fusese altă dată, ne-au rămas legendele ce au ajuns și până astăzi.

VALEA BISTRIȚEI

Cum părăsești orașul Piatra, la doi kilometri spre apus, pe șoseaua națională, se văd stând față în față, deoparte și de alta a râului Bistrița, două piscuri: unul numit Bâtca Doamnei, un hot stâncos de deal ce iese îndrăzneț în calea Bistriței și pe care se văd urmele unei așezări preistorice; celălalt, e Troianul, al cărui nume trebuie să ducă — fără îndoială — la descoperirea altor așezări străvechi, de care par a vorbi și legendele din partea locului.

Dupa un mers de jumătate de ceas, ești pe culmea dealului Bâtca Doamnei. Priveliștea se desfășoară, de jur împrejur; dar mai ales spre înălțătura vale a Bistriței, în tot lungul până la ieșirea ei dintre munții Tarcăului.

Deoparte de tot, în zarea apusului, Ceahlăul străjuiește ca un uriaș încremenit, într'un gest de negrita măreție. Dealurile ce coboară din dreptul uriașului se înlănțue devale, deoparte și de alta a Bistriței, în valuri nesfârșite ce par

că au înghețat sub puterea unei mâini nevăzute.

Vezi apoi până la mari depărtări cum scoboară apa printre munți și sate în sclipiri de argit, încolăcindu-se ca un balaur ce vine cu gâtul deschis, drept asupra Bâtcii, care-i stă împotriva cu aspri colți de cremene.

Lupta aprigă dintre apă și patul de stâncă al dealului și-o spune clocotul valurilor de jos, al căror urlet prelung ajunge până pe înălțimea culmilor de munte.

E adevărat că Bistrița iese înfrântă din această năprasnică luptă, ocolind mânioasă colții dealului, printr'o largă cotitură; dar și semețul ei protivnic a trebuit să-și plătească biruința cu bucăți întregi din trupul lui, pe care vreme de mii de ani l'a măcinat fără odihnă furia nestăpânită a apei, și cine știe dacă, până la urmă, nu-l va nărui de istov.

Bâtca Doamnei, din muntele ce va fi fost odinioară nu a mai rămas astăzi decât ca un pînten ascuțit de stâncă, săpat de o parte de pârâul Doamnei, iar de cealaltă, ros de valurile Bistriței.

Din podișul de deasupra, de pe coama dealului, nu se mai vede decât o îngustă platformă, sub care straturile de pământ ce s'au năruiț, stau îngenunchiate în câteva rânduri de praguri, înclinate spre apus.

Singurul loc, pe unde se putea urca omul pe podiș, era culmea, prin care dealul se leagă de șirul munților vecini. În toate celelalte părți

Bâtca Doamnei e mărginită de prăpăstii greu de înfruntat.

Se deslușesc bine urmele a trei șanțuri adânci, care apărau când-va singurul drum ce urca pe cetățue; la o adâncime nu prea mare în pământ, se găsesc multe cioburi de oale și lut ars din casele care cu mii de ani în urmă, alcătuiau aici, o așezare omenească, bine apărată.

Pe Bâtca Doamnei și împrejurimi se văd multe săpături în pământ. Oamenii au apucat din bătrâni că pe Bâtca aceasta ar fi trăit cândva o Doamnă, care-și avea deasupra muntelui palate și beciuri adânci cu mari bogății ascunse acolo. Ea avea și un pod de piele de bivol așternut peste apa Bistriței, cu un capăt pe Bâtcă, cu celălalt pe dealul de dincolo, pe Troian, ce stă drept în față, la aceeași înălțime.

Mulți au căutat comori, dar unde a fost chip să pună mâna pe ele? Când ajungea bietul om cu săpatul până la ușa beciului, numai iacă-l întâmpina, ori un buhaiu roș, ori un afurisit de nemțuc și-l lua pe fugă de nu-și mai venea omul în fire multă vreme.

Câțiva s'au apucat odată să sape în preajma comorilor de pe Bâtca Doamnei și când să zică bleții oameni, Doamne ajută, i-a cuprins o buimăccală de cap că n'au mai știut ce-i cu dânșii. Tocmai într'un târziu s'au trezit la mari depărtări, de unde săpaseră, unul la răsărit și unul la apus.

Comorile, se vede, au un blăstem și din mâna necuratului, care le păzește, nu poate nimeni să

le scoată. Beciul cu pricina ar fi chiar în fața Bâtcei, în stânci, dar vremea l'a astupat cu pământ și pădure.

Trecând pe valea apei în sus, după ce lași pe dreapta Bistrița, Ctitoria lui Alexandru Cel Bun, întâmpini mănăstirile Bisericiani și Pangarați.

Mănăstirea Bistrița fiind pe vremuri una din cele mai bogate din țară, încă de la începutul ei a adăpostit un număr mare de călugări, dintre care unii, râvnitori de o viață și mai singuratecă s'au retras prin munții din apropiere, unde au găsit locuri mai prielnice pentru o viață liniștită și au întemeiat acolo *Sihăstria*, care mai pe urmă au crescut în Mănăstiri cu multă vază, așa cum au fost Bisericianii și Pangarații, fiicele Bistriței, cum li se spune în documente.

Lăcașurile acestea mai noi, prin sfințenia vieții călugărilor, au ajuns la rândul lor să-și facă și ele o mare faimă în țară. Pe atunci viața curată și cuvioasă se bucura de multă cinste, și se găseau îndată boieri și Domni care trimiteau oameni de încredere și pricepuți, să ridice biserici frumoase de piatră în locul smeritelor bisericuțe de lemn, pe care sărăcia sihaștrilor nu le putea face mai încăpătoare decât cea mai umilă căsuță țărănească de astăzi.

S'a ridicat în 1512 o biserică de piatră la Bisericiani cu cheltuiala lui Ștefăniță V. V., iar la Pangarați alta, de către Alexandru Lăpușneanu, în 1560.

Potrivit tradiției păstrate printre călugării de la Bisericanii¹⁾ aflăm că un pustnic Iosif, de neamul lui Român, după ce a trăit o vreme într'un schit din pustia Iordanului, s'a retras în țară împreună cu câțiva din ucenici și s'a așezat în Mănăstirea Bistrița, vestită pe atunci în toată țara Moldovei. Dar Iosif și cu ucenicii lui, deprinși cu liniștea pustiului, s'au simțit turburați de freamătul unei Mănăstiri bogate, cu călugări numeroși și cu mulțimea închinătorilor, care veneau aici din toate părțile spre a închină în fața icoanei Sfintei Ana. După ce și-au luat binecuvântarea cuvenită de la Stareț, s'au urcat sus în munte și s'au oprit unde sunt Bisericanii de astăzi, loc ce ținea tot de moșia Bistriței.

Au avut multă vreme loc de închinare o peșteră în stâncile muntelui. Sihaștrii locuiau fiecare în osebite locuri pe vârfuri de munte și numai Sâmbăta și Dumineca se întâlneau la peșteră, pentru rugăciune.

Dealurile din apropierea acestei peșteri, și astăzi poartă numele de Metodia, Varnava, Petru, Verchie, Simon, Gherman, Pir și Grecu, amintindu-ne de tovarășii lui Iosif.

Deși erau numai o mână de oameni, s'au hotărât să-și clădească o bisericuță și au și purces

1) Ochire Istorică asupra fondării Monastirii Bisericanii de Arhim. Partenie, tipărită la București la 1863.

cu slabele lor puteri de au ridicat în 1492 temelia bisericii până deasupra pământului. Pe când era Domn în Moldova Ștefan Cel Mare, se întâmplau dese războaie în țară, încât pustnicii, îngroziți de nestatornicia vremii și de tulburările păgânilor, s'au hotărît să părăsească Bisericanii și să se retragă la Sfântul munte.

Cum scoborau ei devale, nu departe de peșteră, pe Valea Rea, izbucnește dintr'un stejar o vedenie ca un fulger și nu mică le fu spaima când iată li se înfățișă înaintea ochilor Adăpostitoarea celor necăjiți, Nădejdea desnădăjduiților, Sfânta Fecioară Maria. Stându-le în cale cu o căutătură blândă îi întrebă, de ce pleacă de acolo, și în duioase cuvinte i-a îndemnat să se reîntoarcă în munte că și acolo este grădina Sa.

Vedenia stingându-se, pustnicii au lăcrămat de bucurie, și mulțumind lui Dumnezeu că le-a descoperit voia sa cea sfântă, au săvârșit lucrul bisericii începute.

Locul unde Maica Domnului li s'a arătat pustnicilor este cinstit și astăzi, stând acolo într'un stejar bătrân, o icoană a Precistei, înaintea căreia, oameni veniți de la mari depărtări, aprind zilnic lumânări și candelile.

Pe la 1782, biserica fiind veche și neîncăpătoare, egumenul de atunci Ioil, a stricat-o până în temelie și păstrând numai pridvorul a făcut o biserică nouă. Pietrele de pe mormintele ctitorilor vechi, unele s'au zidit în pereți, iar altele s'au așezat pe afară. Osemintele găsite s'au

strâns și pus în zidul pridvorului, acolo unde stă o icoană a Preacuratei. Aici se făceau — zilnic — rugăciuni de pomenire pentru cititorii și înzestrătorii Bisericanilor. Buna datină s'a părăsit de mult.

La Bisericanii au făcut îmbunătățiri și au dăruit scumpe odoare Logofătul Pătrașcu Bașotă cu soția sa Grozava, la 1627; Toma postelnicul cu soția sa Eftimia; Dumitrașcu Ștefan, marele logofăt cu soția sa Maria la 1631, Dumitrașcu Buhuș cu Ileana și Dumitrașcu Șoldan. Cei mai de frunte boieri ai țării, din familiile Cantacuzino, Bașotă și Buhuș, au ajutat cu mari averi ridicarea unor ziduri puternice în jurul Mănăstirii, cu patru turnuri de apărare la fiecare colț.

Vlădnicul Iordache cu soția sa Ecaterina au dat pridvorul bisericii și trapeza.

La 1821, în timpul eteriei, mănăstirea a fost pradată de multe din vechile odoare ctitorești, iar câte au mai rămas au fost topite și prefăcute în lucruri noi de către stareții Veniamin și Nicon Mironescu între 1838 și 1854.

În vremea a fost odinioară, n'a mai rămas decât o biserică uitată, și amintirea ștearsă a unei vechi în care cei de demult obișnuiau să pună multă omenie și simțire creștinească.

* * *

Pe o colină în sus se văd înălbind zidurile Bisericii, pe dreapta, nu departe de șosea. În 1897 un memoriu al Arhimandritului Var-

nava, egumenul Mănăstirii Pangarați, adresat Mitropolitului Sofronie, spune că pe la 1432, în zilele lui Ilieș V. V. a venit de la Mănăstirea Bistrița un călugăr cu numele Simion și s'a așezat într'un loc pustiu, într'o crăpătură de stâncă pe coasta muntelui Părul, unde a întemeiat o mică așezare monahicească numită multă vreme Săhăstria lui Simion. Pustnicul acesta, ajutat de Ștefan Cel Mare, a ridicat deasupra peșterii o bisericuță de lemn, căreia — în urma unei arătări ce o avusese în vis — i-a pus hramul Sfântul Dimitrie. În timpul războiului dela Valea Albă, o ceată de Turci a pătruns până aici și au dat foc bisericii.

O tradiție privitoare la această mănăstire¹⁾, amintește că venind odată Alexandru Lăpușneanu în Târgul Pietrii, i s'a arătat și lui în vis Sfântul Dimitrie și i-a spus să-i facă biserică la Pangarați. Lăpușneanu a mai amânat, dar după un an, în urma unei alte vedenii, a făcut acolo o biserică de piatră dându-i în stăpânire poenile Pangaraților, care până atunci făceau parte din venitul curților domnești din Piatra.

Ctitori mari, au mai fost la Pangarați: Petru Cercel V. V., Vasile Vodă Albanitul și Mihail Sturza, care a ajutat la facerea zidurilor din jurul Mănăstirii. Vodă Sturza dăruiește Pangaraților, o vreme, venitul satului Vânătorii Pietrii care la

1) Revista de Istorie, Arheologie și Filologie, vol. X, 1909 pag. 70—76.

această dată, 1847, se vede că era încă loc domnesc. Tot atunci mănăstirea mai capătă și braniștea Vadurilor. Până aproape de zilele noastre, Pangarații, Vadurile și Tarcăul erau locuri domnești și țineau de ocolul curților din Piatra.

Cel dintâiu egumen, Sihastrul Simion, a petrecut aici, în peșteră, 29 de ani fără biserică.

După Simion a urmat stareț un Anfilohie, călugăr învățat, venit din mănăstirea Moldavița.

Cam pe la 1785 a fost la Pangarați egumen un Daniil, care mai târziu, ajungând egumen la Bistrița „s'a săvârșit din viață cu moarte cumplită, rupându-se cu el un pod putred dintre două turnuri“. Din această însemnare se vedește că la Mănăstirea Bistrița, între casele egumenești — foaste altă dată case domnești — și între paraclisul Sfântul Ioan din Clopotniță, era un pod pe deasupra, pe care se putea merge la biserică. Ușa paraclisului, care se deschide azi în gol către casele egumenești, se mai vede.

Biserica lui Lăpușneanu, avea dedesubt un loc ocus.

Bașca aceasta, folosită întâiu ca tainiță, a fost transformată pe la 1806 în biserică, astfel că la Pangarați se vede faptul unic la noi, două bisrici suprapuse. Din vechea tainiță o ușă secretă dădea într'o subterană ce ducea departe, în afară de mănăstire; iar o scară comunica sus, cu biserica principală.

(1) Inscricție arată că Dumitru Șoldan, mare vlăsternic și cu soția lui Safta, au făcut la Pan-

garați în 1642 însemnate îmbunătățiri, înnoind și biserica.

La 1844 Vasile Alexandri vine la Pangarați să vadă un portret al lui Alex. Lăpușneanu. Nu l'a putut găsi. Păreții fiind dați cu var, a fost acoperită și zugrăveala.

Din însemnările de pe cărțile găsite aici se dovedește că la Pangarați, în vechime, era și o școală de Diaci¹⁾.

Mai în urmă, când a fost ca egumen la Pangarați arhiereul Veniamin Racoviță, fiul lui beizedeza Mihăilă Racoviță, mănăstirea începuse a înflori iarăș, moșiile ei întinzându-se pe valea Tarcăului până în hotarele Comăneștilor, către Bacău.

Astăzi această bătrână ctitorie este în părăsire și ruină.

Mănăstirea aceasta s'a numit într'o vreme Săhăstria lui Simion, apoi Schitul lui Simion, câte odată Mănăstirea lui Amfilohie și mai târziu Pangarații.

De la Pangarați, urmând drumul în sus, după ce treci prin satul Straja cu frumoasa strâmtură prin care se scurge Bistrița, apare pe stânga valea Tarcăului, unde un tren forestier duce, cale de peste 30 de kilometri, prin cele mai minunate locuri ce ți le înfățișează în tot lungul peste albia și terasele Tarcăului.

1) Rodica Kirileanu, monografia M-rei Pangarați.

La cinci kilometri, mai sus de Tarcău, intrăm în Biczaz.

Această localitate a avut marea cinste ca în 1918, de la 6 Iulie la 25 Octombrie, să găzduiască pe Regele Țării.

Și astăzi sunt vii în amintirea localnicilor cercetările, pe care Regele și Regina le făceau umblând prin sate, unde stăteau de vorbă cu locuitorii, pe care-i îmbărbătau și-i ajutau în acele zile nespuse de grele și așa de repede uitate.

Dar Biczazul mai este cunoscut pentrucă pe Valca lui, spre Transilvania, se găsesc și faimoasele Chei, una din cele mai frumoase priveliști ce ni le oferă munții noștri.

* * *

Almogură, regiunea Piatra-Biczaz ar putea să formeze falma unui județ, dar dacă la aceasta mai adăugăm încântătoarea priveliște a Durăului, de unde Ceahlăul te întâmpină în toată măreția lui, apoi drumul pe Bistricioara spre Borsec, sau drumul spre Broșteni-Rarău, unde valea Barnașului te desfată ca o poveste bătrânească și dacă la toate minuni ale naturii adăugăm strălucitele monumente istorice de pe linia Neamțului: mănăstirile Agapia, Neamțul și Săcul, ne vom da seama de ce ne-a dăruit Dumnezeu și vrednicia

strămoșilor, cum și ce datorii avem noi, de a le cunoaște și îngriji¹⁾).

Când avem în țară comori neîntrecute de pitoresc și minunate isvoare de întremare fizică și sufletească, călătoria ar trebui să ajungă, cu deosebire pentru tineret, o adevărată pasiune știut fiind că orice excursie pe crestele munților, ori pe văile noastre pline de vrajă este o adevărată școală de perfecțiune morală.

Excursiile pe munți îți deschid larg și-ți pun sub ochi sublima carte a naturii plină de minuni și învățăminte.

1) E o datorie totuș să menționez unele pilde și începuturi care dau nădejde: astfel, nu trebuie trecut cu vederea lucrul frumos ce l'a înfăptuit A. Sa Principele Nicolai construind pe moșia Sa, Broștenii, un cămin încăpător în care călătorul, ajuns acolo în crierii munților, poate găsi o găzduire occidentală în condițiuni foarte avantajoase.

Lucru bun a făcut și Societatea de gimnastică din Iași, care a marcat potecile mai principale de pe Ceahlău, unde întreține și o cabană, care adesea ori e cu totul neîncăpătoare pentru drumeți.

O societate, formată în Piatra-Neamț din prietenii acestui județ, a înființat în localitate un birou de informații pentru tot ce-l poate interesa pe un călător străin ce ar dori să viziteze județul. S'au marcat potecile pe munții Cozla și Cernegura din vecinătatea orașului, s'au reparat drumurile și potecile, se va îmbunătăți drumul până la Cheile Bicazului cum și cel de pe frumoasa vale a Tarcăului. Este deci temeinică nădejde că înțelegerea acestor probleme, proaspăt înrădăcinată în spiritul public, va aduce de pe an pe an roadele așteptate. Nici nu se poate altfel.

Nu e doar o întâmplare că Legea Veche pe vârful de munte a fost descoperită omului, și că în Cea Nouă, Domnul Hristos, pe culme de munte și-a destăinuit dumnezeirea și și-a spus minunata Sa predică.

Cu mare dreptate un pasionat cunoscător și admirator al munților noștri, adresându-se tineretului românesc îi spune: „Cercetați muntele, cunoașteți-l și legați-vă de el; iubiți-l, adorați-l, respectați-l: Cel ce cultivă muntele se urcă spre un nesecat izvor de lumină, de frumusețe, de măreție, de sănătate, de emoții tari și minunate. Pericolele și ostenețele muntelui ne formează caracterul, căci ne învață solidaritatea; ne oțelesc voința făcându-ne generoși și dezinteresați. Muntele ne cultivă mintea și ne dezvoltă inteligența ¹⁾).

1) Mihail Haret „Peștera Ialomiței și Casa Peștera” pag. 4.

DRUMURI ȘI POPASURI DOMNEȘTI

Fiecare petec din pământul românesc este frământat din belșug cu sângele și truda amarnică a strămoșilor, a căror viață, veacuri dearândul, a fost mai mult vifor și întuneric decât tihnă și voie bună.

Românii așezați de soartă între popoare de alt neam, răslețiți în țări deosebite, au mai avut și nenorocul să înfrunte, vreme de aproape 500 de ani, urgia celui mai crud și sălbatec popor ce mai întârziase încă în răsăritul Europei, Tătarii. Cu deosebire în Moldova, pustiirile lor au fost cu mult mai dese ca în alte părți, numele lor a mai rămas și astăzi în mintea poporului ca o vorbă de groază.

Copacii, care se încumetă a trăi pe culmile Ceahlăului, spre a înfrunța furtunile năprasnice ce bântuesc așa de des crestele înalte, se leagă între ei și să înfrățesc chiar când, pe alocuri, sunt de neamuri deosebite alcătuind pâlcuri dese și viguroase, cu rădăcini vânjoase în adâncul pământului cu care se fac una.

Românii, de n'au putut fi măturați din vatra lor strămoșească, au găsit în legea care a fost una a tuturor, nu numai singura nădejde în zile mai bune, dar și minunata putere a legăturii strânse dintre ei.

Sărăcăcioasele biserici de sat erau vetrele sufletesti ale poporului de jos, după cum mănăstirile îndeplineau aceeaș slujbă pentru boieri și Domn.

Puternică era altă dată credința în popor, și astăzi tot satul a rămas păstrătorul datinei strămoșesti; de dovedit ar fi, poate, dacă și pătura conducătoare era încălzită în vechime de aceeaș dragoste de Dumnezeu ca și poporul.

Cronicarul¹⁾, descriind strălucita isbândă în potruva Turcilor la Podul Inalt, pomenește: că Ștefan cel Mare, după sfârșitul luptei, „plecat cu biruința, dela singur Dumnezeu a socotit că este isbânda. Patru zile nici o mâncare n'a mâncat, fără numai pâne cu apă“.

Miron Costin amintind despre lupta, pe care Ieremia Movilă a avut'o cu Răsvan, lângă Suceava, povestește așa²⁾: „Era într'o Duminică, când s'au apropiat Răsvan de Suceava cu oștile (Ingurești și a tocmit oștile Ieremia Movilă în preajma târgului, la sat, la Arini, iar oastea Loșcască ce o avea ca ajutor a așezat-o mai la câmp, despre Scheia. Singur Ieremia Vodă, fiind

1) Letopiseț, Tom. I, pag. 161.

2) Letopiseț, Tom. I, pag. 251.

în biserică la Sfânta Leturghie, i-au dat știre cum oștile lui Răsvan se văd și se apropie de oștile țării. Ci, Domnul n'a vrut să iasă din biserică până nu s'a săvârșit Sfânta Leturghie". După o luptă îndârjită, oastea lui Ieremia Vodă a eșit biruitoare.

Vasile Lupu în scurtul timp de o lună cât a stat în codrul Căpoteștilor de teama Cazacilor și a Tătarilor, care năpădiseră Moldova, a ridicat acolo în pădure, pentru trebuințele lui sufletești și ale curții, o bisericuță de stejar¹⁾.

Una dintre mănăstirile vechi, căreia i se datorește într'o covârșitoare măsură cultivarea sentimentului religios în pătura conducătoare a țării Moldovii, a fost fără îndoială Bistrița, care s'a bucurat de o caldă ocrotire din partea strălucitorilor voievozi Alexandru cel Bun, Ștefan Cel Mare și Petru Rareș.

Biserica Mănăstirii Bistrița, ca zidărie, poartă pecetia vremii lui Ștefan Cel Mare fiind lucrată în așa numitul stil moldovenesc, un amestec de influențe romane, bizantine, gotice și locale, în îmbinare desăvârșită, așa cum ni se înfățișază cu deosebire la biserica mare a Mănăstirii Neamțului și la bisericile lui Rareș și Lăpușneanu. În lăuntrul bisericii, în așa numita cameră a ctitorilor sunt mormintele domnești: al lui Alexandru Cel Bun și al soției sale Ana Doamna, al lui

1) Istoria Românilor prin Călători de N. Iorga, vol. I, ediția II-a pag. 340.

Alexandru, fiul lui Ștefan Cel Mare, cum și al altora dintre urmașii ctitorilor.

Mormintele au fost prădate și aici. Profanarea se datorește desigur cetelor de Tătari și Cazaci, care cutreerău și jefuiau țara în timpul domniilor mai slabe.

Aceste șleahțe vor fi răscolit pământul și la Bistrița; ce împotrivire ar fi putut opune niște bieți călugări?

O cercetare nouă a mormintelor ctitorești de la Bistrița s'a făcut de către profesorul Tocilescu, care a luat toate obiectele ce înfățișau vreun interes, lucruri cari desigur se vor fi păstrând la Academia și la Muzeul din București. Multe odore, în deosebi vestminte, cărți și documente au luat și călugării greci, când au plecat — și lii — din această Mănăstire, închinată bisericii Sfântului Mormânt de către Doamna Safta, Soția lui Gheorghe Ștefan.

În pronaos se vede și mormântul boierului Ivașcu Golescu, fost mare vornic și mare logofat al Țării Muntenești. Nevoit să-și părăsească țara din pricina dușmăniei ce-i purta Petru Ceruel, trecu în Ardeal și dorind să vină în Moldova, unde era chemat de Petru Șchiopu, sfârși pe drum „de moarte năprasnică“, cum vorbește înscripția funerară și fu înmormântat în Mănăstirea Bistrița la 1584¹⁾.

1) Inscripțiile de pe pietrele funerare de la Bistrița și din celelalte biserici vechi din Județul Neamț se găsesc în „Călăuza Județului Neamț“ de Preot C. Malan.

Cu prilejul serbărilor pentru împlinirea a cinci sute de ani dela moartea lui Alexandru Cel Bun, făcute la Mănăstirea Bistrița în 1932, s'au cercetat mormintele ctitorești aflate aici.

În partea dreaptă, sub lespedeza care pomește numele soției lui Ștefan Lăcustă s'au găsit două schelete fără crani.

Nu s'au găsit vestminte sau odoare care să amintească locul de veci al fiului lui Ștefan Cel Mare, al lui Alexăndrel, zugrăvit pe perete, deasupra mormântului și nici cel al cneghinei lui Ștefan Lăcustă, fiul lui Alexăndrel.

Acest mormânt, frumos săpat în piatră, trebuie să fi adăpostit multe odrasle domnești din neamul ctitorilor bătrâni. Răscolit și prădat, nu a păstrat întrânsul nimic afară de o grămadă de oase. Prezența în mormântul din dreapta a unei monete de 5 bani, dela 1867, dovedește o cercetare a acestor morminte, în timpul domniei Regelui Carol I. (Tocilescu).

În firida din spre miază noapte, sub lespedeza Anei Doamna, soția lui Alexandru Cel Bun, s'au aflat două morminte boltite: unul din bolovani, și în care s'au găsit oseminte și resturi de stofe domnești; iar în cel de al doilea, zidit din cărămidă lată, obișnuită în veacul al XIV și al XV-lea, câteva fărâme de fir de aur și resturi dintr'un caftan domnesc.

Mormântul zidit în piatră, ne spune D-l Dră-

ghiceanu¹⁾), este al Anei Doamna, iar cel de cărămidă al lui Alexandru Cel Bun.

Când s'a construit biserica lui Lăpușneanu, pe locul celei vechi, zidurile din camera ctitorilor au trecut peste aceste morminte și spărgându-se bolțile, oasele din mormântul zidit în cărămidă s'au scos și s'au pus alături de cele ale Doamnei, în mormântul de piatră, învălitate laolaltă în stofele cu care fuseseră înmormântați.

Țesătura stofelor, a galoanelor și pasmanterea din amândouă mormintele au mare asemănare cu cele aflate la Curtea de Argeș.

Stofele de brocard și de catifea roșie, provenind din o mantie domnească, sunt de culoare roșie și mai bine păstrate.

De altfel și tradiția păstrată necurmat în această mănăstire, confirmă că Alexandru Cel Bun și Ana Doamna sunt îngropați aici, în stânga. Astfel, din cele mai vechi timpuri, rugăciunile de pomenire pentru ctitori s'au făcut totdeauna în stânga; iar la 1814, când s'a rezugrăvit biserica, chipurile celor dintâi ctitori și întemeietori, tot pe peretele din stânga s'au pictat, deasupra mormintelor.

Întemeierea acestei mănăstiri fiind aproape contemporană cu însăși întemeierea Statului, s'a bucurat de la început de ocrotirea întâilor voievozi ai Moldovei. Vechiul pomelnic al Bistriței, da-

1) Procesul verbal încheiat la 1932, August 15, cu ocazia săpăturilor de la Bistrița.

tând din 1407, pune în fruntea ctitorilor pe Bogdan Vodă descălicătorul, pe Lațcu, Costea și Petru, voevozii strămoși ai lui Alexandru Cel Bun, despre care pomelnicul spune: „Pomenește Doamne pre bun credinciosul Domnul Alexandru Vodă, adevăratul ctitor al Sântului lăcașului acestuia“.

Bistrița la întemeierea ei a fost aleasă ca un loc bine adăpostit și folosit adesea ca reședință vremelnică a familiilor celor dintâi voievozi. Nici o altă localitate nu înfățișa pe atunci un adăpost mai sigur și mai ferit din calea năvălirilor ca această mănăstire depărtată de drumurile mari.

Așezată pe încântătoarea vale a râului cu acelaș nume, râu care la 10 km. mai în sus, spre Ardeal, se îngustează într'o vale lungă printre munți și prăpăstii, de nepătruns altă dată, era ca o cetate.

Numele vechiu al satului *Straja*, așezat în sus de mănăstire tocmai unde valea se închide, cum și numele de *Cetățuia*, dat unui deal înalt ce străjuiește intrarea spre mănăstire, mărturisesc un loc bine apărat și întărit.

Mai la vale de mănăstire găsim o întreagă pânză de sate al căror nume îl întâmpinăm în documente din veacul al 14-lea și al 15-lea ca așezări anterioare descălicatului, cum ar fi satele din Câmpul lui Dragoș și pe valea Cracăului. Populația acestor sate, forma pe atunci pentru Mănăstirea Bistrița o puternică perdea de apărare și din spre răsărit. Când Iiaș Vodă

în 1439 întărește mănăstirii veniturile din vama Bacăului, uricul este scris dintr'un sat dela gura Cracăului unde Domnul poposise cu oastea și curtea lui¹⁾.

Multă vreme după așezarea țării, cetățile Neamț și Suceava nu puteau da adăpost la nevoie pentru că aceste cetăți, de abea mai târziu au fost întărite și puse în bună stare de apărare.

Faptul că Ana Doamna, prima soție a lui Alexandru cel Bun, a fost înmormântată în Mănăstirea Bistrița la 1418 și că tot aici se odihnesc Roman și Vasilisa, copiii ei nevrâstnici²⁾, morți când mama lor era în viață, ne dovedește că familia Domnului stătea chiar în mănăstire, sau în apropiere. Altfel ar fi să credem că acești copii, după moarte, să fi fost aduși aici tocmai dela Suceava.

Bistrița a aparținut primului mitropolit al Moldovei, Iosif Mușat, din familia domnitoare a țării și a fost dăruită lui, probabil, de unul din predecesorii, care a domnit înainte de Alexandru cel Bun. Uricul din 1407³⁾, semnat de Alexandru Vodă și de Iosif Mitropolitul, unchiul său, este o dovadă despre aceasta.

Alexandru cel Bun a înzestrat cu mână largă

1) Documentele Moldovenești, de M. Costăchescu, vol. II pag. 59.

2) Istoria Românilor în chipuri și icoane, N. Iorga, p. 31.

3) Documentele Moldovenești, M. Costăchescu, volumul I, p. 52.

și Moldavița, altă ctitorie a sa, ridicată în apropierea scaunului Sucevei, dar când a închis ochii, la Bistrița a poruncit să fie adus și așezat alături de copiii săi, de Roman și Vasilisa, alături de Ana Doamna, prima sa soție cu care împărțise bucuriile și necazurile vieții vreme de 16 ani din 31 câți a domnit. De altfel, mănăstirii unde avea să se odihnească la capătul vieții lui, Alexandru cel Bun avusese grijă să-i hărăzească venitul însemnat a două din cele mai de seamă vămi ale țării: Bârladul și Bacăul, la care a adăugat apoi și venitul vămii din Tazlău.

Legăturile dese ale familiei domnitoare cu această mănăstire i-a adus nu numai bogăție, dar o înflorire și o faimă culturală deosebită.

Ucenici de ai lui Nicodim, călugări învățați sârbi și munteni, au ajuns în Moldova și s'au așezat la Bistrița, unde au găsit bună primire. Acești cărturari rătăcitori, așezându-se aici au făcut, ca și la Neamț, o adevărată școală de carte religioasă și iscusite meșteșuguri. E vestit ieromonahul Gavril dela Neamț, dar nici Chiril dela Bistrița nu s'a lăsat întrecut în caligrafie cu litere și chenare minunate înflorite.

Pe când unii tălmăceau depe isvoare grecești-bizantine, ori copiau scrieri sârbești de cuprins variat, alții însăilau faptele vremii, întâmplări, războaie sau scurte însemnări despre viața Domnilor.

Insuși vechiul pomelnic al Bistriței este alcătuit în chip cu totul deosebit, înfățișându-ne pe a-

locuri însemnări de mare preț. Indată după voievozii moldoveni, ctitori, găsim înșirați și câțiva domni și boieri cu deosebită arătare că sunt munteni. Faptul acesta este încă un temei pentru cei ce socotesc că Ana Doamna sau Neacșa, așa de legată de Mănăstire, va fi fost munteancă. O dovadă de prețuirea deosebită de care se bucura Bistrița din partea Anei Doamna o întâlnim și în niște vechi însemnări ce s'au găsit la Mănăstirea Neamțului¹⁾. Ca urmare a frumoasei primiri cu care Alexandru cel Bun îl cinstise pe Ioan Paleologul, Impăratul i-a trimis Domnului Moldovii mai multe daruri strălucite, iar soției sale, între altele, i-a trimis și o icoană a Sintei Ana pe care Doamna a așezat-o în Mănăstirea sa, la Bistrița, unde obișnuia să stea adesea ori.

Tradiția spune că în adevăr casele de astăzi ale stăreției, să fi fost în vechime locuință domnească; totuși faptul că liniștea călugărească și rânduiala aspră care — altă dată — se respectau cu mare grijă, nu se potriveau de loc cu larma și cu mulțimea slujitorilor, și nici cu strălucirea palatelor, nu la mănăstire va fi stat curtea Domnească în popasurile ei mai lungi, ci pe undeva în apropiere. În târgul Pietrei, la depărtare de 8 km. de mănăstire, Ștefan cel Mare își făcuse o curte lângă biserica zidită de el; despre case mai vechi în acest târg, înainte de Ștefan cel

1) Uricariul. T. Codrescu, Tom. I, pag. 400.

Mare, nu știm decât de „Casa lui Crăciun“ pe care Alexandru cel Bun o dăruiește Mănăstirii Bistrița printr'o danie din 1431¹⁾.

O veche legendă ne vorbește de un loc, cam la jumătatea drumului dintre Piatra și Mănăstire, unde să fi fost niște curți ale unei Doamne.

În această localitate, moșia, un pârâu și un deal poartă numele de „Doamna“. Pe dealul numit Bâtca Doamnei se pot vedea și astăzi urme de vechi locuinți. Oamenii povestesc că deasupra dealului, pe un mic podiș de unde se desfășoară ochilor una dintre cele mai încântătoare priveliști asupra întregii văi a Bistriței, în sus până înspre Straja și în jos până departe de Piatra, să fi fost palatul unei Domnițe, că în apropierea locuinței ei erau săpate ascunzători adânci și un beciu plin cu bani, cu odoare și multe alte bogății.

Mai spune legenda că Domnița când se ducea cu alaiu la curțile din Piatra, ori la mănăstire, se așternea peste apa Bistriței pod din piele de bivol.

Toate aceste amintiri, nu pot fi decât un slab și un depărtat răsunset al popasurilor pe care curtea lui Alexandru cel Bun, și în deosebi Ana Doamna, le făcea pe aceste locuri. Despre altă Doamnă nu poate fi vorba pentru că de ea numai

1) Documentele Moldovenești. M. Costăchescu, volumul I, pag. 325.

amintesc isvoarele istorice ca fiind deaproape legată de bătrâna ctitorie.

Cu câtă dragoste cucernică era înconjurată mănăstirea Bistrița și de urmașii lui Alexandru cel Bun se vede dintr'un document dela 1455¹⁾, prin care Petru Aron întărește lui Mihail Logofătul stăpânirea pe mai multe sate. În fruntea marilor boieri de divan, care întăresc actul cu credința lor, după mitropolitul țării, urmează al doilea la rând egumenul Bistriței, căruia Domnul îi spune „arhimandritul nostru chir Eustație dela Bistrița. Pe acest Eustație îl vedem peste vreo 3—4 ani primind dela Ștefan cel Mare un uric prin care-i întărește mănăstirii stăpânirea peste braniștea sa, ce se întindea pe întreaga vale a Bistriței, până aproape de Ceahlău²⁾). Printre actele de danie făcute Bistriții de Alexandru cel Bun nu găsim pomenită această întinsă braniște, ea va fi fost dăruită Mănăstirii de unul din voevozii de mai înainte.

În 1457, cel dintâiu an al Domniei Sale, Ștefan cel Mare vine la Mănăstirea Bistrița, unde se vede că a stat punând la cale lucrările pe care mai târziu le-a și făcut acolo, îngrijind cu evlavie lui cunoscută de mormintele strămoșilor săi. Cu prilejul acestei opriri, Ștefan Vodă

1) Documentele Moldovenești. M. Costăchescu, vol. II, pag. 541.

2) Documentele Moldovenești. M. Costăchescu, vol. I, pag. 21.

dă și un hrisov prin care întărește Mănăstirii toate daniile ce i le făcuse Alexandru Cel Bun și urmașii lui¹⁾.

De altfel Bistrița primește dela marele Voevod nu numai întărire pentru daniile mai vechi, dar el dă și singur acestei mănăstiri mai multe sate, moșii, prisăci și vii, osebit de numeroase scutiri pentru oamenii depe moșiile mănăstirii. Mai bine de zece urice arată grija și dragostea Domnitorului pentru Bistrița.

Ștefan Vodă face foarte prețioase danii Mănăstirii Bistrița pentru pomenirea sufletului fiului său Alexandru, cum și pentru Domnița Ana, fiica lui Ștefan Cel Mare. Toate satele pe care le dăruiește mănăstirii, Domnul le cumpără pe sume mari dela diferiți proprietari, plătind la un loc însemnata sumă de 1118 zloți tătărești de aur. „După ce m'am tocmit și am plătit Domnia mea toate cele mai sus scrise, m'am sculat Domnia mea și am binevoit cu a noastră bună voință și cu inima curată și luminată și cu ajutorul dela Dumnezeu și am făcut spre mântuirea sufletelor Sfânt-răposaților copii ai Domniei mele, a lui Alexandru V. V. și a fiicei noastre Ana și am dat toate cele mai sus scrise sate Sfintei Mănăstiri Bistrița²⁾).

1) „Documentele lui Ștefan cel Mare“, I. Bogdan, vol. I, pag. 3.

2) „Documentele lui Ștefan cel Mare“ de I. Bogdan, vol. II, pag. 152.

Fără îndoială că Alexandru și Ana, pentru pomenirea cărora Ștefan face mănăstirii o danie adevărat împărătească, sunt îngropați aici, și Domnul, va fi așezat pe fiica Sa iubită, pe Ana, în mormântul strămoașei sale Ana Doamna.

Alexandru sau Alexandrel, viteazul luptător dela Valea Albă unde a și fost rănit, era foarte iubit de tatăl său, și pentru destoinicia sa, Ștefan Vodă îi dase în documente titlul de voevod, investindu-l cu puteri domnești în partea țării, dinspre munte¹⁾. Moartea îl va fi apucat pe Alexandrel în această mănăstire, sau poate mai curând în târgul Piatra, unde se știe că Ștefan cel Mare avea Curtea Domnească, cu sat de *vândtori* în apropiere și cu un lung șir de moșii și sate prin prejur, care formau Ocolul târgului.

Ștefan cel Mare având la Bistrița atâtea ființe iubite din neamul său, sunt ușor de înțeles de ce cele lui drumuri pe aici, daniile lui bogate, cum și ctitoria, care-i leagă numele de această Mănăstire. La 1494 dăruiește Bistriții clopotul cel mare, al cărui sunet așa de limpede și duios se poate auzi și astăzi, iar la 1498 înalță clopotnița în care așează paraclisul înpodobit cu minunate zugrăveli, păstrate binișor sub stratul de var ce le acopere.

Mănăstirea Bistrița era, ca și cele mai multe din vechile mănăstiri ale țării, înconjurată cu

1) „Biserica și podul din Borzești“ de Dr. Istrate, pag. 66.

puternice ziduri de apărare; iar în pământ, tainițe și hrube adânci ce aveau eșiri ascunse spre munte.

Tainițele și hrubele acestea s'au astupat în bună parte în cursul vremii.

Drumul unei pribegiri amare l'a făcut pe Petru Rareș să caute adăpost, într'un scurt popas, la mănăstirea Bistrița.

Turcii, a căror putere — pe atunci — era în plină creștere și faimă, înfuriați peste măsură de ținuta dârză a lui Rareș, în firea căruia nu se desmințea sângele lui Ștefan cel Mare, se hotărâse a-l îndepărta depe tronul Moldovei. Insuș Sultanul, vestitul Soliman Magnificul, în fruntea unei armate de 150.000 de ostași, deosebit de o altă armată de Tătari, luaseră drumul spre Moldova.

Soliman îi scrie regelui Poloniei că nu mai e nevoie și de ajutorul lui, adăogând: „Ne-am hotărît a merge singuri împotriva aceluia tâlhar, având cu noi o armată, pe care pământul abia o poate ținea¹⁾“.

„Aceste toate dacă au intrat în urechile lui Petru Vodă — zice cronicarul — și mai vârtos Hârea Chelarul i-au spus cum și țara ce vorovește ca să-l părăsească, multă scârbă au intrat la inima lui, că încotro își va întoarce întâi oastea, nu putea cunoaște; că Leșii venise cu tărie, pu-

1) A. D. Xenopol, „Istoria Românilor“ ediția III, volumul IV, pag. 243.

terea Turcului mare, mulțimea și iuțimea Tătarilor neoprită, iar acești din lăuntru slabi și plini de vicleșug. Ce, din toate și-a ales cu ai săi de s'a sfătuit să ajungă la Ioan Craiul Unguresc să-l împace cu Leșii și să întoarcă oastea asupra Tătarilor, că de-i va putea birui, pre Turc prea lesne-l va împăca. Ci sfatul, continuă cronicarul, măcar câtu-i de bun, un lucru ce-i din voia lui Dumnezeu nu se poate schimba. Măcar că pe August, Craiul Leșesc l'a împăcat Craiul Unguresc și rămăsese fără grijă dintr'acolo, oastea tătarească și puterea împărăției turcești ca un puhoi, degrabă ce vine, l'a acoperit de a căutat să lase tot și s'a dat spre munte, părăsit de toată slujba ce avea“.

„Văzând Petru Vodă că l'au împresurat vrășmașii din toate părțile și ai săi l'au părăsit a apucat spre munte, unde cunoscând că nici acolo nu se va putea mistui a socotit să treacă în țara Ungurească. Și așa aflându-și calea deschisă prin târg, prin Piatra, a trecut pe lângă Mănăstirea Bistrița și lăsându-se ca să se poată odihni în munte, deasupra Mănăstirii, văzut-au mănăstirea Inconjurată din toate părțile, ca un roi, ca să-l poată prinde. Deci cunoscând el aceste, a încălecat pe cal și singur a fugit să hălăduiască în ziua de 18 Septembrie, intrând în munte adânc unde a dat peste un Sihastru, la locul care se numește acum Mănăstirea Biserici și acesta i-a arătat calea spre țara Ungurească. Fără drum, fără povață, a dat de strâmturi ca

acelea de nu era nici de cal, nici de pedestru, ci a lăsat calul și așa în șase zile învăluindu-se prin munte, flămând și trudit, a nimerit la un pârâu în jos peste niște pescari, cari dacă i-au luat seama, cu dragoste l'au primit și jurământ s'au jurat înainte-i că-i vor fi cu dreptate. Iar Petru Vodă le-a dat 70 de galbeni, bani de aur și văzând ei galbenii cu bucurie i-au luat și l'au dus la otacul lor de l'au ospătat cu pâine și cu pește fript, ospăț pescăresc, de ce mâncau și ei. Și dacă s'a însărat a îmbrăcat haine proaste de a lor și așa l'au scos în Ardeal¹⁾“.

Amintirea trecerii lui Vodă Rareș prin Piatra și popasul său în Mănăstirea Bistrița sunt păstrate în legende. Se spune că trecând prin Piatra, un preot care ținea cu Ștefan Vodă Lăcustă, rivalul lui Rareș, ar fi tras cu flinta după domnul pribeag. La mănăstirea Bistrița, călugării îți arată porțița din zid pe unde a fugit Domnul, iar în fața Mănăstirii este un picior de deal care se numește Piciorul lui Petru Vodă. Pe dealul acesta se găsesc niște petricele mici, rotunde. Spun că Rareș Vodă urcând la deal arunca în urma sa bani să-i zăbovească pe urmăritori, dându-le de lucru. Petricelele de astăzi ar fi din banii lui Petru Vodă.

Petru Rareș numai cu multă istețime și cu bani grei a putut împlânzi mânia dușmanilor și a căpăta încrederea Turcilor luând a doua oară Domnia Moldovei.

1) Letopiseț, Tom. I, pag. 195.

Aducându-și aminte de făgăduința ce făcuse când a poposit la Mănăstirea Bistrița, în timpul pribegiei sale, s'a făcut și el, ca și marii săi strămoși, ctitor aici.

Iată cum Petru Rareș singur povestește ceasul de odihnă și de întărire sufletească ce l'a gustat în popasul său la Bistrița.

„...Atunci am văzut că nu voi putea să le stau împotriva și lăsând oștile mele am fugit și am ajuns la Mănăstirea Bistrița și intrând în Sfânta Biserică am căzut la pământ înaintea Sfintelor icoane și mult am plâns, așijderea și egumenul și tot soborul plângea împreună cu mine cu fierbinți lacrimi, și am dat făgăduință lui Dumnezeu și Prea curatei lui Maice ,că de mă voi întoarce iarăș la scaunul meu cu bine și biruitor, atunci din temelie voi înnoi Sfânta Mănăstire“. Iar mai departe, după ce descrie peripețiile fugii sale prin munți și izbânda sa, adaugă. Și mi-am adus aminte de făgăduința mea și îndată trimițând am înnoit din temelie Sfânta Mănăstire¹⁾.

Astfel Bistrița, deși inscripția de deasupra ușei spune că-i zidită de Alexandru Lăpușneanu, a fost ridicată de Rareș din temelie, iar Lăpușneanu ginerele său, e numai cel ce a desăvârșit-o.

1) „Uricarul“ T. Codrescu, Tom. IV, pag. 421 și Letopiseț Tom. I, pag. 205.

BALĂURUL

Folclorul românesc este adânc înrâurit de puternica legătură ce a fost totdeauna în vechime, între sufletul poporului și credința lui religioasă. În poveștile, legendele și proverbele populare se vede bine vechiul răsunset, pe care l'a avut în inima strămoșilor noștri cele ce ei le auzise citindu-se în biserică, din Evanghelie, Faptele Apostolilor și Psaltire, din Cazanie și Viețile Sfinților, singurele cărți de care Biserica noastră s'a slujit în trecutul îndepărtat, tălmăcite pe românește și cu puternică înrâurire, asupra credincioșilor.

Cine nu cunoaște apoi și faptul că în descântecile și poveștile noastre, foarte adesea ori se pomenește numele Mântuitorului și cel al Maicii Domnului ¹⁾?

1) Dau spre pildă câteva crâmpee din descântec
„Colecția G. Dem. Teodorescu“.

Descântec de apucătură.

.

Cele mai multe din descântecile poporului nostru sfârșesc cu vorbele: „Dela mine descântecul, de la Dumnezeu leacul“.

În chip deosebit, poporul a fost impresionat și de cele ce le auzia citindu-se din Sfânta Scriptură, despre Jidovi, despre Moisi și Solomon.

Bătrânii noștri credeau că jidovii cei vechi, despre care știau că trăiseră unii câte 3—4 sute de ani, ba și mai mult, trebuie să fi fost de bună seamă niște uriași¹⁾. Deaceea, ori unde s'au

Maica Domnului din cer a auzit: în brațe l'a luat, pe masă de argint l'a pus, cu basma de fir l'a șters, oscioarele i le-a dres, junghiul i l'a scos, sănătatea să-l pătrundă până 'n os.....

Descântec de ceas-rău.

Doamnă, Maica cerului, cum se potolește vântul cu pământul, așa potolește ceasu-rău cu lipitură și cu lutălnitură de la trupul lui Ochiul ce deoache în el să nu cate.....

Descântec de deochiu.

Fugi, deochiu dintre ochi, că te-ajunge, te sosește și amar te pedepsește sabie de foc cerească, pronic dumnezească.

Să te duci, să piei, cum pier negurile când bat vânturile, cum pier roua la soare, cum pier spuma de mare.

1) În Geneză, cap. VI, vers. 4 se spune că „Uriașii erau pe pământ în vremurile acelea, și chiar și după ce s'au împreunat fiii lui Dumnezeu cu fetele oamenilor, și le-au născut ele copii: aceștia sunt vitejii care au fost în vechime, oameni cu nume“. Acest pasaj din Vechiul Testament se cuprinde în paremiile ce se citează în postul mare în Biserică. Probabil că de aici a

putut găsi, în pământ, urme de viață preistorică, cu oale mari pentru cereale, cu vase chilave de lut, cu schelete omenești și arme, bătrânii credeau că sunt rămase de pe vremea jidovilor, uriași care pășeau peste munți ca peste mușuroae și înghițeau heleșteele dintr'o sorbitură. Locul îl numeau și „Jidovină“.

Mai învățați oameni ca Moisi și Solomon, ei nu știau să fi fost alții pe lume. Găsim chiar în vechile documente, boieri cu numele de Moise, la care se alătura neapărat în chipul cel mai firesc și pronumele de „filosoful“.

Solomon, era socotit ca simbolul iscusinței omenești; căci cine altul ar fi judecat așa de cuminte pricina celor două femei, ce se certau dela un copil?

Poporul are cuvântul „solomonar“, nume, ce se dădea în vechime unor oameni închipuiți, cu puteri supraomenești și care, prin farmecile ce le făceau, cum și prin știința lor adâncă, puteau lucra cu duhurile necurate. Nu văzuse nimeni un solomonariu, credeau însă că el este și are puterea de a lega și deslega ploile și mai ales cea de a bântui satele cu ruperi de nori, care ștergeau depe fața pământului, prin potop (de grindină și puhoaie, toată munca și strânsura oamenilor.

făcut poporul legătură între uriași și jidovi. Explicația dată de Lazăr Șăineanu în Studii Folclorice, care crede că uriașii sunt o reminiscență de la Tatarii-Cazari, nu pare justificată.

Solomonariul, după credința poporului, era un om pământean, care intrând în legătură cu „ucigă-l crucea“, se retrăgea vreme de 7 ani într'o peșteră, după care mai stătea încă alți 7 într'un ostrov pustiu, unde învăța atâta că ajungea să închege apa numai din trei cuvinte spuse de el.

Ajuns pe treapta asta de iscusință, prin farmecile ce numai el le știa, chema din adâncul mării un balaur pe care-l încăleca, urcându-se împreună în nouri și așa, se purta de colo-colo prin văzduh, bucurându-se ori de câte ori putea să facă rău.

Când noul se întâmpla să treacă deasupra unui sat și Solomonariul vroia să bântuie, atunci închegea îndată apa și cât ai clipi din ochi se revărsa noian de ploae și grindină asupra pământului, iar balaurul sufla cumplit de sus, stârbind și el grozavă vijelie că nu se alegea nimic de țarina și de strânsura creștinului. Dacă însă în satul, sau pe locul primejdut, se găsea un om bun la Dumnezeu, atunci cu o lumânare dela Paști, cu un cuțit implântat în pământ, sau cu sunet de clopote și cu rugăciuni găsite numai în cărțile cele vechi și adânci, balaurul era scoborit la pământ, iar solomonariul trăznit ¹⁾.

În legătură cu această credință s'a făurit de

1) E. Neculiță Voronca „Datinele și Credințele poporului Român“ și T. Pamfile „Pământul după credințele poporului Român“.

oameni legenda dealului numit Balaurul, peste care trece drumul dela Piatra către Târgul Neamț și către marile mănăstiri din acest ținut.

Spun din bătrâni că pe dealul acesta, cu multe sute de ani în urmă, când locul era acoperit de păduri nestrăbătute, se iscase un balaur groaznic care, în urma rugăciunilor unui pustnic, ce trăia prin apropiere, căzu din nouri după o grindină cumplită, ce se abătuse asupra acestor meleaguri¹⁾.

Balaurul, pentru păcatele cine știe cărora dintre oameni, se acioase aici, între niște stânci prăpăstioase și era așa de mare fiara, că rămânea în urma ei, când mergea pe pământ, o brazdă adâncă ca după un plug cu patru perechi de boi; iar când trecea prin pădure, cădeau copacii, palancă, în dreapta și stânga.

Dihania făcea mare stricăciune oamenilor, le mânca vitele, ba mai înghiția și din drumetii pe care păcatul îi mîna în calea ei. Când dădea fiara cu ochii de cineva, bietul om numai putea să fugă, rămânea înlemnit și cădea — fără pu-

1) N. Densușanu în „Dacia preistorică“ pag. 136, dă o tradiție din Orbic, Jud. Neamț, după care oamenii de altă dată descântau șerpilor și mergeau cu ei în bătălie. Șerpilor aceia erau puii „voinicului“, un balaur mare, care merge șuerând înaintea puhoaelor. Oamenii se îngrozeau de furtuni cu ruperi de nori și puhoac, care ascultau de „voinicul“. De aceia descântau șerpilor și-i luau cu dâșii și la răsboiu ca să-i păzească când vor da de puhoiul vrăjmașilor.

tință de apărare -- în gâttejul adânc ca o genune, al șarpelui.

Multă lume și-a găsit moartea din pricina balaurului, mai ales că pe aici era vechiul șleah, care lega târgul Pietrii cu Cetatea Neamțului și cu Suceava, capitala țării.

Dar dintre toate nenorocirile aduse de balaur, una, care a îngrozit mai mult lumea și care nu s'a uitat multă vreme, a fost întâmplarea unei mândre Domnițe, ce și-a găsit și ea pieirea în gura lacomă a blestematei fiare.

Intr'o vreme, e mult tare de atunci, când pe aceste meleaguri era puțină lume și Târgul Pietrii — Piatra lui Crăciun de altă dată — nu era mai mare ca un sătișor de azi, i-a fost trecerea Domnitorului Țării prin ținutul Neamț. Era o undă binefăcătoare de pace, pe care Dumnezeu o îngăduise mult turburatei Țări, și Vodă — se vede — se folosea de prilej îngăduindu-și plăcerea de a cerceta satele și târgurile pentru buna lor oblăduire și dreptatea norodului.

După ce cercetase țara de jos, venea spre Cetatea Sucevei, pe vechiul drum depe valea Cracăului.

Era un strălucit alaiu. Carete împodobite, purtate de mândri cai rotați, duceau familia și pe câțiva din cei mai de seamă din boierii de divan al țării. Pe lângă fiecare caretă, stăteau de pază tineri viteji, pe cai frumoși și iuți, ce spumegau sub struna frâului.

Fiecare rădvan avea nevoie de mulți oameni

pe lângă el, nu numai pentru cinstea obrazelor scumpe ce le purta, dar și pentru ajutor la cineștie ce întâmplare, că drumurile erau nesigure și mai proaste ca astăzi.

În o caretă îmbrăcată cu mătase vișinie, mergea în urma alaiului, între câteva jupânese, cea mai tânără și frumoasă din fetele Domnitorului. Imbrăcată în rochie lungă de mătase peste care un colan din fir de aur se încheia în paftale bătute în pietre scumpe, avea aruncată peste umere o bogată manta de brocard, tivită cu blană de samur. Cum mergea așa alaiul, în sus pe vale, în vadul Cracăului, unde drumul era mâncat de ape, iaca o roată se face bucăți și caii speriați, vânzându-se ca niște smei nestăpâniți răstoarnă rădvanul.

Ca săgețile s'au răpezit depe cai câți-va voynici; cel mai chipeș și mai viteaz o ridică repede în brațe pe Domnița, scoțând-o nevătămată din primejdie.

Recunoștința Domniței, frumusețea ei, ca și mândra înfățișare a tânărului boier, mare stăpân de pământuri prin aceste părți de loc, au fost destul de puternice îndemnuri să aprindă din acea clipă o adâncă dragoste între dânsii.

Bucuros Vodă că Domnița a scăpat din așa grea primejdie, a încărcat de mare cinste pe tânărul boier, iar fata nu socotea altceva decât cum ar putea să găsească nimerit prilej pentru tot mai dese călătorii pe acest drum, pe care știa

acum bine că are cine s'o apere de orice primejdie.

Pe lângă Târgul Pietrii, peste Bistrița în munte, era în străvechime o mănăstire de călugărițe, sub duhovniceasca ascultare a unei bătrâne și cuvioase maice, odraslă, ea însăși din o veche tulpină de neam. Tânăra Domniță o cerceta acum pe stariță, până când, spre a fi mai aproape de cel pe care-l iubea, ceru voie dela tatăl ei să stea chiar lângă bătrâna maică, că doar câte nu avea de învățat o Domniță dela mătușa ei: și carte și alesături măestre în fir de mătăasă și aur. Bătrâna stareță se mândrea că poate să numere printre tinerile surori ale mănăstirii și pe evlavioasa ei nepoată.

Intr'o noapte, când clopotele vesteau vremea utreniei, tânărul boier, gata de drum greu și lung, stătea de veghe, dosit în marginea pădurii din apropierea schitului.

Pe când bătrâna stareță călca îngândurată pe pânza albă de lespezi ce ducea spre Sfânta Biserică, urmată de un roi de umbre cernite, Domnița mai încurcându-se prin chilie pentru pricini închipuite, găsi în întuneric prilejul ni merit să ia calea dorului. Pe cai voinici și deprinși cu aspra potecă de munte, luară cu mare grabă drumul spre Târg.

N'apucară însă fugarii să treacă bine vadul Bistriții și Mănăstirea clocotea de groază și de mânie întocmai cum se întărâtă un stup de al-

bine când o mână neîndemânatecă ar fi umblat cu el.

Blesteme amare urmăreau pe răpitorul Domniței, pentru paza căreia stătea chezășă bătrâna stareță înaintea lui Dumnezeu și a Domnitorului.

La porunca stareței, oamenii mânăstirii înarmați până în dinți, au pornit goană cumplită în urma fugarilor.

Tinerii, au luat drumul spre un sat depe valea Cracăului, unde îndrăznețul boier își avea curțile, ca pe urmă, deacolo, să se poată aciua în munte.

Era târziu, după miezul nopții, când fugarii simțindu-se urmăriți, se afundară în întunericul pădurii depe dealul peste care șărpuia singura potecă către drumul mare. Dar spre a nu fi ajunși, părăsiră drumul intrând în adâncul codrului pe o cărare lăturalnică. Deabea însă începură a cumpăni muntele spre Dobreni și iată că zăresc două focuri ce scânteiau puternic, clătinându-se din loc în loc într'un foșnet sinistru.

Fugarii simțeau cum pare că le sleia cineva puterile și-și urmau totuș calea spre ochii de foc ai balaurului, către care-i împingea o putere nevăzută. Jertfele păcatului, jertfele balaurului. Asta a fost cea din urmă dată când fiara a înghițit trupuri omenești. Spun ciobanii că au cules în iarbă haine sfâșiate și paloș frânt, iar pe urma jivinii era dâră de sânge negru.

Dealul Balaurului, și după ce a pierit feroasa jivină, a fost multă vreme, din pricina deselor

prădăciuni, spaima tuturoră câți aveau drumul dela Piatra la Târgul Neamț.

De altfel, dealul mai este bine cunoscut și din pățania lui Moș Nichifor Coțcariul, povestită de Ion Creangă: „Iaca și Dealul Balaurului, jupăneșică! Ia, aici a căzut odată un balaur grozav de mare, care vărsa jăratec din gură și când șuera, clocotia codrul, gemeau văile, fiarale tremurau și se băteau cap în cap, de spaimă; și ți-penie de om nu cuteza să mai treacă pe aici. Valeu! și unde-i balaurul moș Nichifor? D'apoi mai știu eu, jupăneșică? Pădurea-i mare, el știe unde s'a fi afundat. Unii spun că, după ce a mâncat foarte mulți oameni și a ros toată coaja copacilor din codru, ar fi crăpat chiar aici, în locul acesta. De la unii am auzit spunând că i-ar fi dat lapte de vacă neagră și cu aceasta l'ar fi făcut să se ridice iar la cer de unde a căzut. Mai știu și eu pe cine să mai cred?... că oamenii vorbesc vrute și nevrute. Noroc numai, că eu unul știu solomonii și nu mă prea tem nici de balauri. Pot să prind șerpele din culcuș, cum ai prinde d-ta un pui de găină din pătul. Da ce-acele, solomonii, moș Nichifor? Ei, jupăneșică dragă, asta nu se poate spune. Eu, babei mele — că merge pe douăzeci și patru de ani, de când m'am luat cu dânsa — și ce n'a făcut ea? Și cât nu m'a cihăit de cap, să-i spun și tot nu l'am spus“. Dacă nici moș Nichifor n'a vroit să-i spună Malchăi taina pe care o știa, mă opresc și eu aici cu povestea acestei legende.

De cercetăm cadrul topografic, în care s'a urzit legenda balaurului, găsim în țesătura ei câteva elemente care, istoricește, tălmăcesc scornirea legendei.

Satele Negreștii, Dobrenii și Almașul, ce se întind la poalele Dealului Balaurul, din spre apa Cracăuluș, sunt sate foarte vechi, despre care pomenesc des documentele depe vremea lui Alexandru cel Bun, sate în care boieri de frunte ai țării ca Baicul și alții își aveau curți mari și averi întinse.

În ținutul Dobrenilor apoi, la poalele Balaurului, pe locul numit azi Mășcăteștii, alături de o bogată stațiune preistorică, a fost din vechime un sat, dispărut mai în urmă prin cotropirea pământurilor țărănești de către boierii vecini.

Pe acest loc se vede și astăzi o veche biserică țărănească, construită din stejar, în lăuntrul căreia, o pisanie înseamnă numele unui obraz boieresc, mort la 1657.

După tradiție în Mășcătești, înaintea bisericii de azi, ar fi fost alta, mai micuță, care nu avea alți credincioși decât 3—4 călugări. O poiană din apropiere poartă numele „La Chilii“, fără să se cunoască urma vechilor clădiri.

Spun bătrânii că trăia pe aici, în întuneric de codru, un pustnic vestit prin viața lui sfântă și plin de multă înțelepciune și bunătate pentru oricine ar fi alergat la dânsul în vreme de necaz. Un boier, stăpânitor din această parte a ținutului, știind de sărăcia în care trăește pustnicul, sau

pentru ca să-l ispitească, poate, îi trimite în Vinerea mare niște pește și o ulcică de lapte. Călugărul înapoiază boierului peștele, iar lapte-lui, neavând în ce-l ține în sărăcicioasa lui Chilie, i-a dat drumul pe gât. Când a auzit boierul de acest lucru, tare s'a amărât și a trimis o slugă să-l aducă pe pustnic la curte spre ași da seama de păcatul făcut. Când boierul sta sus, într'un foișor, cu mulți prieteni de vorbă, nu mică le fu spaima la toți zărindu-l de departe pe călugăr venind agale spre curte, călare pe un urs, prins din pădure.

Fără să-l lase a se apropia prea mult, boierul l'a întrebat pe sfânt de ce a făcut un păcat așa de mare, înfruptându-se cu lapte în zi de post. Călugărul nostru, cerându-și voie să se desvino-vățească, a spus că bolnav fiind n'a făcut cu aceasta un păcat, întrucât și laptele nu e altă ceva decât iarbă și spre a dovedi, călugărul ceru să i se aducă o oală cu lapte, pe care împrăștiindu-l pe jos îl preschimbă îndată într'un covor de iarbă frumoasă. Boierul a înțeles atunci că un om care are o viață atât de sfântă și plăcută lui Dumnezeu că poate încăleca un urs sălbatec și poate să facă laptele iarbă, se poate înfrupta, când e bolnav, fără să i se socotească aceasta ca o călcare de lege. Și așa plecă pustnicul încărcat cu mare cinste dela curtea celui ce vroise să-l batjocorească. De aici a eșit vorba cunoscută „faptele, nu oala cu laptele“;

Povestea de mai sus, bătrânii din Măscătești

și Dobreni au cules-o de bună samă din viețile sfinților, care se citeau odinioară în biserici cu un foarte mare răsunet în sufletul poporului¹⁾.

1) Am dat legenda după notele comunicate de d-l învățător M. Cojocariu din Dobreni.

VÂNATORII PIETREI

Târgul Piatra, numit altă dată *Piatra lui Crăciun*, este cunoscut din documente de pe la începutul veacului al XV-lea, având în jurul său, spre răsărit, un șir de sate care-i alcătuiau *venitul și ocolul*.

Origina lui pare a sta în legătură cu drumul ce unește părțile de sus, din spre Ardeal, cu câmpia din latura de jos a țării Moldovei, drum pe care râul Bistrița din timpuri necunoscute, îl deschidea.

Astăzi, pe Bistrița, plutele duc numai cherestea; pentru celelalte mărfuri ce scoboară către Piatra, sunt bune drumurile de uscat. Înainte, drumul de uscat era o potecă de picior, pe care cai cu grele samare răzbăteau, legați unul de altul, în lungi caravane.

Unele mărfuri cum erau de pildă: fânul, vasele mari de lemn și alte produse ale muntelui se scoborau pe plute, pe care de multe ori se aduceau chiar și vite.

Târgul Piatra, „târg de lemnari¹⁾“, era un loc potrivit pentru schimb de mărfuri, pe valea Bistriței, tocmai la limita dintre câmp și munte.

Urmele numeroase din viața preistorică de pe Cozla, Bâtca Doamnei și Cetățuia sau Bolovoia, de jur împrejurul târgului și în apropiere de câteva sute de metri numai, dovedesc vechimea acestei așezări pe malurile Bistriței, cu aceleași rosturi și atunci, comerț cu mărfurile ce scoborau pe apă și pe potecile de munte.

Poate că străvechea Petrodava nu trebuie căutată în o cetate deosebită, în altă parte, ci se va fi numit astfel acest grup de vechi așezări străjuite de impunătorul zimte de stâncă, *Petricica*. „Piatra lui Crăciun“ și „Kamena“ veacului al 15 și al 16 n'ar fi deci alta decât cetatea Pietrei sau Petrodava cum îi zicea Strabon. Negustorii greci de pe malurile Mării Negre, care l'au informat pe vestitul călător și geograf, au putut cunoaște Petrodava din relațiile lor comerciale.

Nu mai departe decât la vreo sută cincizeci de metri, la deal de locul unde și-a zidit Ștefan cel Mare curțile și biserica, sus pe Cozla, săpându-se un bot de deal, când s'a făcut parcul, s'a dat de urmele unei stațiuni preistorice, cu numeroase cioburi de ceramică pictată, săgeți și vase de bronz.

Câteva din cioburile găsite, se mai păstrează în muzeul liceului local.

1) N. Iorga, Istoria Comerțului, vol. I, pag. 220

D-1 Profesor N. Iorga vorbind de stațiunea preistorică de pe Cozla¹⁾, scrie: „Muntele Cozla era mai înainte o podoabă îndoelnică și o primejdie statornică pentru oraș: plămădit din ardezie negrie, lucie și sfărâmicioasă, din piatră tare văpsită galben, cărămiziu, negru sau acoperită cu ușor strat de ocru fin și dintr'un aluat de lut, el stăpânește peste orașul întreg, peste toată valea Bistriței până departe și înfruntă înălțimile din față. Vechi neamuri necunoscute luaseră în mâinile lor această culme și clădiseră pe coastă o mare cetate de bolovani, așezați în rânduri, fără ciment: aci s'au găsit frânturi de oale roșii și vinete, foarte tari, fără podoabe, oase de fiare, frânturi de ciocane de piatră. Poate că „Cetatea de piatră“, vechiul nume al Pietrii de astăzi, vine de la această clădire barbară de lespezi abia sfărâmate“²⁾.

Peste Bistrița, în apropierea orașului, pe pozișuri cam la aceeași înălțime, se găsesc alte două așezări, la Cetățuia sau Bolovoiaia și la Bâtca Doamnei.

Cu intrarea omului în epoca istorică, locuințele s'au scoborât de pe deal, ceva mai jos, pe terase, și așa găsim vechiul târg al Pietrei așezat sub muntele Cozla și Cârlomanul, pe o prispă înaltă

1) Muntele Cozla s'a prăbușit la 1897 și la 1901, din inițiativa și stăruința lui Nicu Albu, s'a început consolidarea pământului, lucrare, din care la 1904 a răsărit minunatul parc de astăzi.

2) Sate și Mănăstiri din România, pag. 78.

a Bistriței, de unde lăsându-se treptat treptat în vale, a cuprins întreaga luncă a râului.

Pentru întâia oară se pomenește despre Târgul Pietrei într'un document din 1431, prin care Alexandru cel Bun dăruiește Mănăstirii Bistrița „casa lui Crăciun din Piatra“¹⁾. În alte documente ale aceleși vremi, târgul se numește și „Piatra lui Crăciun“.

Cine va fi fost acel Crăciun, documentele nu ne lămuresc; cunoaștem numai că în vremea lui Alexandru cel Bun erau mai mulți boieri cu acest nume: un Crăciun pârcălab, un Crăciun Buceațchi, Crăciun Purcelescu și Crăciun Belcescu, stăpânitorul unui sat din Valea Albă, Belceștii de astăzi, „unde-i este casa din veac“, cum spune documentul²⁾.

Nici unul dintre aceștia nu poate fi Crăciun de la Piatra, a cărui casă Domnul o dăruiește Mănăstirii. Acest Crăciun va fi fost un boier cu mult mai vechiu, contemporan descălicării, venit ca și alții de peste Carpați.

Însăș casa lui, care dăinuia pe la 1431, trebuia să fi fost un lucru temeinic, altfel nu i s'ar fi făcut cinstea de a fi pomenită într'un act domnesc de danie. Se vede că stingându-se neamul vechiului stăpân al casei și al locului, bunurile au rămas în stăpânirea Domnului, după datina țării.

1) M. Costăchescu, Documentele Moldovenești, vol. I, pag. 326.

2) M. Costăchescu, ibidem, vol. I, pag. 112.

Se mai poate ca acest Crăciun să fi fost din boierii credincioși lui Dragoș, vasalul regelui Unguresc, care dăruiește supușilor săi, alungați de Bogdan din Moldova, toate locurile, pe care voevodul răsvrătit le avea în Maramureș.

Pe de altă parte este de presupus că o temeinică gospodărie boierească cu case vestite nu se va fi întemeiat aici, la Piatră, în loc pustiu, și nici Domnii pe care-i vedem că-și fac curți și au „Vânători“ aici, îndată după descălicare, nu se vor fi așezat într'un loc pustiu.

Descălicarea a găsit locul cu vechi așezări, care au intrat în stăpânirea Domnilor, și locuri „domnești“ au rămas Târgul Pietrii ca și împrejurimele lui, încă vre-o câteva sute de ani.

Un cunoscător al trecutului nostru, vorbind de vechimea acestui târg spune: „Drumurile către Moldova erau cunoscute descălicătorilor maramureșeni prin Sașii de la Rodna și de la Bistrița, care înainte de dânsii se coborâseră pe aceeaș Bistrița Aurie, navigabilă cu plute până la Piatra lui Crăciun (Karacson-Kö), Piatra de astăzi 1)“.

Un deal și pârâul din apropiere, și astăzi să numesc „Sasca“, amintind coloniștii străini veniți de peste munți.

Chiar în centrul orașului se păstrează una dintre cele mai caracteristice ctitorii ale lui Ștefan

1) I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. II, pag. 138.

cel Mare, biserica Sfântului Ioan-Domnesc. Alături este turnul, ridicat de marele Voevod la 1499, adică la un an mai târziu.

Bătrânul monument se impune prin simplitatea lui. Discurile și cărămizile smălțuite îi formează singura podoabă ce-l încinge în câteva brâie, ale cărora verde și galben se armonizează cu întregul cadru al clădirii.

Biserica n'a suferit în decursul vremii decât două schimbări, care nu i-au modificat forma primitivă. În lăuntru, i s'a scos peretele despărțitor dintre naos și pronaos; iar în afară i s'a adăugat un pridvor lateral. Cu câteva zeci de ani în urmă se mai vedeau ruinele unui zid gros, de piatră, de jur împrejurul bisericii. Alături erau casele domnești sau curtea, care se întreținea din veniturile târgului, a moșiilor și satelor domnești din apropiere.

Dintre satele care încă de la începutul veacului al 15-lea formau venitul și ocolul Curților domnești din Piatra însemnez: Vânătorii Pietrii, Zăneștii, Faurii, Stolnici, Ostupcani, Turtureștii, Verșeștii, Braniștea Vadurilor, Pangarații și Tarcăul, deosebit de siliști, prisăci, mori, heleștee de pește și munți pentru vărat. Numele celor mai multe din aceste sate ne arată și ocupația principală a locuitorilor aflători în slujba curții domnești.

Bandini, călător străin, care a trecut prin târg pe la 1635 ne povestește: „La Piatra, se spune că fusese și ea odinioară un cuib unguresc, Piatra

lui Crăciun sau Karacsonkö, dar erau acum numai trei case de Unguri, dintre care doar într'una se mai vorbește ungurește. Și Românii erau puțini: 300 de case, abia 1000 de locuitori, având două biserici, una de piatră, zugrăvită, care este și acum în ființă, ca unul din cele mai frumoase monumente ale epocii lui Ștefan cel Mare, Sfântul Ioan, care a scăpat ne tencuită înlăuntru și în afară¹⁾.

Mărturisirea aceasta ne îndreptățește să credem că dacă nu se va fi cioplit tencuiala cu totul în reparațiile ce le-a avut biserica în cursul vremilor, e posibil să se găsească măcar resturi de zugrăveală sub stratul de var cu care sunt acoperiți pereții.

Alt fapt care trebuie reținut din notele lui Bandinini e că acum 300 de ani, afară de biserica Sfântul Ioan, mai era în Piatra o biserică. Se vede că era construită din lemn, întrucât numai de Sfântul Ioan precizează că era de zid.

Care din bisericile amintite să fi fost cea de a doua? Biserica lui Ștefan cel Mare are ca hram, încă de la întemeiere, pe Sfântul Ioan, hram ce-l ține și în ziua de azi.

Intr'un uric din 8 Septembrie 1457 Ștefan întărește mănăstirii Bistrița un șir de danii făcute de Alexandru cel Bun. Documentul e dat chiar din Mănăstirea Bistrița, iar la sfârșitul actului se

1) N. Iorga, Istoria Românilor prin Călători. Vol. I, pag. 318.

spune „scris de Toma din mănăstirea unde este hramul Adormirea Maicei Domnului din Piatra“¹⁾.

Altă biserică în Piatra, cu hramul Adormirei, nu este decât biserica Precista. Știm că oricâte prefaceri ar suferi o biserică în decursul vremilor, hramul se păstrează. Câte biserici de lemn se vor fi rânduie vreme de aproape 500 de ani pe locul bisericii de astăzi și totuși hramul nu și l-a schimbat?

Pe timpul lui Ștefan cel Mare, se vede că era o mănăstioară, în care se găseau călugări cu atâta știință de slovenie încât s'a găsit unul dintre ei vrednic să poată întocmi un document domnesc.

Piatra, scoborându-se treptat de pe platformă de deal pe o terasă a Bistriței și apoi, mai jos în lunca apei, au urmat-o și celelalte așezări din apropiere.

De pe podișul Nicoreștilor și de pe Cetățuia sau Bolovoia, vechii locuitori s'au scoborât pe terase formând satul Vânătorii Pietrei, întinzându-se de o parte și de alta a râului Bistrița „cu cuturile sale“, iar ceva mai încolo se desfășurau satele Turturești, Verșești, Stolnici, Fauri și Zănești, care formau împreună încă cu altele „Ocolul Curților noastre din Piatra“ cum ne spune Ștefan cel Mare într'un act de danie din 1491²⁾.

Satul Vânători, cel mai vechiu și mai apropiat

1) I. Bogdan, ibidem, Vol. I, pag. 5.

2) I. Bogdan, ibidem, vol. I, pag. 463.

de Piatra, apare întâiu într'un uric din 1446, prin care Ștefan V. V., un urmaș de al lui Alexandru cel Bun, îl face danie lui Mihail Logofătul, unul din cei mai cu vază boieri ai țării, spunând:... „și i-am dat în țara noastră un sat din satele noastre, anume Vânătorii noștri, la Bistrița, care-s mai jos de Piatra lui Crăciun și cu cuturile sale..... iar hotarul să fie după vechile hotare, pe unde din veac au umblat¹⁾“.

În stăpânirea urmașilor lui Mihail Logofătul trebuie să fi stat satul multă vreme, pentru că pe timpul lui Constantin Movilă V. V. devine iarăși domnesc și Radu Mihnea îl dăruiește pe la începutul veacului al XVII-lea boierului Ionașcu Boldescu, postelnic, care sat, zice documentul „a fost al nostru drept domnesc sub stăpânirea Ocolului Târgului Pietrii. Și a fost acel sat mai înainte danie și miluire lui Kiriță postelnicul de la Constantin Movilă V. V., dar pe care l'a pierdut din viclenia lui, când s'a sculat cu mulțime de Leși și de Cazaci cu Constantin V. V. și au venit asupra lui Ștefan (Tomșa) V. V. și au făcut mare răsboiu la Dorohoi²⁾“.

Proprietarii vor fi avut venitul pământului liber: mori, prisăci și heleștee; locuitorii însă, „vânătorii“, erau slobozi și scutiți de orice dare fiind oameni domnești, cu anumite îndatoriri și

1) M. Costăchescu, ibidem, vol. II, pag. 237.

2) Uricaiu, tom. V, pag. 218.

slujbe. Câte odată îi vedem și în serviciul Cetății Neamțului, deosebit de vânătorii cetății¹⁾.

Vânătorii, împreună cu ceata slujitorilor „le-fegii“, formau garnizoana obișnuită a curților domnești, ei cercetau străjile, ei aveau grija ciuhelor și a celorlalte mijloace de semnalizare, care trebuie să fi fost foarte numeroase în vechime, fiind singurul mijloc de a vesti apropierea unei năvăliri.

Vânătorii aceștia alcătuiau un fel de breaslă, organizată după modelul de apărare al orașelor săsești de peste munți, cu îndatorirea de a sta cei întâiu în fața dușmanului, nu numai în vreme de războiu, dar și pentru respingerea atacului bandelor înarmate, care foarte adesea încălcau țara: Cazaci și Tătari.

„Ceata vânătorilor era datoare în timp de războiu a se afla lângă Domn ca gardă, iar în vreme de pace trebuiau să îndestuleze Casa Domnească cu vânături. Locuiau în sate, la munte, cu căpitani lor²⁾“.

Vorbind de organizarea și îndatoririle Vânătorilor domnești, Dimitrie Cantemir ne spune că ei au spre locuire, cu vătaful lor, sate mari în ținutul Neamțului, la munte „având datorie la vreme de războiu să fie tot pe lângă Domn, în tabere; iar la vreme de pace să zăbovească numai cu vânatul și aduc la curte tot felul de fiară:

1) Surete și Isvoade vol. II, pag. 364.

2) Uricariu, Tom. XXII, pag. 434.

cerbi, oi sălbatice și altele care se află prin codri, pe unele vii pentru desfătarea Domnului și pe altele moarte, pentru masa lui și pentru aceea sunt scutiți de bir, iar pentru cheltuiala încărcăturii puștilor au leafă osebită¹⁾“. Tot Cantemir ne spune că puști purtau numai vânătorii și că Domnii organizau adesea ori vânători mari întrucât desfătarea aceasta le era foarte plăcută.

Celui ce vânează un epure, i se da de domn ca bacșiș 25 de aspri, (asprul era o monedă turcească de argint) pentru o vulpe se da 60, pentru un mistreț un taler, pentru un urs un galben și pentru o ciută 80 de aspri.

Răsună trecutul în însăși numele satelor și locurilor învecinate: Bourul, Sasca, Stăunoiiul, Bahrinul, Dealul Maicilor, Prajila, Ștrighinosul, Cetățuia, Cernegura și Cutul.

Prajila este un piept înalt de deal, în marginea Bistriței și în dreptul satului Vânători. De acolo privirea cuprinde tot locul din fața muntelui până la o mare depărtare. Se vede valea Bistriței de la Piatra până spre Buhuș și toată latura din stânga, până la mari depărtări spre miază-noapte, unde se ridică semnificativ Movila Mărginenilor, de pe care zarea cuprinde înainte, spre Siret, o mare întindere de loc.

Prajila este un nume dat de popor acestui punct de observație de mare însemnătate în ve-

1) D. Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 166.

chime, care făcea parte ca și Movila Mărginenilor și Petricica de lângă Piatra, dintr'un sistem de apărare pentru satele din această regiune. Și astăzi sătenii, când de pe un loc se vede departe, spun că locul acela are *pravăț*. Prajila de la Vânători nu poate avea decât acest înțeles.

Strighinosul care e tot în Vălenii Vânătorilor, cu 2—3 km. mai în sus, strigă și el despre un loc vechiu de veghie. Din știri de bine, poporul a făcut Știrghine, alt deal de la Tazlău.

Socot vrednic să adaog și aceea că în Văleni — cum s'a mai numit acum în urmă partea Vânătorilor de peste Vale, din dreapta Bistriței — a funcționat acum vreo sută de ani, cea mai veche fabrică de hârtie din Moldova, dacă nu și din țară, înființată în 1841 de Gh. Asachi, pe locul numit de el Petrodava.

I s'a dat acest nume de către Asachi, pentru că acolo este un fel de insulă între apele Bistriței, formată din blocuri mari de gresie, înalte cu 10—15 metri deasupra apei și așezate în straturi, pare că ar fi un zid de cetate.

Pe acest loc pitoresc, Asachi și-a construit o casă încăpătoare, în stare bună și astăzi.

La 19 Mai 1841 Mânăstirea Bisericieni, dă lui Asachi în schimb pentru 20 de fălci din moșia lui de la Călugăra, un loc aici la Văleni, de 1200 stânjeni, spre a-și face fabrică de hârtie.

Asachi și-a întemeiat fabrica în virtutea unei anaforale date de Domn, prin care i se făceau mari ușurări în procurarea materialului prim:

scutire de impozite pentru fabrică și personalul ei cum și obligația ca timp de 12 ani cancelariile statului să-și procure hârtia de aici.

Mașinile ce i-au trebuit au fost aduse din Viena: trei mașini cilindrice, una de tăiat petice — pentru că hârtia se fabrica numai din cârpe, — două prese de apă și trei de uscat.

Intregul teren a fost bine împrejmuit, cuprinzând curtea, și mai la vale lângă malul Bistriței, fabrica și locuințele personalului; iar restul de teren era cultivat sistematic cu grădini după sistemul „englezesc“, livadă îngrijită, heleșteu de pește, moară, și chiar scrânciob pentru sătenii din apropiere¹⁾.

Lucrările necesare pentru construcția fabricii și canalul prin care se aducea apă din Bistrița, s'au făcut sub conducerea lui Lascăr Stavri, elev al Academiei Mihăilene din Iași.

În primăvara anului 1841, fabrica a fost pusă în funcțiune sub conducerea unui specialist adus din Ardeal, Mihalec de Hodocin²⁾.

Hârtia produsă era de două calități: hârtie de împachetat și hârtie de scris. Cea de scris era de culoare vânătă și cenușie, având imprimate pe fiecare coală, în filigramă, literile A. G.

După aproape 10 ani de funcționare, fabrica a trebuit să fie închisă. Asachi era un om de ini-

1) N. Iorga, Gheorghe Asachi ca tipograf și editor.

2) C. D. Ghiorghiu, Dicționarul Geografic al Județului Neamț, pag. 297.

țiativă, n'a prea avut însă noroc în întreprinderile lui.

Drept în fața curții lui se ridică marginea prăpăstioasă a podișului numit Bolovoiaia, unde se găsesc la fiecare pas nenumărate cioburi de ceramică preistorică. Faptul acesta, cum și stâncile în chip de cetate, l'a făcut pe Asachi să creadă că a găsit vechea Petrodavă.

Se spune că aici era în vremea lui Asachi un bloc mare de piatră, un idol care înfățișa o femeie. Chipul păgân a fost cumpărat dela Asachi de către prințul Victenstein, proprietarul moșiei Fântânele. L'au urcat pe o plută, care după o bucată de drum, s'a scufundat răsturnându-se statuia în apă, și așa s'a pierdut „această rară podoabă naturală“, cum o numește un povestitor al faptului¹⁾.

1) C. D. Ghiorghiu, *ibidem*, pag. 298.

LEGENDE DIN MUNȚII MOLDOVEI

Vechiul paraclis al Mănăstirii Bistrița, mai păstrează pe pereții lui interiori, o foarte prețioasă podoabă de zugrăveală din vremea lui Ștefan cel Mare.

Cu vre-o sută de ani în urmă, egumenul grec, care chivernisea această mănăstire, închinată pe atunci Sfântului Mormânt, a socotit că face un foarte bun lucru văruind vechea pictură.

Până mai acum 3—4 ani nimeni nu bănuia că pereții albi pot ascunde o rară comoară artistică.

Astăzi, numai o mână deosebit de îndemânică, va putea, după o răbdătoare stăruință, să scoată fir cu fir, strălucita podoabă cu care evlaviosul ctitor a îmbrăcat pereții acestei modeste, dar prețioase biserici.

Aceeași râvnă și evlavie se cere și spre a scoate, din praful uitării sau din cenușa pustii-rilor ce s'au abătut atât de des pe pământul acestei țări, știri care interesează viața noastră de altădată.

Nu știu dacă în tot cuprinsul țării românești mai sunt multe regiuni așa de bogate în amintiri străbune, cum este acest ținut al Neamțului. Și folclorul și pământul ascund aici, comori de o valoare neprețuită. Atâtea vârfuri de deal cu urme, pe care le scot neconținut la iveală șuvoaele apelor de ploaie; atâtea cetățui și ruini, așteaptă de mult mâini dibace spre a ne da lumini pentru atâtea pagini, încă obscure, din trecutul nostru. Arheologi, care fac săpături în această regiune și mai scot din pământ hârburi, sunt doar cărțile și apele.

Dar tot așa de prețios material, care ne vorbește despre viața românească de altădată, așteaptă să mai fie scos și din vechile amintiri, păstrate în datini, în toponimie și mai ales în legende.

Câte lucruri — prin niște cercetări sistematice — nu s'ar afla în acest bogat județ. E de-ajuns să amintesc că aici se găsește între altele vestita Cetate a Neamțului, care n'a fost cercetată de nimeni până în prezent, cu toate că sunt semne sigure că s'ar putea da acolo peste lucruri de mare însemnătate.

La Agapia Veche, făcându-se săpături pentru temelia noii biserici, s'au dat de vechi morminte ctitorești.

Când se vorbește de Mănăstirea Agapia, cei mulți înțeleg așezarea monahicească a căreia biserică principală e ctitoria Hatmanului Gavril și a soției sale Liliana, din 1644 și restaurată

în 1858, când i s'a făcut și zugrăveala pe dinlăuntru de către pictorul N. Grigorescu.

Dar, ca la o jumătate de ceas, mai sus în munte, dăinuia până nu demult o biserică mai bătrână, în locul numit astăzi Agapia Veche, zidită la 1585 de către Petru Schiopul, pe locul unei biserici de lemn de mare vechime. Aicea a fost temeiul Agapiei, într'o vreme când așezarea era o Săhăstrie, slujită numai de vreo 10—15 călugări, cu o viață așa de sfântă, încât numele câtorva din ei au fost trecute în calendarul Bisericii noastre.

Agapia a fost una din școlile de slavonie, unde călugări învățați și iscușiți meșteri în scrierea frumoasă, dăscăleau pe fiii de boieri și chiar pe odraslele de Domni.

Pietrele cu inscripții, care să păstrează până astăzi, spun că la Agapia Veche și-a făcut casă de locuit Anastasia Doamna, soția lui Duca Vodă. O casă Domnească, aici, nu avea alt înțeles decât acela că însăși Voevozii Țării simțeau adesea nevoia unei retrageri pentru reculegere și liniște, ascultând cu mare evlavie sfințele slujbe și urmărind în Mănăstire, sub aspra pildă a pustnicilor, o viață de înfrânare și smerenie.

Agapia Veche și-a păstrat necurmat un caracter deosebit de celelalte mănăstiri, prin o viață monahicească mult mai aspră, cu o atmosferă de mare liniște și pietate.

Chiar Mănăstirile din vecinătate au înconjurat

totdeauna această Săhăstrie cu un respect deosebit, socotită ca un adevărat Sion al lor. Astfel, maica Safta Brâncoveanu, din Mănăstirea Văratec, a făcut cu cheltuiala ei, pe culmea muntelui dintre Văratec și Agapia, un drum larg, domnesc, pentru închinătoarele din Văratec.

Iată pentru ce maicele din Agapia s'au luptat ca niște leoaice să nu li se calce voiea de a reface Vechea Agapie, unde vor să trăiască cele cărora — pentru pacea vieții lor călugărești — socotesc că nu li se potrivește o mănăstire, stațiune climatică. Și au isbutit, sunt doară peste 300 la număr. Vor avea astfel, în curând, iarăși biserică la Agapia Veche, unde au și început cu râvnă să urce sus în munte pe însăși umerile lor slabe, scândurile și materialul trebuitor pentru noua clădire. Biserica se înalță ca o rugăciune sfântă în poiana străjuită de pâlcuri de mesteacani.

Aproape de Agapia din deal, drept lângă drum, o stâncă uriașă, se numește Piatra lui Aron.

Se zice că Petru Aron, un fiu natural al lui Alexandru cel Bun, de mic copil, a fost trimis la Mănăstirea Agapia să învețe carte pe lângă un călugăr învățat, care petrecea în această Mănăstire. Mitropolitul țării se îngrija de aproape de buna creștere a tânărului. Într'o bună zi, nepotul, care se vedea de mic că n'are să fie poamă bună, se furișă din Mănăstire și nu se opri până într'un sat vecin, unde se încurcase c'o fată.

Unchiu-său prinzând de veste despre vinova-

tele plimbări ale băiatului se așază într'o zi de pândă și, pe când mitropolitul stătea lângă stânca cea mare de lângă drum, numărându-și — cu sprâncene încruntate — boabele de chilimbar ale metaniilor, sosește și nepotul. Cu cușmuliță scumpă, pusă mândru peste pletele-i negre ca și ochii lui mari și isteți, cu grele paf-tale de aur care-i strângeau trupul mlădios și plin de sănătate, urca agale, cu gândurile ori-încotro, numai la carte și la mănăstire nu. Se vede lucru, că lecția ce a primit-o băiatul atunci, n'a uitat-o multă vreme, deoarece când a ajuns Domnitor al Moldovei, după ce și-a încărcat sufletul cu multe vărsări de sânge, îl surghiuni și pe moșu-său, Mitropolitul, la o Mănăstire, după ce mai întâiu îl făcuse hadâmb.

* * *

Aici, prin munții din regiunea Mănăstirilor Săcu și Neamț, și acum ca și odinioară, dăi-nuește o foarte puternică viață monahicească. Zeci de călugări și mai ales călugărițe, ducând o viață plină de cele mai de necrezut lipsuri, trăesc în întunecimea nepătrunsă a pădurilor seculare, unde alt adăpost nu au decât o văgăună, o hrubă sub pământ, sau o peșteră, și alt căpătâiu decât o piatră acoperită cu mușchiu, nu cunos. Ei trăesc cu totul retrași, în vârfuri de munți și prin păduri oarbe și foarte greu de răs-bătut, iar în sate nu se scoboară neavând nici

un fel de legătură cu lumea și nici chiar cu mănăstirile apropiate.

Viața acestor anahoreți nu e cunoscută decât de puțini dintre localnici și chiar cei ce o cunosc, păstrează o taină de mare evlavie asupra ei.

Dela Agapia Veche, o potecă care ține tot culmea munților, duce prin aspre locuri, spre schitul Sihla, care adăpostește azi un singur călugăr. Deasupra schișorului se ridică o prispă de stânci înalte și prăpăstioase cu peșteri care se deschid ca niște guri înfiorătoare. Pe creasta unei stânci, unde numai cu mare greutate te poți cățara, o scobitură umezește totdeauna o slabă vână de apă, iar ceva mai jos, în pânțele uriașei clădiri de stâncă, se vede o peșteră în mijlocul căreia stă lespeda înegrită de fum, pe care Sfânta Teodora își făcea foc să-și desmorțească trupul biciuit de asprimea vânturilor.

Cu vreo 200 ani în urmă, poate și mai mult, trăiau prin părțile Cetății Albe, dinspre Marea Neagră, doi tineri de curând luați. Bărbatul, om bun și cu frica lui Dumnezeu, se îndeletnicea cu negoțul; Teodora, soția lui, prin frumusețea și hărnicia ei neîntrecută, aducea mulțămirea și farmecul unei căsnicii fericite.

Dar nu trecu prea mult și iată că o grea tulburare se abătu asupra sufletului tinerei femei; păcatul a căzut peste capul ei cum cade trăznetul peste fruntea celui mai înalt și frumos brad din pădure. Simțindu-se nevrednică de iubirea bărbatului ei, cugetu-i începea zi de zi să se

frământate tot mai cumplit, biciuit de înfricoșatele săgeți ale muștrării, care nu-i mai dădea odihnă nici zi, nici noapte.

O singură mângâiere îi mai alina suferința, că greșala ei va putea fi veșnic ascunsă și că vremea, care așterne uitare peste toate cele omenești, îi va aduce cândva liniștea.

Iată că ducându-se odată la sfânta biserică, aude citindu-se din cazanie, tare și răspicat: „Nu este lucru de taină care să nu se arate, nici lucru ascuns care să nu se cunoască și întru arătare să nu vină“. Cuvintele acestea pătrundeau ca sulii de foc în sufletul ei. Lacrimi de amară durere, în isvor nestăpânit, vădeau semnul unei hotărâri neînfrânte: să-și ispășească păcatul și să câștige ertare dela Dumnezeu. Așa încep minunile.

În cea mai mare taină își vându Teodora hainele ei de preț, podoabele de aur și de pietre scumpe, cercei lungi și colane grele și într'o bună zi, când soțul era dus departe la treburile negoțului său, mai cuprinse odată cu ochii plini de lacrimi căsuța ei dragă și-și îndreptă apoi pașii spre locuri necunoscute, în munții îndepărtați, unde auzise că omul poate duce o viață mai potrivită cu voia lui Dumnezeu.

Își schimbă hainele, își taie podoaba bogatului ei păr, își înegrește fața și apucă așa, calea necunoscutului. Într'o seară, se aude bătând stăruitor cineva la poarta unui schit din apropierea Mănăstirei Săcu. Un biet flăcăiandru, cerea adăpost.

Vremea de ispitire pentru fratele Teodor n'a fost prea lungă. Prin purtare blândă și supusă își câștigă în curând prețuirea bătrânilor sihastri.

Trecuseră ani, și iată, că într'o zi sosește în schit odrasla unui boerenaș dintr'un sat vecin. Varvara, așa se numia fata, neam apropiat cu bătrânul egumen, se împrieteni în curând cu Teodora, în care descoperi un suflet bun și ales.

Varvara însă, după o bucată de vreme, fusese nevoită să-și părăsească frații și casa părintească din pricina unui greu păcat în care alunecase. Nefericita, după ce zadarnic cerși ocrotire și ertare, cuprinsă de amară desnădejde și rușine, se strecură într'o noapte pe ascuns între zidurile schitului și după ce-și încredință copilașul în seama Sfintei Icoane a Maicei Domnului, din pridvorul Bisericii, luă plângând drumul pădurilor pustii și întunecate, unde în curând, moartea îi puse capăt suferinței.

Intâmplarea aceasta a tulburat adânc pacea bătrânilor călugări și firește, n'a fost prea greu să prindă — printre ei — bănuiala grozavă că mare vinovat de această neertată nelegiuire nu putea fi altcineva decât tânărul frate Teodor, cu care fusese văzută în câteva rânduri tăinuind.

Clocotind de mânie, călugării îl isgoniră cu amare blesteme ca pe un pângăritor de cele sfinte, și după ce-l siliră să-și ia și copilașul, puseră să sune toate clopotele schitului, dând laudă lui Dumnezeu că au scăpat de cel necurat.

Biata Teodora zădarnic căutase desvinovățire, zadarnic ceruse pentru ea și pentru copil îndurare. Alungată de pretutindeni pentru necinstea făcută sfântului Schit, luă sărmana calea muntelui aspru și pustiu, unde-și găsi razem capului într'o peșteră ascunsă în niște stânci înalte și prăpăstioase. Acolo a trăit vreme de cinci ani de zile.

Pe când se petreceau toate acestea, bărbatul Teodorei, scârbit de deșertăciunea acestei lumi înșelătoare și nemângâiat de pierderea iubitei sale soții de care nu mai știa nimic, și-a vândut și el tot ce agonisise, a împărțit o parte din bani la săraci, și și-a luat drumul tot către munți, spre a-și căuta o mângâiere într'o sfântă Mănăstire. Și cum a vroit Dumnezeu, el nemeri tocmai în Schitul, în care, cu câțiva ani în urmă petrecuse și soția lui sub numele de fratele Teodor, rușinat și isgonit pentru un păcat care nu era al lui.

Teodora, în această vreme, cu totul istovită de puteri prin asprimea unui traiu anevoios, dar mângâiată că Dumnezeu i-a dăruit mijloc de ispășire prin suferințele trupului ei păcătos, ca și prin grija cu care înconjura viața nevinovată a unui copil fără mamă, s'a stins într'o Duminecă, când clopotele în vale răsunau, vestind săvârșirea sfintei Leturghii.

Călugării din schitul apropiat, între care acum se număra și bărbatul Teodorei, după eșirea dela Biserică, au intrat în Trapeză pentru masa obștească deamiază. Soare puternic năvălea aurind

ferestrele înguste ale sărăcăcioaselor chilii, în care unul din călugări, cetea — după pravila străveche — din cărțile sfinte, frumoase cuvinte de învățătură și întărire sufletească.

Deodată, un cârd de păsărele se strecoară pe fereastă, cu iuțeală de săgeată, și după ce lua fiecare câte o bucățică de pâine din masa cuvioșilor, sburau repede afară apucând toate, rând pe rând, acelaș drum. Părinții, mirați de acest lucru așa de minunat, dându-și seama că aici trebuie să fi lucrând mâna lui Dumnezeu, pușeră pe câțiva mai sprinteni, să cerceteze încotro mergeau acești trimiși ai Domnului. Și din deal în deal, din stâncă în stâncă, ajunseră sus, în vârf de munte, între prăpăstiile, unde zăcea acum neînsuflețit trupul sfintei Teodora; iar pe copilaș îl afluă veghind lângă aceea ce-l îngrijise cu o iubire de adevărată mamă. Copilul se hrănea din merindele ce i le aduceau păsărelele, care-l mângâiau și se jucau cu dânsul.

Abia, când trebuiră să se îndeplinească pregătirile obișnuite de îngropare, călugării înspăimântați își dădură seamă că fratele Teodor, învinuit de greu păcat, urgisitul, izgonitul, nu era altcineva decât însăși Teodora, soția străinului care plângea zdrobit de durere la picioarele sfintei. Lacrimile lui erau stropi de lumină și binecuvântare cerească.

Tot soborul Schitului, cu cântări și jale adâncă au petrecut-o la mormânt, săpat acolo în apropierea peșterii. Trupul Sfintei, căreia cu

mare zdrobire de inimă îi cereau ertare bătrânii pentru năpasta ce o făcuseră unui suflet nevinovat, primea rugăciunile și sfintele miruri. Spre a-și dolândi ertare și spre a împăca sufletul sfintei, călugării ridicară o bisericuță pe mormântul ei, căreia cel dintâiu slujitor, a fost însuș nefericitul soț al Teodorei, până când l'a luat și pe el Dumnezeu întru ale sale¹⁾.

Această bisericuță e cunoscută astăzi sub numele de Schitul Sihla, la care numai cu anevoie se poate urca cineva, urmând o potecă sălbatecă de munte. Ceva mai la deal de biserică se vede peștera care poartă numele Sfintei Teodora.

1) Dintr'o cuvântare a arhiereului Narccis Crețulescu s'ar părea că Sfânta Teodora era de loc din Vânătorii Neamțului, fata lui Joldea Armașul.

O povestire despre Sfânta Teodora se găsește și în legendele scrise de Gr. H. Grandea.

ICOANE DE DEMULT

Incântătoarea vale a Bistriței, dela obârșie și până la Piatra, pe un curs de aproape 200 de km., ne desfășoară la fiecare pas cele mai variate priveliști, care s'au isvodit în nespus de frumoase colori și linii din lupta aprigă dintre munte și puterea nebiruită a apei.

De abia după ce udă Târgul Pietrei, și pășește limita de răsărit a zonii munților, Bistrița scapă mai larg — în șes — răsufând în curs domol printre prispele ce și le-a tăiat așa de frumos din noianul vremilor. Terasale Bistriței, între Piatra și Buhuș, reprezintă un fenomen geologic deosebit de interesant și caracteristic.

În tot lungul văii, de sus, din munte și până la Piatra, satele, care astăzi se țin lanț nu au o vechime mare, prea puține dacă vor fi atingând 250 de ani.

Cu mult mai vechi sunt numeroasele săhăstii, schituri și mănăstiri presărate odinioară prin aceste locuri tari și ferite de lume. Doar câteva

din ele mai dăinuesc și astăzi într'o viață grea și neînțeleasă de lumea nouă.

În schimb, dela Piatra în jos, apa Bistriței udă locuri cu foarte bătrâne întocmiri omenești de sate și așezări străvechi de pe când omul cio-plea cu așchii de cremene pentru înlesnirea unei vieți chinuite. Dintre toate, satul Vânătorii Pietrei înfățișează un interes deosebit. Cele două biserici, care se mai păstrează: una în Vânătorii de pe stânga Bistriței și alta, în cei de pe dreapta, numiți astăzi Vălenii sau Peste Vale, sunt vrednice de luat aminte.

Biseriçuța țărănească din Vânători, ascunsă sub o râpă, e construită din lemn și dacă în forma de azi este relativ nouă, totuși icoanele din ea ca și catapetezma, înflorită cu fragmente de minunată sculptură din alte tâmpile cu mult mai vechi, ne arată că pe locul acela s'au perindat în decursul vremii alte locașuri sfinte tot de lemn și cu același hram.

O dovadă că satul vechiu al *Vânătorilor* se întindea altădată pe amândouă laturile Bistriței, e pecetea celeilalte biserici, din Văleni, pe dreapta apei, care poartă această inscripție: „Ținutul Neamțului, satul Vânătorii de Peste Vale, hramul Schimbarea la Față, 1834“. Biseriçuța aceasta de lemn, deși nu este veche, pe locul ei însă au stat mai înainte alte biserici cu același hram, care au slujit unui străvechi schit de maici.

În Moldova și în deosebi în județul Neamț,

au fost altădată multe mănăstiri și schituri de călugărițe.

Cele mai vechi au fost: Horodnicul, pus la 1490 sub conducerea Mănăstirii Putna¹⁾; mănăstirea lui Iațcu de lângă Suceava²⁾, apoi Boiștea pe Topolița, la Neamț, pusă sub atâr-narea Mănăstirii Neamț, la 1446³⁾.

Din arătările și ale altor documente vechi, pare să mai fi fost astfel de schituri la: „Poiana Călugăriței din ținutul Bacău — act din 1399 — poate Călugăra de mai târziu; apoi „peste Prut, împotriva Podolenilor, unde este Călugărița“ (act din 1445) și pe locul unde era „heleșteul și pământurile Călugăriței“, pe Șomuz, în județul Baia (1456).

Mai târziu, mănăstiri de maici găsim și în alte părți ale țării, pentru că după spusa lui Dimitrie Cantemir „In toată țara de sus erau mai mult de două sute mănăstiri de piatră, ci încă și munții sunt plini de monahi și de sihaștri, care acolo în liniște își jertfesc lui Dumnezeu viața cea cuvioasă și singuratecă“⁴⁾, și mai departe a-daogă, „mai sunt tot atâtea schituri, pe care le au sub stăpânire mănăstirile acestea“.

1) M. Costăchescu, Documente moldovenești, Vol. II, pag. 47. act de danie pentru Horodnic la 1439.

2) M. Costăchescu, ibidem, Vol. II, pag. 461.

3) M. Costăchescu, ibidem, Vol. II, pag. 263. Biserica își păstrează și astăzi hramul străvechiu, Adormirea Maicii Domnului, care-l găsim într'un act din 1446 pag. 376.

4) Descrierea Moldovei, pag. 230.

Și în județul Neamț erau în vechime multe din aceste schituri de maici. Astfel, Topolița care este mama mănăstirii Văratec, deoarece întemeietoarea Văratecului — la 1780 — maica Olimpiada, a stat întâiu în schitul Topoliței, de unde a plecat întru cât „nu mai era aici loc cuviincios pentru călugărițe fiind obiceiul în biserică aceasta de a cânta la strană și dăscălași de mir, căsătoriți, săvârșindu-se acolo și cununii de ale sătenilor din apropiere“. Olimpiada a plecat dela Topolița la schitul de maici numit *Sofia* dela poalele Ceahlăului și de acolo, după ce făcuse ucenicie la o schivnică numită Nazaria, vestită prin sfințenia vieții ei, a venit și a întemeiat Varatecul.

Alte schituri de maici prin veacul al XVII-lea și al XVIII-lea au mai fost pe aceste meleaguri: schitul dela Gârcina, cel dela Almaș, trei pe poalele Ceahlăului și încă altele mai puțin cunoscute.

Cea mai veche dintre mănăstirile de maici din acest ținut, după Boiștea, a fost cea dela Vânătorii Pietrii, de peste vale.

Deși actuala biserică este mai nouă, din fericire s'a păstrat un număr de icoane, care împodobeau pe vremuri vechea catapeteazmă, cum și ușorii cu săpături în lemn de stejar dela ușa ce duce din pridvor în biserică.

O altă dovadă a vechimii acestei mănăstiri de maici o face în chip netăgăduit însuși vechiul pomelnic ctitoresc.

Pomelnicul are formă de triptic și vechea scrisoare se așterne cu frumoase slove și miniaturi pe o foaie de piele aplicată pe lemn. Peste scrierea veche s'a așternut mai târziu un strat de vopsea albă pe care s'a copiat întocmai conținutul textului vechiu, cu puține adaosuri, lucru ușor de observat.

Pomelnicul are un frumos frontispiciu, cel original, sub care se deschid șapte coloane. Coloana întâia începe cu arhiepiscopii Gheorghe (Movilă) și Atanasie, a doua începe cu numele unui boier Lupu, pe care-l găsim trecut la același loc de cinste și în pomelnicul Mănăstirii Sucevița, ctitoria Movileștilor.

Coloana voievozilor ctitori începe cu Petru Șchiopul, care la 1574 dăruiește bisericii — veche încă pe atunci — o moșie la Dăneștii din apropiere. Biserica fiind de lemn, ca toate săhăstriile ascunse prin codri și munți, s'a ruinat, astfel că Movileștii au ridicat alta din același material și pe același loc.

Coloana ctitorilor continuă apoi cu Elena Doamna, Alexandru V. V., Ruxanda Doamna, Simion V. V., Melania Doamna cu fiii Mihail, Gavril, Petru, Pavel, Ioan Moisi, Ruxanda, Anastasia, Evdochia, Maria Doamna, Ioan V. V., Teodora Doamna, Miron Barnovschi V. V., Ștefan V. V., Marghita.

În coloana dela mijloc, în frunte stă Eremia V. V., și apoi Maria, maica lui, Ioan, Gheorghe, Ștefan V. V., Safta Doamna, Constantin Mo-

ghilă V. V., Mihail Racoviță V. V., Ana Doamna și fiii lor Constantin V. V., Ioan V. V.

Coloana a cincea începe cu nume de mireni: Gavril, Maria și alții; iar ultimele două coloane, afară de 3—4 nume ale ieromonahilor ce vor fi servit aci, sunt închinată aproape în întregime călugărițelor din această mânăstire: Teofana cu fiii săi Maria și Ștefan, Ștefanida, Atanasia, Vasilida, Agatona, Chelsia, Mitrofana, Achilina, Fevronia, Anisia, etc.

Din cercetarea vechilor icoane — multe din ele lucrări de minunată artă din veacul al XVII-lea — se vede că sunt făcute (сътвори) de maici din această mânăstire ca Ștefanida, Salomia și Doroteea, purtând data de 1613 și 1614.

Printre zugravi găsim și numele unui „Gligorce zugravul“, care va fi fost îndrumătorul acestei școli de pictură religioasă. Maicile, care au făcut icoanele, se găsesc trecute și în poemelnicul ctitoresc în coloanele dela urmă.

Se pare deci că la această mânăstire a Movileștilor, cunoscuți ca aleși prețuitori ai lucrărilor de artă, a fost pe la începutul veacului al XVII-lea o adevărată școală de pictură.

La 1641, în timpul lui Vasile Lupu, trece pe aci și un anume „Tatomir Zugravul din Țara Muntenească“, care lucrează o icoană cu cheltuiala câtorva gospodari din sat dela Crăcăoani. Socotind valoarea lucrării făcută de el, în comparație cu icoanele maicilor de aci, e sigur că n'a venit să dea lecții, ci să învețe el însuși.

După ce s'a întemeiat Varatecul, Mitropolitul Veniamin a trecut mânăstioara din Vânătorii de Peste Vale, săracă și părăsită, ca mitoc al Varatecului, până când s'a desființat, rămânând astăzi biserică de sat.

Biserica, astfel, neavând dela o vreme o îngrijire înțelegătoare a lucrurilor de mare preț ce le cuprinde, multe din frumoasele icoane, sub cuvânt că trebuiesc reparate, au încăput pe mâna unui vopsitor, care a acoperit vechea pictură cu niște caricaturi de sfinți.

După cum se vede și din pomelnicul ctitoresc al acestei biserici, în vechile mânăstiri de maici se găseau adesea și femei din familiile domnitoare ale țării, cum a fost — de pildă — Marghita Doamna, soția lui Simion Movilă, numită în călugărie, Melania; Maria Doamna, soția lui Ioan Vodă cel Cumplit, numită din călugărie Teofana; ori fiica cea mai mare a lui Radu Mihnea Vodă și încă altele, atâtea, fete și soții de ale marilor boieri.

Deși mânăstiri de maici erau multe în țară, niciuna nu s'a ridicat, în vechime, la o vază și la o însemnătate deosebită.

Din cele mai vechi documente se constată că aproape toate mânăstirile de maici erau date de ctitorii lor chiar, sau de Domni, sub ocrotirea duhovnicească a marilor Mânăstiri de călugări din apropiere, astfel că ele nu însemnau în vechime decât foarte sfioase sârguinți femeiești ale unui simțimânt de aspră cucernicie.

Râvna lor n'a putut avea strălucire în trecut de oarece pe atunci, chiar și celei mai evlavioase femei nu-i era ertat să se apropie de altar¹⁾ și apoi, nefiindu-le îngăduită intrarea în cinul preoțesc, potrivit canoanelor bisericești, nimeni nu avea nevoie de sfatul și de ajutorul lor în mântuirea sufletului.

Nu e de mirare deci că dezvoltarea mănăstirilor de maici apare către începutul veacului al XIX-lea, odată cu afirmarea unei ere noi de civilizație sub influența culturii franceze, când — într'o vreme — femeile din cercurile mai înalte, o luară chiar înaintea bărbaților, rămași la cartea grecească, la ișlic și la antereu. De aici înainte, femeii începe să i se acorde treptat-treptat, tot mai multe drepturi în disprețul vechii tradiții de umilire și robie.

Dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, sub influența curentului de ridicare a vieții călugărești, curent care a luat naștere prin activitatea lui Paisie și a ucenicilor săi din Mănăstirea Neamț, s'au întemeiat multe mănăstiri și au început să se întărească și să se îmbogățească marile mănăstiri de maici, prin venirea la umbra umilelor lor chilii a multor nume de femei de mare neam: Balș, Lazu, Stamate, Sturza, Negri, Her-

1) Cea dintâiu călugăriță, căreia i s'a îngăduit să cantească și să cânte în biserică a fost Olimpiada, întemeietoarea Varatecului. „In țara Moldovii, până la malca Olimpiada n'a cântat, nici a cetit parte femeiască“, zice istoria acestei mănăstiri.

meziu și Brâncoveanu, la Varatec; ori Costaki, Buznea, Morțun, Cantacuzino și Cerchez, la Agapia.

Astăzi sunt multe mănăstiri de maici mai înfloritoare decât cele de călugări și dacă nu se pot mândri cu un trecut strălucitor, pot prin muncă și mai ales prin o înțelegere înaltă a vieții creștine, să nădăjduiască a înscrie cât mai frumoase pagini în opera de adevărată încreștinare a sufletelor.

Nu va fi cred fără folos, dacă vom încheia acest capitol înfățișând o splendidă icoană a frumoaselor simțiminte care îndemneau odinioară pe o femeie să ia calea mănăstirii.

Ecaterina Gane, prin o scrisoare din 1823, cere voie dela soțul ei, banul Ioniță Gane, să se călugărească.

Cu multă plecăciune închinându-mă sărut cinstita mâna dumitale Cucoane.

Smerită scrisoarea mea cătră dumneata de altă nu iaste, fără numai fac înștiințare dumitale, că Dumnezeuul îndurărilor carele chiamă pre cei păcătoși șa mântuire, au insuflat de multă vreme în cugetul meu, această sfântă năstăvire, ca trăgându-mă din lume la viața pustnicească să mă învrednicesc a câștiga ertare fără de leagelor meale.

De multă vreme am făcut dumitale cunoscut scoposul meu, și hotărârea care am de a face pasul acesta, de vreme ce ceale lumești le-am cunoscut a fi deșărtăciune. O sumă de ani m'am

aflat gustând dulcelele lumii, sânt bătrână, și nu știu sfârșitul când mă va găsi, amar mie, să nu fiu între featele ceale nebune fără de undelemn în candela mea, când va bate acel ceas îngrozitoriu pentru mine.

Intru așa îndelungată vreme a petreacerii mele cei desfrânate și reale, foarte am scârbit pe Dumnezeu, foarte am scârbit pe deaproapele meu, foarte am scârbit pe Dumneata iubitul meu soț, iar acuma cu lacrimi întorcându-mă, strig ca curva și ca vameșul, iartămă Doamne pe mine păcătoasa, ertați-mă toți cei năpăstuiți și necăjiți de mine, ca cu buna rostirea voastră să îndrăznesc cu cutremur, să mă apropiu de prestolul cel sfânt al Domnului și să-i aduc jertfă lui lacrămile și pocăința mea.

Dacă nu aş cunoaște faptele mele, și dacă nu aş fi încredințată că din cursele vrăjmașului nu voiu putea scăpa în cât voiu petreace viața mea în valurile lumești, poate că pentru cinstea bătrânețelor noastre și pentru odihna trupească aş protimisi mai bine a așteptat moartea în casa mea și în așternutul meu, acolo unde aproape de patru zeci de ani m'am aflat petrecătoare dimpreună cu Dumnieta, dar Dumnezău iaste de față, că nimica nu cunosc a fi mai scump decât sufletul, și pentru a găsi odihna sufletului meu sunt gata a mă lepăda de toate, până și de legătura cea sfântă a însoțirii noastre, pentru a intra în numărul acestui sobor, carele slujește lui Dumnezău și carele să roagă ziua și noaptea pentru ertarea păcatelor sale.

Dumnezeul Dumnezeilor carele au zis că nu sănătoșilor trebuiaste doștor, ci celor bolnavi, să-mi ajute și să-mi împlinească dorința sufletului meu.

Inaintea înfricoșatului județ punându-mă ca o vinovată și cu umilință mă rog să năstăvească în cugetul dumitale o milostivire asupra mea și să-ți supue inima cu blândeate, a-mi dărui această slobozenie care o ceiu pentru ertarea păcatelor mele, fiind încredințată iubitul meu soț că faptă creștinească ai să împlinești întru aceasta, ca unul ce ai în sine duhul temerii de Dumnezeu.

Hotărăște pentru mine cu bunătatea cea sufletească care ai, aceia ce Dumnezău te va învăța și înțelepciunea dumitale va socoti.

Trii feate am aicea împreună cu mine lăcră-mătoare și rugătoare către prea bunul Dumnezău, pentru îndelungarea anilor vieții Dumitale, și pentru întemeerea și fericirea familiei noastre.

Nu las aicea o greutate în casă, decât las părintească blagoslovenie copiilor și le rog dela milostivul Dumnezeu toate cele spre folosul lor, ca să fie și ei vreodată cu râvnă spre pomenirea mea.

Apoi iar închihuind o cuvîncioasă și după dreptate punere la cale, pentru folosul petrecerii noastre aceștii monahicești, te rog să am cinstit răspunsul Dumitale pentru mângâerea mea, cu care din preună să cad la icoana Maicei Domnului ca să aduc jertfă ciolanele mele cele spur-

cate, să hărăzesc și inima mea cea plină de răutăți, rugându-mă ca să mă numere și pe mine cu cei de al unsprezecelea ceas.

Aceste vestesc și cu inimă zdrobită mă rog împlinește dorința sufletului meu, fiind a Dumitale prea plecată soră. — Caterina¹⁾.

Scrisoarea s'a trimis pe adresa: Cîstitului al meu iubit soț Dumitale cuconului Ioniță Ganea, Vel ban, cu multă plecăciune.

Vechimea familiei boierești „Ganea“, după documentele cunoscute, se ridică până în veacul al XVI, când un Toader Ganea era unul dintre fruntașii țării.

Din urmașii lui cunoaștem — între alții — pe paharnicul Alecsandru Gane, pe Iliăș cupărelul; Miron Gane, pârcălab de Soroca; Teodor, ispravnic de aprozi și călugărit sub numele de Teofan (sec. XVII); Sandu Gane sluger, Miron pitar și Ioniță Gane, vel Ban, mort la 1829, care a avut de soție pe Ecaterina născută Busnea. Ea s'a dus la mănăstire cu fiicele sale călugărite și dânsule sub numele de Sevastia, Singlitichia și Agafia, de care pomenește scrisoarea de mai sus.

1) Buletinul „Ion Neculcea“, Fascicola 3, pag. 155, anuș 1923.

DRUM DE IARNĂ.

Un drum cu pluta dela Dorna la Broșteni e o rară și aleasă plăcere¹⁾. Nu e ușor de făcut pentrucă nu oricând apa Bistriței e prielnică plutăritului, și apoi nu oricine are îndrăsneala unui gând de drumeție primejdioasă.

Să vezi însă Toancele și Cheile Bistriței, în vreme de iarnă, mergând pe pod de ghiață ceasuri întregi, este un lucru cu totul neobișnuit; doar localnicii din satele Crucei dacă se încumetă pe această cale mânăndu-i nevoile unei vieți trăite greu în aspra pustietate a munților. Cea mai apropiată legătură pe care crucenii o au cu un târg, cu Dorna, nu le e îngăduită decât iarna, când apa e înghețată, formând un pod uriaș de zeci de kilometri.

1) „Călătorii străini care străbat Bistrița pe plute, din Dorna până la Piatra, o pun cu drept cuvânt printre cele mai frumoase ape din lume“. Al Vlahuță. „România Pitorească“.

Mânați de ispita unei călătorii despre care auzisem doar povestindu-se, câțiva îndrăgostiți ai priveliștilor de munte, ne-am hotărît la drum. Crăpau ouăle corbului, așa era de frig.

După vreo cinci ceasuri de drum, dela Piatra, ajungem pe seară la Broșteni; lumina soarelui, în asfințit, mai înpurpura încă vârful munților. O scurtă colindare prin „centru“ ne desmorțește picioarele și ne arată locurile de găzduire pentru noapte, pe care le-am luat în primire cu o însuflețire nespusă. Nu-i nimic mai de preț, când poposești la un drum de iarnă, decât o cameră caldă și curată.

Nu se făcuse încă ziuă și eram în tălpi, trebuia să-i stârnim și pe cei mai somnoroși spre a putea să plecăm cât mai devreme. Aveam de făcut cu săniile un drum greu și lung, de aproape șase zeci de kilometri: dela Broșteni în cheile Bistriței și înapoi, într'o singură zi și ziua mică, de iarnă.

Adunarea tuturor, la vremea hotărîtă pentru plecare, e cea dintâi notă plăcută într'o călătorie. În faptul zilei săniile erau la locul dinainte ales, rânduite de stăpânii lor, niște broștenari vrednici, cu tot dechisul trebuitor pentru vreme aspră; drumeții însă, oameni de târg, nu se îndurau — unii — să-și lase bucuroși așternutul cald, așa de dimineață.

Câte trei-patru în sănii, înbodoliți în blăni, de pe o turmă întreagă de oi, cu niște căciuli cât lumea, adunate de prin sat și înveliți în pă-

turi calde, socoteam că vom înfrunta ușor frigul polar ce făcea să crâșcâe omătul sub picioare.

Un vântuleț subțire, care șuera în lungul Bistriței, împungea cu mii de ace obrazele îmbujorate și pline de veselia cea mai curată și sănătoasă a plecării de dimineață. Caii de munte, pietroși și iuți, depăneau în mers vioi drumul îngust și plin de hârtoape, pe care nu le vedeam în luciul alb al omătului, dar le simțeam adesea din scuturăturile săniei, gata-gata să ne smuncească din cuibarul călduț ce ni-l făcusem. Fânul din fundul săniei ne prindea minunat de bine.

Eșisem din Broșteni când geana de foc a unui soare cu dinți începuse a aprinde coama pădurilor din fața noastră, zâmbind pe vârfuri de stâncă.

Urmărind liniile, pe care culmile de munte le urzeau în rotocoale fantastice pe albastrul cerului, priveam în jurul nostru uimiți de priveliștea fermecătoare a codrilor nesfârșiți de brad, care pe alocuri se scoborau până în albia apei, aplecându-și la pământ poalele de cetină sub povoaara sclipitoare a zăpezii.

Când într'o călătorie te atrage poezia deosebită a unor locuri și te robește farmecul lor, uiți să mai vorbești cu tovarășii de drum. Mergeam așa, sorbind cu lăcomie frumusețea priveliștilor ce ni se perindau pe dinaintea ochilor, când deodată huruitul scurt al săniei și o zguduitură sdravănă ne smulge din vraja visurilor noastre și ne pomenim grămadă, cu toții la pământ. Caii slobozi fugeau de rupeau pământul cu sania goală, pe

când noi încercam — greoi — să ne descurcăm din tarhatul cu care eram înveliți.

Imbrăcați gros, colțurile de piatră de sub noi, nu se făcuse din fericire destul de simțite de spatele noastre.

Un pârâiaș nebunatec scoborând de sus, din munte, și-a ridicat pat gros de ghiață, năboind în curmezișul drumului. Sania lunecând peste pieptul de ghiață, ce-i sta în cale, se hartoiase.

După ce ne-am cercetat coastele întrebându-ne de sănătate unii pe alții și ne-am refăcut din nou cuibarul în sanie, ne-am așezat iarăși la drum rugându-l pe Dumnezeu să rămânem numai cu atâta. De altfel, întâmplarea ne-a făcut numai cu o spaimă bună; ceeace ne îngrijea mai mult era să nu rătăcească de noi săniile din urmă.

Ajungând la Barnar, un popas după două ceasuri de drum, ne-am strâns cu toții și povestindu-ne unii altora cele întâmpinate am înțeles că nu putea râde nimeni de noi, celelalte sănii pătimise acelaș lucru cu ghețușul buclucaș.

Aveam norocul unei senine și frumoase zile de iarnă. Soarele se ridicase sus, scaldând munții și văile într'o lumină orbitoare; vremea nespuse de frumoasă ne îndemna să scurtăm popasul.

După o bună bucată de mers prin locuri pe unde nu zărești țipenie de casă omenească ne apropiem de Toance. Stânci pleșuve își ridică capul din desișul de brad al codrului, pe o parte și alta a Bistriței; ba dela o vreme, stânci de acestea răsar, ca niște stafii înghețate, chiar

din albia apei, dând mult de furcă bieților plu-
tași. Mogâldețelor acestora de piatră, oamenii
dela munte le zic boambe și țoance, de aici și
numele locului.

Toancele au iarna o înfățișare tristă și mai
pustie ca vara. Când apa e înghețată, rari sunt
drumeții care întârzie pe aici; crucenilor, gos-
podari din satul cel mai izolat de aici din creierul
munților, le vine mult mai îndemână să se ducă,
în sus, la Dorna, folosind podul de ghiață al
Bistriței. Meleagurile acestea pustii, pe vreme
de iarnă, sunt mai mult în stăpânirea fiarelor
sălbatică. De altminteri nici nu le era greu că-
lăuzelor noastre, săteni din Broșteni, să ne arate
pe învălișul proaspăt de omăt, al pământului,
urmele feluritelor jivine care aleargă în taina
noptii în deal și în vale căutându-și hrana.

Moș Bârsan, un gospodar tâlcuros, ne povestea
multe întâmplări de pe aceste locuri. Să vedeți,
ne spunea el, codrul aici este plin de jivini,
după cum singuri puteți băga de seamă după
urmele lor așa de dese. Dintre toate însă cele
mai numeroase sunt cerbii și căprioarele. Sin-
gurul lor vrășmaș mai de temut e lupul. Vara,
lupul nu e primejdios, dar iarna le strică rău,
pentru că-i mai dibaciu la vânat ca omul. Când
o haită de lupi dă de urma căpriorilor, să iau
după ei până ce-i răzlețește și apoi îl urmăresc
pe cel stingher, ceasuri întregi. Lupii nu aleargă
grămadă, ci împrăștiați, așa fel că bietul căprior
sau cerb, când ostenește sau dă de vreo piedică,

se găsește deodată înconjurat și dihaniiile într'o clipă sunt cu laba pe el.

Dar căpriorul cade pradă ușor și atunci când dă, la un dos de pădure, de omăt mai gros și înghețat pe deasupra. Pojghița de ghiață nu-l ține pe căprior, cu copitele lui mici și ascuțite, așa că aici el nu mai poate fugi repede, pe când lupul merge ușor fără să i se scufunde picioarele.

Lupul îl ajunge pe căprior sau pe cerb și când poate să-l scoată în valea Bistriței, pe ghiață, unde căpriorul lunecă și n'are spor la fugă. E știut doar că lupii când urmăresc un căprior, iarna, anume caută să-l scoată în vale spre a-l fugări pe ghiață. Adeseori căpriorii și cerbii, urmăriți de lupi, caută scăpare în sat și intră în ogrăzile oamenilor mai mărginași.

Iaca colo, lângă stânca cea mare, ne arată moș Bârsan, o mogâldeață cât toate zilele de mare, eșită chiar în albia apei, cât de multe urme se văd de vidră. Vicleană fiară și asta, nu-i chip s'o prinzi, ferească Dumnezeu și Doamne, mult pește mai strică, mănâncă mai multă lostriță decât domnul Prefect.

Da cum se chiamă claiă ceea de piatră, îl întrebăm noi arătându-i o coșcogeamite stâncă în mijlocul Bistriței? Hei! lângă stânca asta s'au petrecut multe și grozave întâmplări; mulți plutași și-au pierdut zilele izbindu-și pluta în ea. O vedeți? Stă închincită chiar în sfoara apei, unde șuvoiul clocotește parcă ar fi gura iadului.

Un flăcău din Dorna, mândru și voinic cum nu

era altul pe plaiurile noastre, oblicise de o fată din Borca deopotrivă de chipeșă și bogată, stup. Intr'o bună zi numai ce sosește în sat la Borca să cunoască fata și, de s'or plăcea, să se logodească.

Flăcăul cu pețitorii ce-l însoțeau, după ce și-au spus necazul ce-i mânase devale, au fost poftiți la o masă gospodărească unde părinții fetei chemase și din neamurile mai deaproape. După datina veche, aici în munte, înainte de a se aduce bucatele, s'au pus pe masă: o năframă cusută de fată și un galben dat de flăcău. Dacă flăcăului nu i-ar fi plăcut fata, nu-i spunea în față, era deajuns să nu pună mâna pe năframă, să nu o ia. Dacă fetei nu-i plăcea flăcăul nu punea mâna pe galben să o fi pus pe foc.

Aici însă Toader, căci așa îl chema pe flăcăul din Dorna, n'a mai fost nevoie să chibzuiască mult și îndată, cu mare dragoste, și-a și pus năframa la brâu, după cum nici fata n'a lăsat să zăbovească pe masă banul strălucitor.

Plăcându-se tinerii a urmat logodna cu obișnuita petrecere după care Toader, în culmea fericirii, și-a luat drumul spre casă având să pregătească cele trebuitoare pentru nuntă.

Apropiindu-se ziua sorocită pentru cununie, flăcăul își înjghebă de pe răzășia lui o plută zdravănă, că era din oameni cuprinși, și punându-și la cale toate treburile se gătise de plecare pe drumul de apă, bine cunoscut de el, era doar cârmaciu meșter și știa mai bine decât oricare altul strunga apei și toanele ei.

Flăcăul nostru avusese însă prietenie cu un păcat de fată din satul lui, care-i trăgea nădejde. Ea a stăruit mult pe lângă Toader să nu se mai ducă la Borca, dar flăcăul a rămas neînduplecat. În ziua plecării, înainte de ași desprinde Toader pluta dela mal, iaca vine și fata și nu știu cum s'a lipit de jechelea lui că i-a pus în traistă ceva, se zice că un șoarece și niște farmece făcute de o strigă de babă, din partea locului, mare meșteră la astfel de treburi și veche prietenă cu necuratul.

Toader, plin de voie bună, deslegă pluta dela mal, își făcu câteva cruci și se lăsă pe apă în jos, șuerând duios un cântec voinicesc.

Trecu el Colțul Acrei, ocolește genunea din Căldare, se strecoară ca o nălucă prin Chei; mai avea de trecut Toancele și pluta scăpa la apă liniștită. Toancele pe atunci erau ca o gură de iad. Apa clocotea strânsă între colțuri de stâncă, șuvoiul înfricoșat de iute și, la fiecare pas, te pândeau dintre nahlapi zimți ascuțiți de piatră.

De stânci a scăpat el ocolindu-le cu ghibăcie, dar tocmai când pluta era în vârtejul aprig al apei, Toader vede cu groază, nu departe în fața lui, un catarg pus — parecă anume — de-a curmezișul Bistriței, prins între stânci. Se sfărâmasese, se vede, o plută mai înainte și lemnele se rătăcise oprindu-se pe unde s'au putut agăța.

Voinicul vrând să ocolească lemnul, pluta care mergea ca săgeata, s'a isbit în stânca ce o vedeți, făcându-se țândări, și ea și omul.

De atunci țoanca asta se numește Piatra lui Toader.

Toancele nu mai sunt în vremea noastră așa de primejdioase ca altădată; sporind plutăritul, stâncile au fost sfărâmate cu dinamită și acum pluta merge în voie pe locurile unde odinioară și-au găsit peirea atâția oameni.

De ce înaintam mai adânc în strâmtură, drumul se tot îngusta acățându-se pe sprinceana unei prăpăstii ce se căsca năprasnic sub noi. Eram în dreptul Dealului Ursului.

Intâmplările povestite ni se înfipsese în minte, pare că fusesem și noi părtași la ele; și când mai vedeam apoi și râpa înfiorătoare ce ne pândea dedesupt, la cea mai mică abatere din făgaș a saniei, grija primejdiei ne cuprinsese adânc ținându-ne o bucată de loc într'o încordare greu de uitat.

E drept, că mai târziu, am socotit și aceste clipe de groază printre plăcerile drumului nostru.

Dela o vreme valea a început să se lumineze iarăși, lărgindu-se spre un sat apropiat, care ni se vestea prin grădini cu garduri de răzlogi, înșirați în zig-zag, așa cum se obișnuște numai în munte. Incep apoi a se zări căsuțele albe pe așezătura mai largă a văii; ajunsesem la Cruce.

Două pârâiașe, vărsându-se unul pe o parte și unul pe cealaltă a văii, pare că se încrucișează cu Bistrița. Satul acesta ni se arată, într'un loc așa de retras și de pustiu, ca o adevărată insulă de viață omenească. Nicăiri, poate, nu se găsește

omul mai ferit de înrăurirea oraşelor ca aici, unde mai poţi vedea păstrându-se, curate şi frumoase, strămoşeştile datine, culoarea veche a limbii şi felul portului. Aici şi cu deosebire pe Chiril, un sătişor mai răzleţ, vezi oameni bătrâni încinşi cu chimire late bătute în ţinte, cu trăistuţe deaşoldul având aceleaşi podoabe străvechi, purtând părul în plete rătezate în frunte, cu glugi mari din suman alb, cu cojoace lungi şi pe cap cu un fel de cumanace cusute din suman negru. Chipurile acestea îţi aduc uşor în minte icoana lui Decebal de prin cărţile de şcoală.

După un scurt popas de întremare pentru cai şi oameni ne aşternem iarăşi la drum, mai aveam de făcut doar o bucată bună până la Chei şi pe urmă, în aceeaş zi, îndărăt la Broşteni.

De data aceasta drumul continua chiar pe albia Bistriţei, pe o potecă bătută de localnici, care merg la Dorna pe ghiaţă.

Drum minunat pentru sanie şi de o negrăită frumuseţe pe tot întinsul văii.

Ceeace ne-a atras luarea aminte pe acest drum, cât am trecut prin sat, erau nişte ochiuri — produse — făcute anume în ghiaţă, unde vin oamenii să-şi adape vitele şi să ia apă pentru casă. La mai fiecare din aceste produse era făcută şi câte o cruce de ghiaţă, împodobită frumos cu flori şi busuioc.

Acestea-s „lordane“ ne spune călăuza noastră. De Bobotează, oamenii de pe aici, obişnuiesc să-şi facă la produsele de unde îşi iau apa, cruce

de ghiață și stropesc locul cu aghiazmă luată dela Biserică spre a avea apă curată. S'au botezat în aceste ochiuri de ghiață și copii, născuți în preajma acestei Sărbători. Trăesc și azi și sunt oameni voinici. Bine, spunem noi, dar apa, mai ales iarna, e curată peste tot în valea Bistriței, aici în munte. Nu de oameni ne temem noi că vor strica apa, adaugă moș Bârsan, ci de necuratul, care-i deajuns să sufle asupra unui isvor să nu mai poți bea din el fără să te îmbolnăvești. De n'ar pune creștinul câte o Sfântă Cruce pe la izvoarele din pădure, la locuri pustii și dosnice, o gură de apă ți-ar fi spre primejdie. Iaca, bunăoară colo pe Pârâul Fagului, cine nu știe că nu-i loc curat.

Dacă cumva te silește nevoia să calci pe acolo, numai vezi că-ți ese înainte un străin cu chip cuvios de ai crede că-i pustnic, ori îți tae drumul un țap, care ți se arată blând și desmerdător de te minunezi; cum îți faci însă semnul crucii, îndată ți-au pierit din ochi și pustnicul și capra.

Ascultând povești ciudate cu fel de fel de întâmplări și credinți din partea locului, sania sbura de mai mare dragul pe luciul sticlos al gheței. Din loc în loc valea se îngusta între pereți uriași de stâncă cu creste semețe și zimțuite adânc de vreme, dând priveliștii o culoare de adâncă măreție.

Cel din urmă sătișor cu care se închee Crucea, înainte de a ne apropia de Chei, este Chirilul cu cele câteva căsuțe ale lui, agățate pe luminiș

de munte sau ascunse între perdele de codru. Doar fumul, care se ridică în rotocoale lungi și molatece, ți le poate descoperi ochilor.

Bieții Chirileni, într'o vreme, nu ardeau în casă decât lemn de arin, de care se găsește destul pe cele pârae; alt lemn, fag sau brad, nu aveau voie să ia, fiind mai de preț. Lemnul de arin e bun de foc, nu-i vorbă, arde liniștit, dă căldură, dar are un cusur, fumul e înecăcios și miroase urît, neajuns mare când știm că pe aici în munte focul nu se face în sobă, ci în hoarnă, cu vatră deschisă. Din acest necaz al bieților oameni, cei din satele vecine le-au și scos cântecul: „Cum intri pe Chiril, pute-a prost și-a fum de-arin“.

Drumul nostru aleargă mereu pe luciul de ghiață al apei ocolind, în cotituri scurte, stânci cu chipuri ciudate și coame ascuțite și goale de deal.

O ciudățenie a acestor locuri sunt munții ce-și trimit dela o mare depărtare, când pe dreapta când pe stânga văii, un șir de spinări joase și ascuțite, care se prelungesc până în Bistrița. Coamele acestea de deal cu boturile lor ți se par de departe ca niște făpturi apocaliptice, care au îngenunchiat pe malul apei ca să-și astâmpere setea.

Dela un loc casele se răresc din ce în ce și satul rămâne departe în urmă. Pe albul nesfârșit al văii, mica noastră caravană pare un șirag de găze negre ce se strecoară printre ziduri de

stânci prăpăstioase cu vârfurile în albastrul cerului. Suntem în Chei.

Rostogolindu-se peste un piept de munte, apa pârâiaşului Bogolinul coboară furios peste fruntea unei stânci ca o pânză scânteetoare, căreia frigul îi îngheţase viaţa. Căderea de apă poartă numele prea bine cunoscut de plutaşi, Moara Dracului. Lăsând Moara pe stânga cu stăpân cu tot, drumul trece pe lângă Scăricica, loc primejdios pentru plute.

Apa furioasă trece în clocot printre sloiuri înalte de piatră şi dacă pluta se sfarmă, omul nu poate sări decât într'un singur loc — la Scară — unde un brad uriaş îi poate sluji să se urce sus pe creasta prăpastiei şi să iasă astfel la luminiş.

Rămân în urmă zimţii de argint ai Bogolinului şi poteca de ghiaţă ne poartă înainte prin faţa unei peşteri scobite în măruntaele munţilor, adâncă şi fioroasă ca o genune.

E peştera Coifului.

Incet, încet, munţii Bogolinul şi Geamălăul se retrag ca o perdea uriaşă, lăsându-i apei loc mai deschis. Măreţia priveliştii pierde astfel tot mai mult din sălbătăcia de până aici.

Cheile au rămas departe.

Minunata privelişte a Cheilor, mergând spre Dorna, se închee cu cel mai primejdios loc de pe tot întinsul Bistriţei, Colţul Acrei.

Apa isbeşte într'un pinten uriaş de stâncă, pe care Bogolinul i-l trimite în cale fiind astfel nevoită să facă un cerc aproape complet până

ce vine iarăși în axa ei. Dealtfel, Colțul Acrei, puțină vreme se va mai împotrivi apei, care-l sugrumă văzând cu ochii până ce-l va tăia de istov, urmându-și astfel calea în linia ei firească.

Colbul și Colțul Acrei înfățișează lupta aprigă dintre apă și munte în cea mai cumplită a ei încordare; aveam înaintea ochilor o vedenie dintr'o lume de basme.

Ajunsesem aici la ținta străduințelor noastre, astfel că bucuria unui scurt și prea meritat popas ne-a îngăduit să gustăm în liniște poezia nepusă, care stăpânea această încântătoare priveliște, o cunună vrednică peste tot ce văzusem.

Gerul sec, ce depășise peste 22 de grade, ne era singura grijă mai de temut la înapoiere, silindu-ne să ne ținem cât mai strânse pe lângă noi blănurile în care eram încotoșmăniți. Aveam de făcut, mai mult noaptea, un drum lung și neobișnuit de greu.

Dacă iarna, Cheile Bistriței nu întrec măreția Cheilor Bicazului, vara însă, pe plută, când vâjâe apa și trosnesc lemnele sub picioare, Cheile acestea par negreșit fără pereche.

ROMÂNUL FRATE CU CODRUL

Își desbracă țara sânul,
Codrul - frate cu Românul —
De săcure se tot pleacă
Și izvoarele îi seacă.
Sărac în țară săracă !

Doină, de M. Eminescu

Cum își duceau viața strămoșii noștri, cum o înțelegeau ei, ce simțeau și cum lucrau, iată atâtea pagini întunecate, care ațiță în chipul cel mai viu luarea aminte a oricărui dintre noi.

Taina aceasta sfântă a trecutului peste care s'a așternut uitarea și risipa, veacuri după veacuri, cuprinzând amarul și bucuriile străbunilor, intimitatea și căldura vieții lor, te îmbie în chip ademenitor. Și când purcezi deci să o descoși puțin câte puțin, să cunoști faptele mai mărunte și încerci să refaci viața veche din puținele frânturi ce ni s'au păstrat în povești, în legende și în ruini; lucrul îți scoboară în suflet un fior sfânt dându-ți adeseori cheia de înțelegere a multora din laturile vieții noastre de azi,

care — altfel — ar părea lipsite de senz dacă nu le cunoști isvorul și tâlcul lor adânc.

O adâncire deci, din când în când, în lumea trecutului, e de altfel trebuincioasă pentru noi nu numai pentru că mai uităm o clipă de greutatețile vremii de astăzi, dar mai ales pentru că contemplarea vremurilor de altădată îți înalță și îmbogățește sufletul, adăpându-l la isvorul cel bătrân, care dădea odinioară părinților noștri puteri și înălțimi vrednice de laudă. Vor fi fost și atunci destule lucruri rele, dar să nu uităm că și vremurile erau neasemănat de aspre și nesigure; totuși străluciau în ele bătrânii cu atâta omenie și înțelepciune, că te minunează când le cercetezi.

Sunt multe ziceri în graiul poporului ca de pildă: „Românul e frate bun cu codrul“, „s'a dat sfoară în țară“, „e slut la Prut“ ori „I-a venit de hac“, din care — unele — ni se par fără înțeles. Totuși, ele au un tâlc adânc fiind legate cu împrejurări din trecutul nostru, cum ar fi deseale năvăliri și prădăciuni în țară; iar altele, cu întâmplări istorice de mare însemnătate.

Faptele s'au uitat de mult, petrecute cu sute de ani în urmă, vorbele însă, care le înveșmântase, odinioară, au rămas și până azi purtând un înțeles foarte apropiat de cel vechiu, aplicat doar la fapte și împrejurări actuale.

Cerul e senin, soarele strălucește puternic și totuși, trecând printr'o pădure, se poate să vezi alunecând din arbori pletoși bogate picături de

apă, prelinse de pe frunze. Iți dai seama numai decât că aceasta este dovada furtunii, care cu puțin înainte fremătase codrul.

În literatura noastră populară, legătura dintre țăran și codru este mult cântată. Din această legătură, în care viața Românului s'a împletit astfel vreme de sute și sute de ani, cu bucuriile și durerile ei, s'a născut vorba așa de adevărată și mult grăitoare că „Românul e frate bun cu codrul“.

Întreagă regiunea Moldovei din spre apusul Siretului, cu trei-patru sute de ani în urmă, era acoperită cu nesfârșite păduri de fag și stejar, ce se întindeau până sub poalele munților, de unde urma împărăția bradului. Acolo, unde negrul pădurilor să lumina în ochiu de poiană, se urzea câte un sătișor care, în deobște, nu cuprindea mai mult decât 10—15 locuințe, o familie întreagă, al căreia cap, cneaz sau jude cărmuia „judecia“, ce-i purta adesea numele. Găsim astfel, în documente de prin veacul al 15-lea, nume de sate din care multe se păstrează și până astăzi: satul Bețești „unde a fost moara lui Bețea, stăpânul locului; satul Dâmbești „unde a fost jude Dâmba“, Gostileștii și Bălcanii, unde erau „casele“ lui Gostilă și a lui Petru Bâlco, pomeniți în uricele lui Ștefan cel Mare,... și atâtea alte sate amintite în documentele vremii după numele vechilor lor stăpâni, boieri sau răzeși.

Pe valea apelor, la câmp deschis, oamenii nu-și făceau locuințe, întrucât așezate la drum, în trea-

cătul liftelor străine care prea adesea hoinăreau prin țară după prădăciuni, nu era lucru cu cale.

Toată nădejdea Românului, în vreme de primăvară, era deci codrul, pentru care cuvânt și casele se făceau, pe cât se putea, numai prin apropierea unui desis de pădure, prin poeni tănuite.

Din vechile acte de danie ale voevozilor, acelea unde se pomenește de moșii cu pădure, sunt foarte puține și, în ele, nu e vorba decât de huzeaguri și margini de codru, pe care cel „miluit“ era dator să le curețe și să le facă sat. Numirile foarte vechi de „curătură“ și „runc“¹⁾ ce le întâmpinăm și astăzi pe tot cuprinsul pământului românesc, alături de numele încă și mai dese, de „poiană“, sunt dovadă despre aceasta²⁾.

În daniile din întreaga epocă a lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare se găsesc aproape 60 de locuri de sat cu numele de poiană. Foarte dese sunt apoi și actele în care Domnii spun că au dat cutărui și cutărui boier „un loc de sat din

1) *Curătură*, înseamnă o bucată de huzeag sau de pădure rară ce s'a tăiat, deschizându-se loc pentru pășune. *Runcul* are acelaș înțeles; numirea aceasta se dă cu deosebire locurilor mai înalte, dealurilor, unde a fost curătura.

2) Astfel citez câteva, la întâmplare: Poiana Mărilor, Poiana Răchitii, Poiana Baicului, Poenari, Poeni și atâtea altele.

pustie și din pădure, pe care el singur și l'a făcut", cu alte cuvinte, credinciosul Domnului a primit pământ, pe care curățindu-l de tufișuri și l'a făcut „Curătură“ și a întemeiat pe el sat; „iar hotarul pustietății“, spun aceleași documente“ să fie cât va putea apuca să stăpânească, din destul, pentru un sat“.

În toată regiunea dintre munți și Siret, documentele ne vorbesc de un singur loc deschis și destul de întins, anume „Câmpul sau Câmpii lui Dragoș“, în ținutul Neamțului, spre Tazlău. Pe acest câmp întâmpinăm sate chiar din vremea descălicatului.

Intr'un hrisov din 1617 vedem că Nestor Ureche era proprietar peste 52 sate întregi, peste 45 părți de sat, 17 mori, 6 heleștee, un fânaț, o prisacă și 45 fălci de vie; iar din altul de la 1664 aflăm că marele boier, Vistiernicul Iordache Cantacuzino, era proprietar a 75 de sate. În toată numărarea acestor sate și moșii, nu e arătată nici o pădure.

Codrii și munții erau, în deobște, stăpânire domnească, și în documente, adesea sunt menționați sub numele de „pustie“. Astfel, Miron Barnovschi Vodă, într'un document din 1627 spune că a trimis să facă o biserică, „în partea apusului depărtat și întru deosebită pustie, în locul ce se chiamă Hangul“.

În vechime populația țării era rară și nu avea nevoie de mult pământ pentru cultură, iar pentru pășunatul numeroaselor turme erau prea îndestulătoare poenile și huceagurile. Lemn. avea voe

să-și ia fiecare de ori unde, cât îi trebuia pentru gospodăria lui. Comerț cu lemnărie se făcea puțin, și în Moldova, singura regiune cu oarecare renume pentru acest fel de negoț, era valea Bistriței, pe care se puteau transporta până la Marea Neagră, pe Siret și Dunăre, plute de catarguri, cei mai lungi și frumoși brazi, foarte căutați pentru corăbii¹⁾. Târgul Pietrei, care pe la 1500 era mai mic ca Târgul Neamț, s'a dezvoltat mai pe urmă numai datorită comerțului de lemnărie.

Cel dintâiu și mai mare dușman al codrilor țării a fost plugul, desfundând, încă de pe la începutul secolului al XIX-lea, pădurile de la șes, în măsura în care grâul era din ce în ce mai căutat peste hotar²⁾.

Deosebit de aceasta, din documentele vremii aflăm că o adevărată pustiire a bătrânilor codri de stejar din Moldova s'a produs prin fabricarea silitrei, foarte mult căutată de Turci și mai apoi de Ruși, pentru prepararea prafului de pușcă. Pentru fabricarea silitrei s'au devastat în

1) Un catarg avea lungimea până la 25—30 metri, din această pricină transportul lor era extrem de anevoios, fapt pentru care catargurile erau și scumpe. Rari plutași se bizuiau să ducă catarguri din care intrau numai câte trei-patru în plută.

2) Prin pacea de la Adrianopol (1829) Rușii sîlindu-i pe Turci să lase liberă trecerea vapoarelor comerciale prin Dardanele, a început să se ridice prețul grâului și în țările Române.

Faptul a dus la pustiirea vestiților codri, pământul fiind dat agriculturii.

chipul cel mai sălbatec toți codrii de stejar ai țării, unul după altul; Domnii fiind siliți să dea învoire întrucât aceasta era cerința stăruitoare a celor ce-i ținea în scaun. Se scoteau din țară zeci de mii de ocale de silitră, anual.

„Cercetând (zice un act care raportează despre fabricarea Silitrei în Moldova) chipul în care se pregătea aici cenușa, am aflat spre marea mea mirare, că fostul meșter al acestei fabricații, un Evreu, din neștiință a socotit că nici o cenușă nu e bună pentru fabricarea silitrei, afară de cea făcută din coajă de stejar. Din această pricină, după cererea lui, se cojeau cei mai frumoși copaci de stejar, din rădăcină și până la craci, și astfel stejarii cărora le-au trebuit veacuri ca să crească, se uscau. Și fiindcă după acest chip de lucrare a silitrei trebuiau, pentru trei căzi din Lăpușna, câte 1500 chile de cenușă, trebuiau să se cojască după această socoteală până la 20.000 stejari din cei mai frumoși. Din aceste pricini se vede atâta mulțime de copaci uscați și căzuți și se poate prevedea că, urmând tot astfel înainte, aceste păduri vor fi cu totul pustiite 1)“.

1) „Arhiva Senatorilor din Chișinău și ocupația rusească de la 1806—1812“ publicată în Analele Academiei Române de Radu Rosetti pag. 77.

Fabricarea prafului de pușcă și a silitrei era o bănoasă îndeletnicire pentru negustorii Turci, în Moldova. În județul Neamț, la Tarcău era — cu vre-o sută de ani în urmă — o fabrică de praf de pușcă, condusă de Turci, care întrebuintau la fabricare cărbune de arin. Pe valea Tarcăului erau foarte mulți arini.

Altă lovitură de moarte au primit-o codrii noștri de la comerțul de cherestea, acum mai în urmă, printr'o exploatare sălbatecă, care n'a ținut socoteală de interesele superioare ale țării ce sunt legate așa de strâns de împădurire. S'a avut în vedere numai profitul imediat și îmbogățirea repede.

Trebue încă o luptă însuflețită și stăruitoare pentru ca lumea să înțeleagă că numai plantațiile pot îmblânzi sălbătăcia torenților care umplu dealurile țării de râpi triste și pustii, că pădurea îmbospătează aerul și atrage ploile, că pădurea stăvilește vânturile și dă ținuturilor rodnicie.

Greu se vor înțelege aceste lucruri, cu atât mai greu cu cât în timpul de față, mai ales la munte, pădurea a căpătat încă un dușman, islazul. Săteanul e bucuros ca toți munții să fie goi pentru ca locurile de pășune să fie cât mai întinse.

Este mare deosebire între felul cum privește pădurea țăranul de astăzi și cum o privea cu vreo sută de ani, în urmă. Altă dată, țăranului îi era mai dragă pădurea; a cresta, a ciocârți cu toporul în trunchiul unui arbore, așa fără treabă, era pentru el un păcat. Rășina și mustireața ce se scurge din rana unui brad sau a unui fag, ori mesteacăn, erau lacrămile copacului. Atunci nu se tăia pădurea din dorința de îmbogățire, ci numai pentru trebuințele casei și gospodăriei.

Un scriitor, cercetător al vieții vechi româ-

nești¹⁾, ne spune cu drept cuvânt că țăranul român avea o nesfârșită iubire pentru natură și că nu se găsește pe toată suprafața pământului vreun popor a cărui viață să fi fost atât de strâns legată de pădure ca poporul român. Chiar și în regiuni cu locuitori de diferite naționalități, nimeni nu cunoaște așa de bine văgăunile codrilor ca Românii, care au dat numiri caracteristice până și celor mai mici creste de munți și celor mai neînsemnate pârae.

Poporul nostru, cu câteva sute de ani în urmă, în desele cumpene ce se abăteau asupra-i, în afară de Dumnezeu, altă ocrotire nu putea găsi decât în desișul codrului, care-i pune la îndemână și cea mai mare parte din lucrurile trebuitoare traiului, ba chiar și armele. Codrul îi dăruia și materialul trebuitor săracăciosului său adăpost, un fel de bordeiu, pentru înșghebarea căruia nu avea nevoie decât de un topor.

Casă, în înțelesul smerit al cuvântului, cu 2—3 încăperi mai largi, cu temelia ridicată deasupra pământului, cu cerdac și prispă, nu avea decât doar stăpânul satului și răzeșii mai înstăriți, celelalte locuințe erau în deobște bordee sau hâje.

Bordeiul cuprindea, în forma lui cea mai simplă, o singură încăpere ca și coliba. Treptat i s'a adăugat o prelungire în dos numită chelar, camera de azi; iar când i se mai alătura în față

1) Dr. Andrei Veress, „Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Românească“.

sau în laturi o încăpere mai mică, prin care se intra în locuință, aceasta s'a numit tindă, antretul de mai târziu. De obicei bordeiul era săpat în pământ până la o adâncime cam de jumătate de metru, iar strașina atingea în cele două părți ale clădirei, pământul. Materialul de construcție era lemnul, tăiat de regulă chiar pe loc; la câmp, pereții se făceau din nuele împletite și lipite, așa cum vedem urmele locuințelor din vetrele preistorice, din țara noastră. În regiunea pădurilor de brad, pereții se înjghebau din bârne necioplite, așezate una peste alta și bătute cu pureci, un fel de pene mici de lemn tare, ca să poată ține lutul pe dânsese. Casa aceasta se numea „durată“.

Pe atunci oamenii nu aveau cue de fier și nici șipci de brad ca astăzi; chiar și dranița pe acoperiș o prindeau în cue de lemn de tisă sau de cep de brad. Soarele se ostenea să trimită într'o astfel de locuință atâta lumină câtă putea să răsbată printr'o ferestruică prin care nu intra capul unui om. Fereastra era astupată cu beșică de porc sau de vită, foarte rar cu hârtie. Sobă nu era, focul se făcea pe vatră, deasupra căreia era hoarna și omul se încălzea de la jaratec sau de la cuptor.

Bordee de acestea, prin sate, erau încă multe cu 60—70 de ani în urmă, mai numeroase la șes ca la munte. De atunci încoace, văzând cu ochii, casele le-au luat locul și, mâine poimâine, poate va sosi și curățenia și buna rânduială în gospodărie.

O construcție simplă cum era bordeiul, se clădea foarte repede. O familie îl ridica în câteva zile.

Numai așa se înțelege cum, în urma unei vijelii ce să abătea asupra țării cu foc și sabie, răsăreau iarăș satele ca din pământ, în scurtă vreme, până când venea iar altă năvală de le prefăcea și pe acestea în cenușă. Sunt împrejurări când un sat, odată nimicit, nu se mai refăcea și-l găsim pomenit în documentele de mai târziu sub numele de „Siliște“ și chiar de „pustie“.

Codrii puneau la îndemână Românului nu numai materialul din care-și întruchipa cu mijloace așa de simple locuința și întreaga lui gospodărie, dar îi pregătea și armele de apărare. Parul și-l făcea din orice lemn, furca și țăpoiul —armă de temut în mâna voinicului — și le făcea din alun; lemnul de corn sau rădăcina de spin îi dădea faimoasa ghioagă, groaza dușmanilor, iar carpenul și frasinul, coada lungă și vâjnoasă a baltagului năprasnic. Până și arcul și săgețile, tot din pădure și le făurea.

Dimitrie Cantemir luând parte la războiul Ruso-Turc și-a adunat și el oastea de țară. Cronicarul, vorbind despre oastea aceasta a lui Cantemir, ne spune că „cei mai mulți neavând arme își făceau suliți din crengi ascuțite și pârlite la vârf¹⁾“.

Mai toate obiectele de gospodărie casnică, în

1) Letopisețe, Tom. III, pag. 45.

satele noastre, din lemn erau făcute. Uitați-vă, de pildă și astăzi la o stână, care nu e decât oglinda cea mai credincioasă a locuinței țărănești de odinioară. Tot ce este în stână e făcut din lemn, afară doar de ceaun și de oală; nici de chirostii nu are nevoie ciobanul, pentrucă le înlocuește în chip ghibaciu cu o cracă de lemn, numită cujbă. Până și comptabilitatea, atâta cât îi trebuia omului atunci, tot pe lemn era ținută cu iscusite încrestături făcute în răbuș.

De multe ori codrul — în vreme de mare restriște — îi mai amețea bietului om chiar și foamea. Se spune că oamenii amestecau puținul meu, ce-l puteau lua cu ei în pădure, în vremea năvălirilor străine, cu jir, ori cu ghindă și adesea chiar cu scoarță de copac, cu frunză și muguri de fag și de mesteacăn. Și astăzi copiii care umblă cu vitele prin pădure, mănâncă cu multă plăcere frunză tânără de fag, pentru că e acruță și plăcută la gust. Bureții apoi, smeura, fragile, vânatul și pescuitul și chiar pădurețele sălbatice de care erau pline pădurile, însemnau pentru Român — în orice vreme, dar mai ales la bejenie — un prețios mijloc de viață¹⁾.

1) Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei“ ne spune că cei mai vestiți codri din vremea lui, erau Codrii Cotnarului și cei ai Tigheciului, care constituiau adevărate cetăți de apărare pentru locuitorii țării, în vreme de răsboaie și năvăliri străine. Nici pedestrașii

Codrul îi dădea Românului casa, codrul îi dădea masa, codrul îl înarma în luptele cu vrășmașii; putea oare să nu-l iubească să nu-i fie drag ca sufletul lui?

Dar cel mai mare ajutor, mântuitor chiar, codrul i-a fost Românului, și la munte și la câmp, în vremea războaelor și năvălirilor străine, când întunecimile de nepătruns ale pădurilor îi slujeau de adăpost și scăpare pentru el și pentru puțină agonisire ce o putuse lua în grabă.

Cronicarii ne povestesc că de îndată ce se dădea știre sau „sfoară în țară“ prin focuri pe dealuri și movili, că au călcat hotarul „drâmbe“ sau „podgheazuri“ de Tătari, Turci sau Cazaci, boerii „eșau la munte“. Se vede că cei bogați având cai și căruțe bune și slugi numeroase, puteau încărca repede ce aveau mai de preț, și o luau spre munte, unde găseau adăpost sigur în cetăți și mănăstiri. Oamenii de jos însă, răzeșii și țăranii, luau calea codrilor apropiați, Mulți se ascundeau și în păpurișul iazurilor.

Noi, care am cunoscut urgia unui războiu, ne putem ușor închipui groaza strămoșilor, la svonul

nu puteau pătrunde întrânșii, așa erau de deși și fioresi.

Tot Cantemir adaogă că Ștefan cel Mare a plantat multe păduri de stejar cu robi luați din războaie, mai ales cu Poloni. Pădurile cari au purtat numele de *Dumbrava Roșie* până în zilele noastre, s'au născut din această umilință, cu care dușmanii au fost siliți să plătească cutezanța de a fi călcat hotarele țării.

apropierii unor hoarde aproape sălbatece cum erau, în deosebi Tătarii. Focurile de pe dealuri și movili vesteau venirea primejdiei, vuetul sinistru al buciurilor de alarmă, cerul însângerat de vâlvătaea satelor îndepărtate care se topeau în cenușă; toate acestea scoborau groaza în suflete, silindu-i pe bieții fugari să se afunde adânc în inima codrilor, ducând cu ei doar vitele ce mai puteau apuca în fugă. Așteptau acolo o săptămână două, altă dată și mai mult până ce trecea prăpădul.

Că lucrurile se petreceau așa, sunt dese mărturii ale cronicarilor și ale diferitelor zapise și acte vechi. Astfel, știm că Petru Rareș arătându-se prietenos către Sașii din Ardeal, le scrie cum să-și apere averile dacă Turcii ar năvăli la ei. Domnitorul îi sfătuiește să-și ascundă vitele în pădure. Dar însăși Domnii, în fața unui dușman covârșitor să retrăgeau cu armata în codri spre a se apăra: așa a făcut Ștefan cel Mare la Valea Albă și mai târziu Vasile Lupu, când în fața cumplitei năvăliri a Cazacilor și Tătarilor s'a retras cu oastea în codrul Căpoteștilor, de lângă Iași.

Numărul năvălirilor străine în țara Moldovei e neînchipuit de mare și mai totdeauna au fost însoțite de jaf, de robie și pustiire; în deosebi Turcii, Cazacii și mai ales Tătarii lăsau adevărat pârjol în urmă-le.

Așa se lămurește cum de n'au rămas până la noi măcar urmele vechilor case boierești din

satele Moldovei, case sau curți, despre care ne pomenesc documentele ca fiind destul de numeroase în țară.

În timpul prădăciunilor, cel mai bun loc de refugiu îl dădeau în deosebi munții, începând de la Cetatea Sucevei, și scoborând în jos pe linia unde se găseau Cetatea Neamțului și mănăstirile întărite: Neamțul, Săcu, Hangu, Tazlăul și Mera. În această regiune, dar mai ales în ținutul Neamțului, pe lângă pădurile nesfârșite care-i îngrozeau pe străini, se adăogau și locurile tari și prăpăstioase, prin care duceau cele câteva drumuri cunoscute. Rari erau străinii care să încumetau să intre în aceste olaturi care au fost pe vremuri o adevărată cetate a Moldovei. Dacă pentru localnici pădurea — în vreme de invazii — era minunat adăpost; pentru năvălitori, cu deosebire pentru Cazaci și Tătari, oameni de stepă, era o piedică greu de înfruntat, ei totdeauna se temeau de taina codrului. Groaza neprevăzutului îi țintuia pe loc sau le schimba drumul.

Miron Costin povestește că trecând spre Ardeal Vodă Ghica împreună cu Voicocovschi, hatmanul Cazacilor, văzând locurile acestea așa de prăpăstioase și greu de străbătut ar fi strigat Cazacul: „O Doamne, cum n'ai dat toate unor oameni! La noi, la Cazaci de ne-ai fi dat aceste locuri, cine ar mai putea să intre în țara noastră“.

Deși rar, totuși s'a simțit și în aceste locuriurgia năvălirilor străine. Astfel în timpul lui

Ștefan cel Mare după bătălia de la Valea Albă și mai apoi în timpul lui Petru Rareș, Turcii au prădat și partea de răsărit a ținutului Neamț.

Cea mai cumplită pustiire de țară, care a atins această parte de loc, a fost cea a hoardelor Tătaro-Căzăcești pe vremea lui Vasile Lupu, și alta, la fel de păgână, în 1717 când Mihail Racoviță V. V. a chemat Tătarii în țară să-l ajute pentru a înfrânge răsvrătirea câtorva boieri care să întăriseră în munte: în Cetatea Neamțului și în Mănăstirile Hangu, Cașin și Mera. Tătarii, după ce au curățit cetățile și Mănăstirile de oamenii boierilor răsvrățiți, s'au pus pe jefuire și robire lumea. Atunci cete de Tătari au călcat și o parte din Valea Bistriței, între Bicz și Galu; mulți însă au fost omorâți de oamenii care-i pândeau pe Tătari la strâmturi și-i ucideau cu stânci rostogolite din vârful muntelui. Amintirea năvălirilor de Tătari prin aceste părți se mai păstrează în nume de locuri, povești din bătrâni și legende, cum e legenda Pietrii Corbului din Bicz. Răsunetul groazei, pe care încălcările Tătarilor a vârt-o în oameni, se pomeneste și astăzi când se spune în popor: „stăi mai încet că doar nu dau, sau nu vin Tătarii“.

În apărarea pământului nostru, codrul totdeauna s'a înfrățit cu ostașul, fie prăbușindu-se peste oștile dușmane care-l călcau, ca în codrul Cozminului, fie transformându-se în puternică fortificație, cum a fost la Valea Albă, sau la Căpotești.

Biserica noastră strămoșească încă-i datorește codrului nespus de mult, pe deoparte, pentru că întrânsul s'a adăpostit mulțimea pustnicilor care, ca un Daniil Sihastru de la Voroneț și atâția alții au mângâiat, au povățuit și întărit sufletește pe părinții noștri în vreme de necaz; și apoi tot Codrului i se datorește numărul mare de mănăstiri și schituri unde călugării sârguincioși și cu frica lui Dumnezeu au lucrat atâta — foarte mult pentru vremile de atunci — ca și noi să ne putem înfățișa mai târziu cu cinste printre neamurile mai alese ale lumii.

* * *

În credințele poporului unele esențe de arbori sunt socotite ca „necurate“, blestemate, din care nici nu e bine să pui lemne pe foc, cum ar fi socul, măcieșul, spinul, sângerul și carpenul care crește sucit. Altora în schimb, poporul le dă sfințenie, cum e bradul care are și cruce în vârf, apoi stejarul și frasinul. Bradul, totdeauna verde, împodobeste porțile la case unde se face nuntă și dacă bradul lipsește și se pune o creangă de alt copac, poporul tot brad îi zice. Și așa e și la moarte, mai cu seamă la moartea copiilor mici, când pe drumul către țințirim, în frunte merge „brăduțul“ care se și pune la capul mormântului.

La cei vechi era un cult pentru arborii seculari, care formau semne de orientare, mărturii

de proprietate și la rădăcina cărora se ascundeau comori. Și astăzi, căutătorii de comori sapă cu stăruință în jurul unor astfel de copaci pe unde mai sunt și pe unde, zic unii că s'ar fi văzut arzând noaptea.

Nu e aproape nici o legendă cu privire la întemeerea vechilor noastre schituri, în care să nu se vorbească de vreun copac bătrân, în ramurile căruia, un pustnic a văzut în vis sau chiar aidoma lumini și glas, că acolo e loc ales de Dumnezeu să se ridice o biserică. Din copac se ridicau pereții bisericii, iar pe rădăcina lui se așeza Sfânta masă.

Ar fi meritat câteva din pădurile bătrâne să fi fost păstrate și ocrotite ca singurile mărturii vii ale vremurilor de altădată ca și a slujbei pe care o făcuse țării. Aceste păduri ar fi putut sta cu cinste alături de celelalte monumente istorice ale țării. Transformate în parcuri naturale ne-ar fi povestit cu duioșia lor firească, încă multă vreme, de zilele grele de odinioară când Românul să înfrățise cu codrul, pe care așa de frumos îl mai cântă și astăzi poezia noastră populară.

* * *

Poezia populară bătrânească, în partea ei cea mai frumoasă, a fost inspirată de pădure. Pentru popor, primăvara, codrul era de argint, toamna de aramă, iar frunza lui, frunza verde împodobește așa de frumos și alesăturile țaranului

și străchinile și îmbrăcămintea lui, după cum tot cu frunza verde începe așa de minunat doina lui.

Doinele și baladele populare care cântă dragostea și legătura poporului cu codrul sunt cele mai frumoase creațiuni ale geniului nostru.

ULMII ȘI STEJARII ¹⁾.

Inchina-m'ași, și n'am cui	Ulmu îmi este verișor,
pășurile ca să-mi spui.	iar stejarul frățior,
Inchina-m'ași brazilor,	că la vreme și la zor
brazilor și fagilor,	mult mi-a fost dăruitor:
dar sunt fagii depărtați,	mi-a dat ulmul roate mici
brazii 'n muchiă ridicăți.	și măciuci pe la voinici,
Inchina-m'oiu ulmilor,	iar stejarul mi-a tot dat
ulmilor, stejarilor,	fus de moară, stâlpi de vad
că sunt ulmii mai stufoși	și vre-o patruzeci de pari
și stejarii mai umbroși.	pentru spete de tâlhari.

Poporul, în imaginația lui bogată, are în poezia sa foarte multe și bine alese asemănări. Astfel, pe omul mai cuprins, mai avut, îl aseamănă cu stejarul care-i puternic și dă umbră mare; iar pe omul tânăr, voinic și frumos îl compară cu bradul.

„Fost'am și noi nouă frați,
„nouă frați ca nouă brazi,.....

sau alta :

„Frunză verde de nalt brad,
„la curte la Țarigrad.....“

1) Poezii populare, Colecția G. D. Teodorescu, pag. 354.

Iar când țăranul vroia să-și înfățișeze în viers iubirea pentru natură și legătura lui cu codrul, cânta așa :

Sub codrul cu fagi, pe valea cu fragi, la râul de rouă este o casă nouă, nouă șindrilită,	frumos văruiță, cu fereastă'n cale, cu ușiță 'n vale în jur cu grădină toată de flori plină.
---	--

sau cu următoarele minunate versuri din Mihul Copilul.

Iată, mări, iată, Că Mihu de-odată Incepe pe loc A zice cu foc, Incepe ușor A zice cu dor,	Un cântec duios Atât de frumos, Munții că răsun, Șoimii se adun Codrii se trezesc, Frunzele șoptesc,
---	---

Stele sclipesc
Și 'ncale s'opresc! 1).

Și: Codrule cu frunză lată
Că mi-ai fost tare bun tată,
Când m'a urât lumea toată.
Codrule cu frunză lungă,
Că mi-ai ținut când-va umbră.
Mi-ai fost ca o mamă dragă
Când m'a urât lumea 'ntreagă.
Codru cu frunză domnească,
Gerul nu te vestejească,
Că ești casă românească. 2).

1) Notez în treacăt că această podoabă a poeziei populare „Mihul Copilul“ a fost culeasă de Vasile Alexandri, ca și „Miorița“ de la ciobani de pe plaiurile Ceahlăului.

2) Gh. Murnu, „Cele mai frumoase doine ale poporului român“ pag. 149.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Palatul Cnejilor	3
Ceahlăul, munte sfânt	24
Valea Bistriței	47
Drumuri și popasuri domnești	60
Balaurul	78
Vânătorii Pietrei	91
Legende din munții Moldovei	105
Icoane de demult	116
Drum de iarnă	128
Românul frate cu codrul	142
